

Ragni Hege Kitterød

Tidsbruk og arbeidsdeling blant norske og svenske foreldre

Ragni Hege Kitterød

Tidsbruk og arbeidsdeling blant norske og svenske foreldre

Standardtegn i tabeller	Symbols in Tables	Symbol
Tall kan ikke forekomme	Category not applicable	.
Oppgave mangler	Data not available	..
Oppgave mangler foreløpig	Data not yet available	...
Tall kan ikke offentliggjøres	Not for publication	:
Null	Nil	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	Less than 0.5 of unit employed	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	Less than 0.05 of unit employed	0,0
Foreløpig tall	Provisional or preliminary figure	*
Brudd i den loddrette serien	Break in the homogeneity of a vertical series	—
Brudd i den vannrette serien	Break in the homogeneity of a horizontal series	
Rettet siden forrige utgave	Revised since the previous issue	r

ISBN 82-537-4179-0
ISSN 0806-2056

Emnegruppe

27 Levekår ellers
Ny emnegruppe 1995: 00.02 Levekår

Emneord

Aktivitetsmønster
Familier
Levekår
Tidsmønster
Tidsnytting

Design: Enzo Finger Design
Trykk: Falch Hurtigtrykk

Sammendrag

Ragni Hege Kitterød

Tidsbruk og arbeidsdeling blant norske og svenske foreldre

Rapporter 95/22 • Statistisk sentralbyrå 1995

I denne publikasjonen sammenlignes tidsmønsteret blant norske og svenske foreldre. Forskjeller og likheter sees i lys av trekk ved familie- og arbeidsmarkedspolitikken i de to land. Foreldres aktivitets- og samværsmonster er beskrevet på grunnlag av norske og svenske tidsnyttingsundersøkelser ved inngangen til 1990-åra. Levekårsgruppa ved Seksjon for demografi og levekårsforskning i Statistisk sentralbyrå har bidratt med gode råd og innspill underveis i arbeidet. For øvrig har Arnlaug Leira ved Institutt for samfunnsforskning gitt verdifulle kommentarer.

Sverige har tidligere og mer aktivt enn Norge lagt til rette for en familieform med to yrkesarbeidende foreldre. Dette gjenspeiles i noe ulik bruk av tiden blant foreldre i de to land. Svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, men bruker ikke mindre tid til arbeid med hus og barn. De har en noe jevnere kjønnsdeling av både yrkes- og familiearbeid enn hva norske foreldre har, men de bruker mindre tid til fritidsaktiviteter enn norske foreldre. Det er først og fremst sosialt samvær som nedprioriteres.

Emneord: Tidsbruk, levekår, familie.

Prosjektstøtte: Barne- og familiedepartementet.

Innhold

Tabellregister	6
1. Innledning	9
2. Familie- og velferdspolitik som rammer for tidsbruk og dagligliv	13
3. Tidsnyttingsundersøkelser: Gjennomsnittsbetraktninger og oversiktsbilder	19
4. Tid i yrkeslivet	23
5. Tid til husarbeid og barneomsorg	29
6. Tid sammen med barn	41
7. Hvor travle dager?	47
8. Hva med fritiden?	51
9. Tid til samvær i og utenfor husholdningen	59
10. Tidsbruk blant foreldre i par med ulike yrkesmønstre	63
11. Oppsummering og diskusjon	71
Litteratur	81
Vedlegg	
1. Datakilder og begreper	85
2. Oversiktstabeller	89
Tidligere utkommet på emneområdet	99
De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter	100

Tabellregister

2. Familie- og velferdspolitik som rammer for tidsbruk og dagligliv	
1. Andel barn i aldersgruppa 0-6 år med plass i daginstitusjon eller annet pedagogisk tilbud i Sverige og Norge. Prosent. 1960-1990	16
2. Andel barn i ulike aldersgrupper med plass i daginstitusjon eller familiedaghjem i Sverige og Norge. Prosent. 1990	16
4. Tid i yrkeslivet	
3. Andel deltidsarbeidende blant sysselsatte menn og kvinner 25-59 år i Norge og Sverige. Prosent. 1991	23
4. Tid brukt til yrkesarbeid blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	24
5. Tid brukt til yrkesarbeid for norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt hverdager og helger. Timer og minutter	25
6. Tid brukt til yrkesarbeid blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter	26
7. Summen av fedres og mødres tid til yrkesarbeid blant par med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter	27
8. Mødres tid brukt til yrkesarbeid i prosent av fedres tid brukt til yrkesarbeid. Tall for norske og svenske foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager	27
5. Tid til husarbeid og barneomsorg	
9. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid og aktivitetenes andel av det samlede husholdsarbeidet. Tall for norske og svenske mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter	34
10. Tid brukt til husholdsarbeid i alt og til omsorg for barn blant norske og svenske småbarnsmødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter	34
11. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid og aktivitetenes andel av det samlede husholdsarbeidet. Tall for norske og svenske mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter	35
12. Tid brukt til husholdsarbeid i alt, til vanlig husarbeid og til omsorg for barn blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt hverdager og helger. 1990. Timer og minutter	36
13. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid og aktivitetenes andel av det samlede husholdsarbeidet. Tall for norske og svenske fedre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter	36
14. Tid brukt til husholdsarbeid blant norske og svenske småbarnsfedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter	37
15. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant norske og svenske fedre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter	37
16. Tid brukt til husholdsarbeid blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt hverdager og helger. 1990. Timer og minutter	38
17. Summen av mødres og fedres tid brukt til husholdsarbeid. Tall for foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. 1990. Timer og minutter	38
18. Fedres tid brukt til husholdsarbeid i prosent av mødres tid brukt til husholdsarbeid. Tall for foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. 1990	39
6. Tid sammen med barn	
19. Tid sammen med barn blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter	42
20. Tid sammen med barn fordelt på ulike aktiviteter blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	42
21. Tid sammen med barn blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter	43
22. Tid sammen med barn fordelt på ulike aktiviteter blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	43

23.	Fedres tid sammen med barn i prosent av mødres tid sammen med barn, og fedres tid brukt til praktisk barneomsorg i prosent av mødres tid brukt til praktisk barneomsorg. Tall for foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager	44
24.	Andel av tiden sammen med barn som ble brukt til ulike aktiviteter. Tall for norske og svenske mødre og fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. Prosent	44

---

7. Hvor travle dager?

25.	Samlet arbeidstid 1 og samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	48
26.	Samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent	48
27.	Samlet arbeidstid 1 og samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	49
28.	Samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent	50

---

8. Hva med fritiden?

29.	Tid til fritidsaktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	52
30.	Tid til fritidsaktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt hverdager og helger. Timer og minutter	53
31.	Tid til ulike typer fritidsaktiviteter blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	53
32.	Tid til ulike typer fritidsaktiviteter blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	53
33.	Tid til sosialt samvær første føringsdag og andre føringsdag blant norske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	54
34.	Tid til fritidsaktiviteter sammen med barn og uten barn blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	56

---

9. Tid til samvær i og utenfor husholdningen

35.	Tid sammen med personer utenfor husholdningen, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	60
36.	Tid sammen med personer utenfor husholdningen, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	61
37.	Tid sammen med ektefelle, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	61
38.	Tid sammen med ektefelle, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	61

---

10. Tidsbruk blant foreldre i par med ulike yrkesmønstre

39.	Fordeling av ulike yrkesmønstre blant svenske og norske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Prosent	64
40.	Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år i par hvor begge foreldre arbeider heltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	64
41.	Grad av likhet i arbeidsdeling blant norske og svenske småbarnsfedre og småbarnsmødre. Tall for par med ulike yrkestilpasninger	65
42.	Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år i par hvor far arbeider heltid og mor deltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	65
43.	Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år i par hvor far arbeider heltid og mor ikke er yrkesaktiv. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	66
44.	Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år i par hvor begge foreldre arbeider heltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	67
45.	Grad av likhet i arbeidsdeling blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Tall for par med ulike yrkestilpasninger	68
46.	Tidsbruk blant fedre og mødre med yngste barn 7-17 år i par hvor far arbeider heltid og mor deltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter	68

---

1. Innledning

Både i Norge og Sverige er barnefamiliers levekår satt på den politiske dagsorden de siste tiåra. Ikke bare økonomiske, men også tidsmessige aspekt er viet oppmerksomhet. Økt yrkesarbeid blant mødre og utbygging av den offentlige barneomsorgen har bidratt til vesentlige endringer i dagliglivet. Toinntektsfamilien er mer kompleks å organisere enn familier med én hjemmearbeidende. Både i Norge og Sverige er problemer angående tidsbruk, tidsorganisering, tidspress og kjønnsmessig arbeidsdeling i barnefamilier definert som politiske tema.

Organiseringen av dagliglivet og prioriteringen mellom yrkesarbeid, hjemmearbeid og fritid er selv sagt resultat av individuelle valg. Men valgene skjer innenfor bestemte rammer. Politikken i Norge og Sverige har lagt noe ulike føringer på kombinasjonen av yrkes- og familiearbeid for foreldre. I denne rapporten sammenlignes dagliglivet blant foreldre i de to land. Vi ser på småbarnsforeldre og foreldre med barn i skolealder. Forskjeller og likheter i tidsbruken sees i lys av trekk ved landenes offentlige politikk. Både i Sverige og Norge finnes selvsagt en rekke ulike tilpasninger blant foreldre. Poenget i denne rapporten er å belyse forskjeller mellom landene, ikke variasjoner innen det enkelte land.

Både velferds-, familie- og arbeidstidspolitikken kan ha betydning for utformingen av dagliglivet. Sett i internasjonalt perspektiv har de skandinaviske land mange felles trekk på alle disse områdene. I komparativ forskning om velferdsstaten snakker man ofte om en såkalt sosialdemokratisk velferdsmodell. Denne karakteriseres blant annet ved en målsetting om full sysselsetting både for menn og kvinner, stort offentlig engasjement i omsorgen for barn, syke og gamle, et forholdsvis individualisert skattesystem og høy etterpørsel etter kvinnelig arbeidskraft fra en stor offentlig sektor (Esping-Andersen 1990). Både den norske og den svenske velferdsstaten har sosialdemokratiske trekk¹. Landene har også høyere kvinnesysselsetting enn de fleste andre vesteuropeiske land. I arbeidstidsdebatten på 1980-tallet skilte Skandinavia seg fra mange land på kontinentet ved en sterk vektlegging på velferds- og likestillingspolitiske argumenter (NOU 1987: 9A)². Både i Sverige og Norge er det fremmet ønsker om mer omsorgsvennlige arbeidstidsreformer de siste tiåra. Også når det gjelder politikk rettet direkte mot familien, pekes det ofte på fellestrekk mellom skandinaviske land. Ifølge Bjørnberg (1992a) karakteriseres nordisk familiepolitikk av det syn at kvinner og menn bør dele både forsørgelse, barneomsorg og husarbeid, samt en oppfatning av barneomsorg som et samfunnsansvar³.

¹ Esping-Andersen tar utgangspunkt i måten forholdet mellom stat, marked og familie er organisert på og skiller på grunnlag av en rekke indikatorer ut tre idealtypiske velferdsstater eller velferdsregimer. I tillegg til den sosialdemokratiske idealtypen identifiserer han en liberal og en konservativ/korporativ velferdsstatstype. Den liberale modellen preges av behovsprøvede ytelser og beskjedne universelle overføringer. Omsorg for barn, syke og gamle sees i all hovedsak som et privat anliggende. Offentlig sektor er mindre utbygd enn i det sosialdemokratiske regime, og gifte kvinners yrkesarbeid oppmuntres ikke. Men ettersom forsørgerfordelene i skattesystemet er nokså begrensede, må mange kvinner likevel ta yrkesarbeid. Canada, USA og Australia ligger, ifølge Esping-Andersen, nær en slik modell. Den konservative/korporative velferdsstatstypen preges av den katolske ideen om at kvinner har omfattende ansvar for omsorg av familiemedlemmer. Offentlige ytelser kommer inn i bildet først når familiens ressurser ikke strekker til. Gjennom forsørgerfordeler i skattesystemet, familielønn og beskjeden offentlig utbygging av heldagstilsyn for barn, oppmuntres mødre til å være hjemme. Det tidligere Vest-Tyskland kommer, ifølge Esping-Andersen, nær en slik modell.

² I land på kontinentet ble arbeidstidsreformer mer diskutert som middel til å bekjempe arbeidsledigheten.

³ I andre vesteuropeiske land råder, ifølge Bjørnberg (1992a), det syn at yrkesarbeid er kvinners frivillige valg og barnetilsyn kvinners private problem. Kvinner har hovedansvar for det praktiske arbeidet med barn og hjem, mens menn i første rekke har ansvar som forsørgere og moralske autoriteter.

Selv om Norge og Sverige har mange felles trekk når det gjelder politikk som har betydning for familiers dagligliv, er det også forskjeller mellom landene. Sverige var tidligere ute enn Norge med en aktiv tilrettelegging for mødres yrkesarbeid (Leira 1989). Landet har også hatt en mer uttalt familiepolitikk enn de andre skandinaviske land (Borchorst 1992). Idealet om at begge foreldre har ansvar for både forsørgelse og barneomsorg har lenge stått sentralt. I internasjonal faglitteratur har det såkalte svenske eksperiment med like rettigheter for foreldre og lik arbeidsdeling fått mye oppmerksomhet (Sandquist 1990). Sverige framholdes som eksempel på et modernisert familieliv blant annet på grunn av en familiepolitikk som gjennom betalt foreldrepermisjon og offentlig barneomsorg tidlig fremmet den såkalte toforsørgerfamilien (Bjørnberg 1992a). Landet framheves også når det gjelder offentlige initiativ for å endre fedres rolle. Svenske fedre ble tidlig likestilt med mødre i tilgangen til omsorgspermisjoner (Sandquist 1990). Sverige var dessuten tidligere ute enn Norge med å argumentere for at arbeidstidspolitikken må utformes med tanke på likestilling og familieliv (NOU 1987: 9A). Svenske arbeidstidsreformer på 1970- og 1980-tallet kjennetegnes av en satsing på spesielle gruppers behov framfor på generelle reformer.

Svenske mødre kom på arbeidsmarkedet i stor målestokk i 1960- og 1970-åra. Rekrutteringen av mødre til yrkeslivet ble støttet av debatten om likestilling mellom kvinner og menn samt av offentlige tiltak som skulle lette tilpasningen mellom familie- og yrkesliv. Samme type reformer er etter hvert gjennomført i Norge, men norsk politikk har vært mer tvetydig enn svensk når det gjelder hvilken familiemodell man ønsker å fremme. Idealet har vært at mødre skal kunne velge hvorvidt de vil ta lønnet arbeid eller ikke (Skrede 1986). Norske mødre ble rekruttert til arbeidsmarkedet omtrent 10 år senere enn svenske, og har fremdeles noe svakere yrkestilknytning.

En beskrivelse av svenske foreldres tidsbruk gir altså et bilde av dagliglivet i et land hvor mødre kom tidlig på arbeidsmarkedet og hvor toinntektsfamilien tidligere enn i Norge ble etablert som den vanlige familieform blant par. I denne rapporten spør vi hvilke konsekvenser dette har for foreldres aktivitetsmønster. Hvor mye tid bruker svenske foreldre til yrkesarbeid, hva er forskjellen i forhold til norske foreldre, og hvilke følger har denne forskjellen for omfanget av ulike typer hjemmearbeid, for arbeidsdelingen mellom foreldre, og for foreldres fritid og samværsmønster? Sett med norske øyne har studier av svensk dagligliv også interesse fordi Norge på flere områder har utviklingstrekk som ligner dem som tidligere er sett i Sverige. Barnehagedekningen blir stadig bedre, svangerskapspermisjonen utvides

og mødre får sterkere yrkestilknytning. Muligens kan svenske tidsbrukstudier gi en pekepinn om hvordan norske foreldres dagligliv kan komme til å arte seg i tida framover?

Både i Sverige og Norge er ulike aspekt ved barnefamiliens hverdag belyst gjennom en rekke kvalitative studier de siste tiåra. Man har blant annet sett på mors- og farsskapets mening og innhold, på holdninger til og praktisering av likestilling, på de prosesser som ligger til grunn for ulike typer arbeidsdeling, på forskjellige måter å organisere dagliglivet på, på oppfatninger av hva som er god barneomsorg og på fedres bruk av omsorgspermisjoner (f.eks. Kalleberg 1983, Leira 1983, Haavind 1984, Kjeldstad 1985, Brandt og Kvande 1991 og 1992 for Norge, og Kugelberg 1987, Jacoby og Näsman 1989, Haas 1991 og Bjørnberg 1992b for Sverige). Det er foretatt sammenligninger av svensk og norsk politikk for barneomsorg og permisjonsrettigheter og av svenske og norske mødres tilknytning til arbeidsmarkedet (f.eks. Leira 1989 og 1993, Ellingsæter 1993). Men det finnes få direkte sammenligninger mellom landene når det gjelder tidsbruk og dagliglivsorganisering i videre forstand.

Leira (1992) hevder at studier av dagliglivet ofte har vist liten interesse for de rammene velferdsstaten setter. I denne rapporten forsøker vi å trekke linjer mellom offentlig politikk og dagligliv. Forskjeller og likheter i svenske og norske foreldres tidsbruk sees i lys av trekk ved politikken i de to land. Men selv om Sverige lenge har ført en aktiv politikk for å påvirke foreldres prioriteringer mellom yrkes- og familiearbeid, kan det selvsagt tenkes at ulik tidsbruk i de to land er resultat av andre forhold enn politisk styring. Eksempelvis kan ulik urbaniseringsgrad, forskjeller i næringsstruktur eller kulturelle forhold ha betydning for utformingen av dagliglivet. Framstillingen i denne rapporten har først og fremst et deskriptivt siktemål. Bortsett fra opplysninger om politiske forhold, drøftes i liten grad årsaker til forskjeller og likheter i foreldres tidsmønster i de to land.

Datagrunnlag for rapporten er norske og svenske undersøkelser av tidsbruk fra 1990. De gir en samlet oversikt over befolkningens aktivitetsmønster og viser hvor mye tid som brukes til ulike gjøremål og sammen med ulike personer. Opplysningene samles inn gjennom dagbøker hvor et utvalg av personer noterer sine gjøremål over en periode på to døgn. Datainnsamlingen er spredt over flere måneder slik at undersøkelsene gir et tverrsnittsbilde av dagliglivet over året.

Stort sett er det god sammenlignbarhet mellom norske og svenske tidsnyttingsundersøkelser, men det er også enkelte forskjeller. De norske datafilene er her lagt til rette slik at sammenlignbarheten med Sverige

er best mulig. I vedlegg 1 redegjøres for de tilpasninger som er gjort og de forskjeller som eksisterer. Noen forskjeller kommenteres også i teksten. Sammenligningene er i hovedsak gjort med utgangspunkt i publisert materiale fra den svenske tidsnyttingsundersøkelsen (Rydenstam 1992 og Statistiska centralbyråen 1992).

Som småbarnsforeldre regner vi her menn og kvinner som bor sammen med ektefelle eller samboer, og som har egne barn eller stebarn i alderen 0-6 år i husholdningen. En del steder bruker vi også en finere inndeling og skiller mellom foreldre med yngste barn 0-2 år og 3-6 år. Som foreldre med skolebarn regnes gifte/samboende med yngste barn/stebarn 7-17 år i husholdningen. Aleneforeldres tidsbruk er ikke tema her.

Foruten denne innledningen har rapporten 10 kapitler. Kapittel 2 redegjør nærmere for noen trekk ved svensk og norsk velferds- og familiepolitikk som kan tenkes å ha betydning for utformingen av foreldres dagligliv. Kapittel 3 omtaler kort tidsnyttingsundersøkelser som datakilde og gir et oversiktsbilde av tidsbruken blant foreldre i de to land. Kapittel 4 belyser tidsinnsats i yrkeslivet, kapittel 5 viser tid til hus- og omsorgsarbeid, kapittel 6 viser samværstid med barn, mens kapittel 7 belyser samlet tid til forpliktelser. Kapittel 8 handler om fritiden, kapittel 9 belyser foreldres samværsmonster med ektefelle og med personer utenfor husholdningen, kapittel 10 viser tidsmønstre blant foreldre med ulike yrkestilpasninger og kapittel 11 diskuterer noen av rapportens funn i lys av politikken i de to land. I tillegg finnes et vedlegg som redegjør for datakilder og begreper samt et vedlegg med oversiktstabeller.

2. Familie- og velferdspolitik som rammer for tidsbruk og dagligliv

Sverige og Norge har altså mye felles når det gjelder politikk som danner rammer og betingelser for foreldres prioriteringer mellom yrkesarbeid, familiearbeid og fritid. Flere trekk ved velferds-, familie- og arbeidsmarkedspolitikken kan ha betydning for tidsbruk og dagliglivsorganisering. Grad av offentlig engasjement i barneomsorgen kan ha betydning for omfanget av mødres yrkesdeltakelse, omfang og innhold av det ulønnede arbeidet og arbeidsdelingen mellom foreldre. Også utformingen av skattesystemet legger føringer på omfang og fordeling av yrkesarbeidet. Permisjonsordninger for foreldre, bestemmelser om daglig og ukentlig arbeidstid samt muligheter for deltidsarbeid har betydning for hvilke kombinasjoner som velges av yrkesarbeid og barneomsorg.

Selv om Sverige og Norge har mye felles på disse områdene, er det også forskjeller mellom landene. Svensk politikk karakteriseres, i større grad enn norsk, av en tidlig og klar målsetting om at begge foreldre har ansvar for både forsørgelse og praktisk omsorgsarbeid i familien, og av en tidlig tilrettelegging for mødres yrkesarbeid. De siste tiåra er det gjennomført flere reformer med sikte på å påvirke foreldres prioriteringer mellom yrkes- og familiearbeid. Lignende tiltak er etter hvert gjennomført i Norge, men forandringene har kommet senere, og norsk politikk var lenge mer tvetydig når det gjaldt hvilken familiemodell man ønsket å fremme. Idealet om mødres valgfrihet mellom yrkes- og hjemmearbeid har stått sterkt. Tallene i denne rapporten gjelder for 1990. På dette tidspunktet hadde Norge langt lavere barnehagedekning og atskillig dårligere permisjonsordninger for foreldre enn Sverige. Ettersom Sverige tidligere enn Norge hadde en aktiv politikk for å forme foreldres tidsbruk, redegjør vi her for noen trekk ved den såkalte svenske modellen. Deretter nevnes kort enkelte områder hvor Norge skiller seg fra Sverige.

Selv om vi her legger vekt på politiske reformer som premisser for foreldres dagligliv, ser vi selvsagt ikke tidsbruken som entydig bestemt av offentlig politikk. En rekke andre forhold har også betydning. Både i

Sverige og Norge kom mødre på arbeidsmarkedet i stor målestokk før barnehageutbyggingen virkelig skjøt fart. Særlig for Norges vedkommende er det hevdet at økningen i mødres yrkesdeltakelse på 1970- og 1980-tallet skjedde på tross av, og ikke på grunn av det offentlige omsorgstilbudet for barn (Leira 1993). Endringene hadde bl.a. sammenheng med nye yrkesmuligheter for kvinner i offentlig sektor, kvinners ønsker om yrkesarbeid, økt utdanningsnivå og endret fruktbarhetsmønster. Det at gifte kvinner i Norge ble rekruttert til arbeidsmarkedet senere enn gifte kvinner ellers i Skandinavia, forklares heller ikke bare med forskjeller i politikk som legger til rette for mødres yrkesarbeid. Ifølge Skrede (1986) har og senere urbanisering i Norge, senere overgang til industri og tjenesteyting, senere fall i fruktbarheten, manglende politisk stimulering til lønnsarbeid for gifte kvinner samt sterke sosiale normer for tradisjonell arbeidsdeling i familien, hatt betydning.

Når vi her legger vekt på politiske forhold, er siktemålet først og fremst å undersøke i hvilken grad virkeligheten stemmer overens med de politiske idealene. Ettersom idealene ble tidlig og klart formulert i Sverige, har forholdet mellom hverdagsliv og politikk særlig interesse her. En sammenligning med Norge setter svenske foreldres tidsbruk i perspektiv og kan gi en pekepinn om hvorvidt ulik politikk kan forme ulike tidsmønstre.

Den svenske modellen: Arbeid for alle både ute og hjemme

I Sverige vokste den såkalte toforsørgerfamilien fram på 1960- og 1970-tallet og er i dag blitt den dominerende familieform blant par. Toforsørgerfamilien brukes som betegnelse på en familieform hvor både mødre og fedre bidrar til den økonomiske forsørgelsen (Bjørnberg 1992a). Økonomiske oppgangstider og veksten i velferdsstaten gav på 1960- og 1970-tallet stor etterspørsel etter arbeidskraft. Yrkesarbeid blant gifte kvinner ble derfor sett på som en nødvendig del av utviklingen av den svenske økonomi og velferdsstat. En stor offentlig sektor forutsatte mange skatteyttere og høy sysselsetting både blant menn og kvinner. Endringer i forbruksmønsteret gjorde etter hvert

mange husholdninger avhengige av to inntekter. Kjøp av dyre kapitalvarer som bil og egen bolig gav bindinger i form av lån og renter. Høyere skatter, som bl.a. skulle finansiere den offentlige servicen, gjorde også at det ble vanskelig å forsørge en familie på én inntekt (Bjørnberg 1992a).

Rekrutteringen av mødre til yrkeslivet ble støttet av debatten om likestilling samt av en rekke offentlige tiltak som skulle lette tilpasningen mellom familie- og arbeidsliv. Det ble en vanlig oppfatning at både menn og kvinner skulle bidra til familiens forsørgelse og til velferdsproduksjonen i samfunnet, og at familie- og arbeidsmarkedspolitikken skulle støtte foreldres yrkesarbeid. Sett i internasjonalt perspektiv har den svenske stat spilt en vesentlig rolle for å fremme en familieform med to yrkesarbeidende foreldre. Dahlström (1992) uttrykker det slik at "den svenske familiemodellen", gjennom systemer av offentlig service, permisjonsordninger for foreldre samt et individualisert skattesystem, har hatt staten som sin fremste beskytter.

Synet på kvinners stilling og rolle har gjennomgått store endringer i Sverige. Før annen verdenskrig betraktet det svenske sosialdemokratiet det å være mor og hustru som kvinnens primære oppgave. I oppbyggingen av det svenske "folkhemmet" skulle kvinners viktigste bidrag være å skape gode og trygge hjem (Lewis og Åström 1992). På 1930- og 1940-tallet ble denne oppfatningen utfordret av Alva og Gunnar Myrdal. Lave fødselstall vakte bekymring. Myrdals la vekt på at barn skulle være ønsket. Ettersom mennesker er samfunnets viktigste ressurs, må, hevdet Myrdals (1935), samfunnet investere i barns og familiers velferd. De argumenterte for offentlig engasjement og kontroll, men la samtidig vekt på at politikkenes oppgave var å fremme enkeltpersoners utvikling og egenart. Selv om kvinners rolle som mor har stor samfunnsmessig betydning, har kvinner, hevdet de, også rett til å utvikle evner på andre områder, særlig i yrkeslivet. Ønsker samfunnet at middelklassekvinner skal føde barn, må det også være mulig for mødre å delta i yrkeslivet, hevdet de. Ideen om kvinners to roller (Myrdal og Klein 1956) fikk etter hvert stort gjennomslag. Tanken var da at kvinner skulle ha yrkesarbeid fram til første barnefødsel, konsentrere seg om hjemmet til barna sluttet skolen og så gå tilbake til yrkeslivet.

Etter hvert begynte flere å stille spørsmål ved denne ideen om kvinners to roller. Isteden for en såkalt "trefasemodell" for kvinner, tok mange til orde for en såkalt "trefæremodell" både for kvinner og menn. Framfor et livsløp med atskilte faser med yrkesarbeid og barneomsorg, ønsket man parallell aktivitet innenfor både yrkes-, familie- og samfunnsliv for begge kjønn. Ideen var at både kvinner og menn skulle utvikles som mennesker, som arbeidskraft og som

samfunnsmedlemmer (Liljeström mfl. 1976). Slike tanker hadde stor betydning for den svenske likestillings- og familiepolitikken på 1960- og 1970-tallet.

Svensk skatte- og foreldrelovgivning bygger nå på en oppfatning om at alle voksne skal forsørge seg selv gjennom inntekt av eget arbeid, og at barneomsorg er foreldrenes felles ansvar. Innføringen av individbeskatning på begynnelsen av 1970-tallet sees gjerne som den første lovmessige manifestasjon av denne nye familiemodellen (Sandquist 1990). Kombinert med høy marginalskatt endret dette det økonomiske utfallet av ulike yrkestilpasninger blant ektefeller. Det ble ofte mer lønnsomt at gifte kvinner jobbet selv kort deltid enn at menn hadde overtid eller ekstrajobber.

Mens svenske barnehager lenge først og fremst hadde et pedagogisk siktemål, ble virksomheten fra 1960-åra av begrunnet med behovet for å frigjøre mødres arbeidskraft. Utbyggingstakten økte kraftig, og dekningsgraden er i dag blant de høyeste i Vest-Europa. Selv om mange måtte organisere barnetilsyn privat, er det bred enighet om at satsingen på heldagsbarnehager hadde stor betydning for 1960- og 1970-åras selselsettingsvekst blant svenske mødre (Borchorst 1990).

Sverige fikk også tidlig gode permisjonsordninger for yrkesaktive foreldre. Erkjennelsen av at også mødre tilhørte arbeidsstyrken bidro til en nyorientering i svensk arbeidstidsdebatt på 1970-tallet. Det var sterke ønsker om mer familie- og likestillingsvennlige arbeidstidsordninger. Krav om 6-timers arbeidsdag, foreldrepermisjoner og et mer fleksibelt arbeidsliv med rom for individuell valgfrihet ble fremmet med stor tyngde. Kortere normalarbeidstid nevnes ofte som den mest familie- og likestillingsvennlige arbeidstidsreformen. Den antas å gi en jevnere fordeling både av ulønnet og lønnet arbeid (NOU 1987:9A). Ønsket om 6-timersdag hadde bred oppslutning i flere politiske partier og kvinneorganisasjoner i Sverige. Landet har imidlertid først og fremst satset på permisjonsordninger. I stedet for generelle arbeidstidsreformer har man gjennomført reformer for spesielle grupper, særlig foreldre og eldre arbeidstakere (NOU 1987:9A).

Svenske foreldre fikk tidlig et bredt spekter av lønne- og ulønnede permisjonsrettigheter ved fødsel og barneomsorg. Ordningene er regulert gjennom egen lov og er blant de best utbygde og mest fleksible i verden. I forbindelse med barns fødsel har yrkesaktive foreldre rett til lønnet permisjon vel et år. Ulikt det som er vanlig i andre land, er ikke noe av permisjonen reservert for mødre. Permisjonen kan tas ut sammenhengende, deles opp i perioder eller tas ut i form av redusert arbeidstid med lønnskompensasjon. Ny fødsel mindre enn 2 1/2 år etter forrige fødsel, gir rett til ny lønnet permisjon selv om man ikke har vært i arbeid i mellomtiden. Videre har foreldre rett til 60

dager fri med lønn i året for hvert barn under 12 år ved barns eller barnepassers sykdom. Foreldre med barn under 8 år har rett til å forkorte arbeidstiden med 1/4, men uten lønnskompensasjon. Mange mødre velger derfor 6-timers arbeidsdag. Alt i alt gir permisjonsordningene i Sverige rom for mye omsorgsarbeid innenfor arbeidskontrakten.

Ønsker om kortere normalarbeidsdag har imidlertid ikke fått gjennomslag i Sverige. På begynnelsen av 1970-tallet ble den ukentlige arbeidstiden satt ned til 40 timer. Senere er det ikke gjennomført generelle arbeidstidsforkortelser. Den lovfestede ferien i Sverige er 5 uker, men mange arbeidstakere har avtaler om lengre ferie.

Svensk familiepolitikk karakteriseres ofte som spesielt kvinnevennlig (se f.eks. Acker 1992, Lewis og Åström 1992). Kvinners økonomiske selvstendighet sees gjerne som en forutsetning for likestilling mellom kjønnene, og ordninger som fremmer kvinners yrkesarbeid vurderes positivt. Mens kvinnebevegelsen i en del andre land til dels har vært skeptiske til velferdsstatens rolle når det gjelder å bedre kvinners stilling, har man i Skandinavia ment at velferdsstaten har kvinnevennlige trekk (se f.eks. Hernes 1987). Gjennom tilrettelegging for kvinners yrkesarbeid og ved etterspørsel etter kvinnelig arbeidskraft i en stor offentlig sektor, fremmer staten kvinners økonomiske uavhengighet. Borchorst (1990) og Siim (1990) har tolket forholdet mellom staten og kvinnene i Skandinavia, særlig Sverige og Danmark, som et partnerskap.

Det er hevdet at man i prinsippet må velge mellom to hovedlinjer når det gjelder behandlingen av kvinner i familie- og velferdspolitikken: Enten betraktes kvinner som prinsipielt forskjellige fra menn, eller som prinsipielt like (Lewis og Åström 1992). En del rettigheter i trygdesystemet er i de fleste velferdsstater knyttet til deltakelse i arbeidsmarkedet. En politikk som legger vekt på kvinners og menns ulike roller i samfunnet fremmer, bl.a. gjennom forsørgerfordeler i skattesystemet og begrenset offentlig engasjement i barneomsorgen, en familieform med kvinnen som hjemmearbeidende og mannen som hovedforsørger. Gifte kvinner har da rettigheter i trygdesystemet via mannens yrkestilknytning. En del kontinentaleuropeiske land, bl.a. tidligere Vest-Tyskland og Nederland, har valgt en slik linje.

Alternativet, en politikk basert på likhet, innebærer at gifte kvinner har selvstendige rettigheter på

grunnlag av yrkesarbeid. I Sverige er gifte kvinners rettigheter i trygdesystemet knyttet til egen deltakelse i arbeidsmarkedet. Imidlertid har man, gjennom barnehageutbygging og permisjonsordninger, lagt til rette for kombinasjoner av yrkes- og familiearbeid. Det er derfor hevdet (Lewis og Åström 1992) at selv om svensk familiepolitikk i hovedsak er basert på et prinsipp om likhet mellom kvinner og menn, har den også innslag av ulikhetsbetraktninger. Landet har, hevdes det, valgt en strategi hvor kvinner, innenfor en politikk basert på likhet (rettigheter på grunnlag av yrkesarbeid) innrømmes rettigheter på grunnlag av ulikhet (omsorgspermisjoner). Innslaget av ulikhetsbetraktninger kan imidlertid diskuteres. Permisjonsrettighetene gjelder jo også for fedre. Ønsket har vært at både kvinner og menn skal kombinere yrkes- og familiearbeid. Svensk likestillingspolitikk har gått ut på å definere alle voksne som yrkesarbeidende, samtidig som man har innført ordninger som gjør det mulig for yrkesaktive av begge kjønn å yte en del barneomsorg med inntektskompensasjon.

Den svenske familiepolitikken er vurdert som effektiv når det gjelder å rekruttere kvinner til arbeidsmarkedet, og når det gjelder å få kvinner til å føde barn (Lewis og Åström 1992). Men som nevnt, har det også vært en målsetting å få en jevnere kjønnsdeling av lønnet og ulønnet arbeid. I en regjeringsproposisjon om likestillingspolitikken ved inngangen til 1990-åra defineres likestilling som følger: "Jämställdhet innebär, enligt min mening (statsråd Thalén), att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. I detta ligger bl.a. att var och en har ett arbete som ger en sådan lön at man kan svara för sin egen försörjning, att kvinnor och män delar ansvaret för barn och hemarbete och at båda könen engagerer sig like mycket i politiska, fackliga och andra gemensamma angelägenheter i arbete och samhälle." (Prop.1987/88: 105. sitert i Rydenstam 1992).⁴

Mens svensk politikk er vurdert som vellykket når det gjelder å endre kvinners prioriteringer mellom yrkes- og familiearbeid, hevdes ofte at menns tidsmønster er relativt uendret (Acker 1992, Lewis og Åström 1992). Sverige har, hevdes det, fremdeles en tradisjonell arbeidsdeling mellom foreldre når det gjelder ulønnet arbeid. Noe av forklaringen antas å ligge i at ønsket om å frigjøre mødres arbeidskraft har veid tyngre i politikken enn ønsket om likedeling av arbeid (Lewis og Åström 1992). Det er en vanlig oppfatning at svensk politikk har resultert i store endringer i kvinners tidsbruk. Når toforsørgerfamilien er gjort til norm og mange rettigheter i trygdesystemet er

⁴ Den svenske tidsnyttingsundersøkelsen var også i stor grad likestillingspolitisk begrunnet. Ved kartlegging av tidsbruk i så vel ulønnet som lønnet arbeid ønsket man å gi et riktigere bilde av menns og kvinners bidrag til velferdsproduksjonen enn det som framkommer gjennom arbeidskraftsundersøkelser (Rydenstam 1992).

knyttet til individuell deltakelse i arbeidsmarkedet, er kvinner i praksis nødt til å jobbe. Mens politikken har fremmet forskyvninger i kvinners tidsbruk fra familie til yrkesarbeid, har den, hevdes det, ikke tvunget menn til å engasjere seg mer i omsorgsarbeidet. Studier tyder på at fedres deltakelse hjemme avhenger av forhandlinger innen det enkelte par, og at svenske familier jevnt over innretter seg langt mer tradisjonelt enn det som har vært politikken målsetting (Sandquist 1990). Selv om likestillingstanken i prinsippet har slått igjennom hos allmennheten, finner mange den lite gjennomførbar i praksis (Forsberg 1992). Nettopp fordelingen av hus- og omsorgsarbeidet er et sentralt spørsmål i foreliggende rapport. Tidsnyttingsundersøkelser gir gode opplysninger om ulønnet arbeid. En sammenligning med Norge setter svenske foreldres tidsbruk i perspektiv.

Som i mange andre vestlige land har farsrollen også i Sverige vært gjenstand for diskusjon de senere tiåra. Ønsket har vært å gi rollen nytt innhold med større vekt på nærhet og engasjement i familien. Undersøkelser viser at nesten alle svenske menn føler de bør ta del i hjemmearbeidet (Lewis og Åström 1992). Det har også vært visse offentlige initiativ for å endre mansrollen. Permisjonsordningene for foreldre er koblet til et ønske om større mannlig deltakelse hjemme. Innføringen av foreldreforsikringen i 1974 innebar en formell erkjennelse av at farskap også omfatter omsorgsansvar (Bjørnberg 1992). Fedre fikk da rett til lønnet foreldrepermisjon på linje med mødre. Sverige har imidlertid ikke reservert deler av permisjonen for fedre, noe som ofte sees som viktig for fedres deltakelse hjemme (Brandt og Kvande 1992). Derimot har svenske fedre selvstendige permisjonsrettigheter⁵. Sverige var også tidlig ute med en formalisert diskusjon av mansrollen. I 1983 satte regjeringen ned en arbeidsgruppe hvor oppgaven bl.a. var å diskutere menns yrkes- og familieengasjement i lys av politiske idealer om likestilling.

Norge: Ambivalens og tvetydighet i familiepolitikken

I Norge som i Sverige var den økonomiske og sosiale politikken i tiåra etter krigen innrettet på at det skulle være mulig å forsørge en familie på én inntekt. 1950-tallet er betegnet som husmorfamiliens storhetstid (Frønes 1989). På 1960- og 1970-tallet fikk man en mer bevisst politikk for å bedre mulighetene for mødres yrkesarbeid, men reformer ble gjennomført senere enn i Sverige, og en del ordninger er fremdeles mindre utbygd. Norge hadde også en mer tvetydig politikk enn Sverige når det gjaldt hvilken familiemodell man ønsket å fremme. I dag er det bred enighet om kvinners rett til inntektsgivende

arbeid, men mange ser fremdeles mødres valgfrihet mellom familie- og yrkesarbeid som et viktig prinsipp (Skrede 1986).

Norge har hatt lavere utbyggingstakt i den offentlige barneomsorgen enn Sverige (tabell 1), og barnehagedrift har vært mer pedagogisk enn arbeidsmarkedspolitisk begrunnet. Ifølge Leira (1993) var norsk politikk, til forskjell fra svensk, lenge kjennetegnet av en manglende koordinering mellom den økonomiske politikken på den ene side og familie- og sosialpolitikken på den annen. Forskjellen mellom de to land når det gjelder offentlig engasjement i barneomsorgen viser, hevder hun, at ideen om en felles skandinavisk velferdsmodell må modifiseres. Mens barnetilsyn i Sverige tidlig ble definert som et offentlig anliggende, ble det i Norge lenge oppfattet som mødres private problem. Derfor er norsk politikk karakterisert som ambivalent og tvetydig når det gjelder tilretteleggelsen for mødres yrkesarbeid (Leira 1989). Til tross for en viss utjevning de senere åra, har Norge fremdeles lavere barnehagedekning enn Sverige, særlig blant de minste barna (tabell 2). Sverige har dessuten bedre dekning av heldagsplasser enn Norge (Knutsen 1991). Det er hevdet at Norge, ulikt andre skandinaviske land, ved sin lave barnehagedekning indirekte har fremmet en tradisjonell arbeidsdeling i familien (Borchorst 1990). Til tross for lav barnehagedekning, har imidlertid stadig flere norske mødre valgt yrkesarbeid. Hvorvidt norske foreldre har en skjevere kjønnsdeling av yrkes- og familiearbeid enn svenske, er, som nevnt, ett av de spørsmål som belyses i denne rapporten.

Tabell 1. Andel barn i aldersgruppa 0-6 år med plass i daginstitusjon eller annet pedagogisk tilbud i Sverige og Norge. Prosent. 1960-1990

	Sverige	Norge
1960	6	2
1970	13	3
1981	35	23
1990	42	36

Kilde: Knutsen 1991, tabell 12.1.

Tabell 2. Andel barn i ulike aldersgrupper med plass i daginstitusjon eller familiedaghjem i Sverige og Norge. Prosent. 1990

	Sverige	Norge
0-2 år	29	12
3-6 år	64	58

Kilde: Knutsen 1991, tabell 12.5.

⁵ I de fleste andre land er fedres mulighet til å ta ut permisjon avhengig av at mødre har opparbeidet rettigheter gjennom deltakelse i yrkeslivet.

Norge hadde lenge dårligere permisjonsordninger for yrkesaktive foreldre enn Sverige. Siden midten av 1980-tallet har permisjonsrettigheter i forbindelse med fødsel og barneomsorg blitt kraftig utbygd og begynner nå på enkelte områder å nærme seg de svenske. Ettersom denne rapporten belyser foreldres tidsbruk ved inngangen til 1990-åra, er det ordninger på dette tidspunkt som har interesse her. I 1990 ble den lønnede foreldrepermisjonen utvidet til 28 uker med 100 prosent lønnskompensasjon eller 35 uker med 80 prosent kompensasjon. Det var ingen mulighet for fleksibelt permisjonsuttak. De seks første ukene etter fødselen var forbeholdt mødre⁶. Retten til ubetalt permisjon var ett år. Videre hadde hver av foreldrene rett til 10 dagers fri med lønn pr. år ved barns sykdom. Ulikt Sverige er denne rettigheten i Norge knyttet til foreldre, ikke til barn. Etter en endring i arbeidsmiljøloven på begynnelsen av 1980-tallet, fikk arbeidstakere også muligheter for redusert arbeidstid av velferdsgrunner. Retten til reduksjon er ikke, som i Sverige, begrenset til 1/4 reduksjon i forhold til full stilling. Selv om norske foreldre i 1990 hadde rom for en del omsorgsarbeid med lønn, var altså ordningene mer beskjedne enn i Sverige.

Norge har noe kortere normalarbeidstid enn Sverige. I 1987 ble normalarbeidsuken satt ned til 37,5 timer. Den lovfestede ferien er fire uker og én dag. Avtalefestet lengre ferie er, til forskjell fra Sverige, ikke vanlig i Norge. Norske arbeidstakere har altså føringer i retning av en jevnere fordeling av arbeidsinnsatsen over året enn svenske. De har noe kortere arbeidsdager, men noe mindre ferietid å hente seg inn på.

Som Sverige har Norge hatt en debatt om mannsrollen de senere åra, men også på dette området var Norge noe senere ute. Det er hevdet at mens 1970-åras norske likestillingsdebatt handlet om kvinnen, handlet 1980-tallets debatt om mannen (Holter 1989). Til en viss grad er nok dette riktig, men diskusjonen om menns familie- og yrkesroller har hatt mindre omfang enn diskusjonen om kvinnerollen. Trolig har den hatt større plass i media enn i de brede lag av folket. Som i Sverige har idealet om lik arbeidsdeling mellom fedre og mødre stor oppslutning i Norge, men også her påpekes ofte den manglende overensstemmelsen mellom holdning og handling (se f.eks. Holter 1989). Norge fikk sitt mannsrollevalg i 1986. Her håpet man, som i Sverige, å få menns eget perspektiv inn i en ellers kvinnedominert debatt. Mens husarbeid og barneomsorg ofte er blitt framstilt som en plikt og som et hinder mot utfoldel-

se utenfor hjemmet, understreket utvalget husarbeidets, og særlig barneomsorgens, positive sider. Som det heter i sluttrapporten: "Voksne endres av å være sammen med barn... Forholdet til barn gir fedrene nye dimensjoner" (NOU 1991:3).

Til tross for store likheter, har altså norsk politikk vært mer tvetydig og mindre eksplisitt enn svensk når det gjelder hvilken familietype man ønsker å fremme. Prinsippet om mødres valgfrihet mellom yrkes- og familiearbeid har stått sterkere, og reformer som påvirker valgene mellom yrkes- og familiearbeid har kommet senere. I denne rapporten spør vi i hvilken grad dette gjenspeiles i ulik tidsbruk i de to land.

⁶ Siden 1990 er permisjonsordningene gradvis utbygd og forbedret. I 1993 ble svangerskapspermisjonen utvidet til ett år med mulighet for fleksibelt uttak. Som eneste nordiske land innførte Norge også en fedrekvote på fire uker av den lønnede permisjonen.

3. Tidsnyttingsundersøkelser: Gjennomsnittsbetraktninger og oversiktsbilder

Kort om tidsnyttingsundersøkelser

Tidsnyttingsundersøkelser måler tidsbruk på en annen måte enn hva som blir gjort i vanlige intervjuundersøkelser, som f.eks. arbeidskraftsundersøkelser og levekårsundersøkelser. I tidsnyttingsundersøkelsen er det ikke enkeltpersoner, men grupperes tidsbruk og aktivitetsmønster som belyses. Opplysningene samles inn gjennom dagbøker. Et utvalg av befolkningen fører dagbok over hva de gjør og hvem de er sammen med, over en periode på to døgn. Dagene er spredt jevnt over året slik at vi får et gjennomsnittsbilde av tidsbruken i ulike grupper av befolkningen på årsbasis⁷. Tidsbruken vises altså på samfunns- eller gruppenivå.

Aktivitetsmønsteret beskrives med gjennomsnittstall pr. dag. Gjennomsnittene inkluderer både hverdager og helger⁸, og omfatter både personer som har utført en aktivitet i løpet av en dag og personer som ikke har utført aktiviteten⁹. Tidsnyttingsundersøkelser gir altså et svært aggregert bilde av folks dagligliv. Ingen enkeltpersoner vil kjenne seg igjen i det bildet som gis. Når f.eks. svenske småbarnsmødre i gjennomsnitt bruker 2 3/4 time pr. dag til yrkesarbeid (se kapittel 4), innebærer ikke det at dette er den typiske arbeidstiden på en vanlig hverdag for en svensk småbarnsmor. I gjennomsnittet inngår både dager hvor man faktisk er på jobb, og dager hvor man har fri eller permisjon. Også tidsbruken blant ikke sysselsatte mødre inngår i gjennomsnittet. Likeledes omfatter gjennomsnittstallene for husarbeid både dager og perioder da man bruker mye tid til husarbeid og dager og perioder da man bruker lite

tid. Ser man gjennomsnittstall for en gruppe isolert, kan det derfor være vanskelig å avgjøre om de uttrykker mye eller lite tid til en bestemt aktivitet. Gjennomsnittene egner seg imidlertid godt til å sammenligne tidsbruk til ulike aktiviteter (hva er f.eks. forholdet mellom yrkesarbeid og ulønnet arbeid), tidsbruk i ulike grupper av befolkningen (f.eks. fedre og mødre) eller tidsbruk i ulike land.

Undersøkelsene er basert på utvalg av personer, ikke husholdninger. Vi har derfor ikke opplysninger om tidsbruk på husholdningsnivå, bare for ulike grupper av personer. Arbeidsdelingen mellom foreldre belyses ved å se tidsbruken blant mødre som gruppe i forhold til tidsbruken blant fedre som gruppe.

Både i Sverige og Norge finnes selvsagt en rekke ulike tilpasninger mellom familie og yrke både for menn og kvinner. Gjennomsnittsangivelser av tidsbruk dekker over variasjonen mellom grupper av foreldre innen det enkelte land. Hovedvekten i denne rapporten ligger på å belyse forskjeller mellom Sverige og Norge, ikke på å se variasjon mellom ulike grupper av foreldre innen det enkelte land. I de fleste kapitlene (4-9) vises tidsbruk for alle fedre og alle mødre under ett (fordelt etter yngste barns alder). Det er altså tidsbruk på samfunnsnivå, eller for foreldregruppen som helhet, som er tema. I kapittel 10 skiller vi mellom foreldre i par med ulike yrkestilpasninger og diskuterer hvorvidt forskjeller mellom Sverige og Norge bunner i forskjellig utbredelse av ulike yrkestilpasninger, eller ulik tidsbruk blant par med samme yrkestilpasning.

⁷ I Sverige kartla man ikke tidsbruk om sommeren og i de store høytidene. I Norge kartla man tidsbruk over hele året. I denne analysen er de norske datafilene lagt til rette så de er sammenlignbare med de svenske (se vedlegg 1 for nærmere redegjørelse). Tallene i rapporten gjelder derfor tidsbruk over året, men eksklusive de store ferienesongene.

⁸ I en del tilfelle skiller vi også mellom hverdager og helger.

⁹ Mengden tid brukt avhenger derfor både av andelen som utøver ulike gjøremål, og av tidsbruken blant utøverne. Eventuelle tidsbruksforskjeller mellom svenske og norske foreldre kan altså enten skyldes ulikt antall utøvere eller ulik tidsbruk blant dem som utfører aktivitetene. I tillegg til gjennomsnittlig tidsbruk vises, i vedlegg 2, også tall for andel som har utført en aktivitet i løpet av en dag. Dette kan indikere om eventuelle tidsbruksforskjeller skyldes ulikt antall deltakere eller ulik tidsbruk blant deltakerne.

Tidsnyttingsundersøkelser gir et bredt bilde av folks dagligliv. Mens mange undersøkelser fokuserer på enkelte aktivitetsområder som yrkesarbeid, fritid eller husarbeid, viser tidsnyttingsstudier alle aktiviteter i sammenheng. Tid til inntektsgivende arbeid kartlegges jevnlig gjennom arbeidskraftsundersøkelser. Tidsnyttingsundersøkelser er derimot eneste datakilde som gir et godt bilde av det ulønnede arbeidet. Også fritidsaktiviteter kartlegges i en rekke intervjuundersøkelser. Spørsmål om deltakelse i kultur- og idrettsaktiviteter og om hyppighet av ulike typer sosial kontakt, stilles i levekårsundersøkelser, og spørsmål om mediebruk stilles i kultur- og medieundersøkelser. Man spør da hvor mange timer som brukes til ulike aktiviteter pr. dag eller uke, eller hvor ofte folk deltar i ulike aktiviteter. Slike undersøkelser gir et godt bilde av velavgrensede og klart definerte fritidsaktiviteter, men viser ikke tid brukt til diffuse og mindre avgrensede aktiviteter som avslapping, korte spaserturer o.l. Dagbokstudier av tidsbruk fanger derimot opp alle typer fritidsaktiviteter.

Mens dagbokstudier egner seg godt til å belyse tid til vanlige gjøremål som yrkesarbeid, husarbeid, måltider osv., gir de ikke noe godt bilde av gjøremål som utføres relativt sjelden eller av relativt få. Er man eksempelvis interessert i omfanget av skigåing eller brødbaking, får man bedre opplysninger gjennom vanlige intervjuundersøkelser som kartlegger hyppighet pr. måned eller pr. uke. I denne rapporten benyttes hovedsakelig forholdsvis brede aktivitetskategorier.

I tidsnyttingsundersøkelser noterer deltakerne sine gjøremål med egne ord i dagbøkene. I ettertid kodes aktivitetene sentralt etter en kodeliste med vel 100 ulike aktiviteter. Aktivitetene klassifiseres ut fra det som har vært kalt et "utenifraperspektiv" (Ås 1978). Dette innebærer at det er fastlagt på forhånd hvilke aktiviteter som regnes som yrkesarbeid, husarbeid, fritid osv. Klassifiseringen kan nok av og til gå på tvers av folks egne opplevelser. Eksempelvis vil enkelte regne hagestell og høytlesning for barn som fritidsaktiviteter, mens det i tidsnyttingsundersøkelser er definert som husholdsarbeid. En slik "utenifra-klassifisering" er likevel nødvendig dersom det skal være mulig å sammenligne resultater over tid mellom grupper og mellom land.

Det er viktig å være klar over at tidsnyttingsundersøkelser bare viser folks faktiske tidsbruk. De sier ikke noe om ønsker og motiver eller i hvilken grad tidsmønsteret er resultat av bevisste prioriteringer.

De sier heller ikke noe om hvorvidt folk opplever tilværelsen slitsom og stressende eller trives med sitt aktivitetsnivå.

I rapportering fra tidsnyttingsstudier er det vanlig å skille mellom følgende fem hovedgrupper av aktiviteter:

Yrkesarbeid: Tid brukt til inntektsgivende arbeid, arbeidsreiser og pauser på arbeidsplassen.
Husholdsarbeid: Ubetalt arbeid for egen og andres husholdning.
Utdanning: Undervisning, studier og lekselesing.
Personlige behov: Søvn, måltider og personlig pleie.
Fritid: Ulike fritidsaktiviteter.
 I tillegg kommer en restkategori for *andre og uoppgitte* aktiviteter.

I denne rapporten ligger hovedvekten på forholdet mellom yrkes- og husholdsarbeid og på omfanget av ulike fritidsaktiviteter. I tillegg vises tid til samvær. Vi har valgt å omtale ulike hovedgrupper av aktiviteter separat i ulike kapitler. En slik oppsplitting kan imidlertid gjøre det vanskelig å få et bilde av forholdet mellom de ulike aktiviteter. Nedenfor gis derfor en oversikt over alle aktiviteter i sammenheng¹⁰. Også tabellene i vedlegg 2 gir en oversikt over aktivitetsmønsteret over hele døgnet blant ulike grupper.

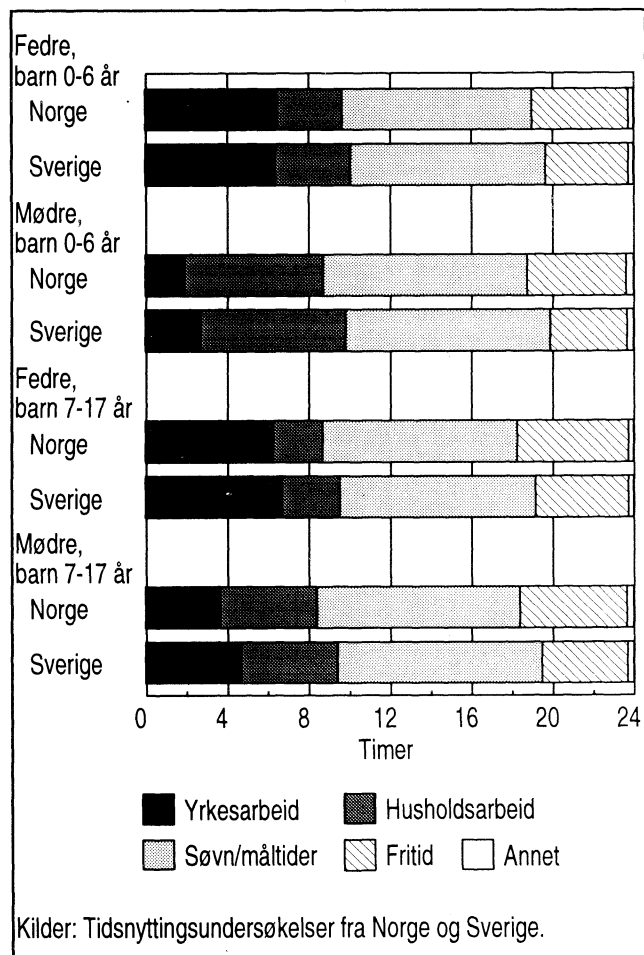
Oversikt over tidsmønsteret blant norske og svenske foreldre

Figur 1 viser hovedtrekk i tidsmønsteret blant norske og svenske foreldre med barn under skolealder og med yngste barn i skolealder. Det framgår at hovedstrukturen i tidsmønsteret er ganske lik i de to land. Eksempelvis bruker både svenske og norske småbarnsmødre i gjennomsnitt om lag 40 prosent av døgnet til søvn, måltider og andre personlige gjøremål, omtrent 10 prosent til yrkesarbeid, 30 prosent til husholdsarbeid og 15-20 prosent til fritidsaktiviteter, mens både svenske og norske småbarnsfedre bruker omtrent 40 prosent av døgnet til søvn, måltider og personlig pleie, omtrent 30 prosent til yrkesarbeid, 15 prosent til husholdsarbeid, og snaut 20 prosent til fritidsaktiviteter. Likheten i hovedstruktur er i og for seg ikke overraskende. Mye av døgnet er jo bundet opp til aktiviteter som er nødvendige for å tilfredsstille grunnleggende fysiologiske behov som å sove og spise. Riktignok er det rom for en viss fleksibilitet på disse områdene. Man kan i prinsippet redusere nattesøvn eller gjøre mindre ut av måltidene for å rydde plass til andre gjøremål. Men det er også visse

¹⁰ I Sverige kartla man også, for begge føringsdager, tid brukt til eventuelle samtidige eller parallelle aktiviteter, såkalte biaktiviteter. I Norge ble dette kartlagt bare den andre føringsdagen. I denne rapporten gis bare opplysninger om tidsbruk til hovedaktiviteter, ikke til eventuelle parallelle aktiviteter. Opplysninger om samværstid gir imidlertid et visst inntrykk av samtidighet i ulike gjøremål.

grenser for hvor mye tiden til slike personlige behov kan skjæres ned. Det er da også forholdsvis liten forskjell mellom norske og svenske foreldre på dette området.

Figur 1. Tid til ulike aktiviteter blant norske og svenske foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager, 1990. Timer og minutter

Selv om hovedtrekkene i tidsmønsteret er like blant norske og svenske foreldre, er det også en del forskjeller. Ved sammenligning av opplysninger basert på tidsnyttingsundersøkelser er det viktig å være klar over at selv små forskjeller er ganske betydelige. Eksempelvis vil en forskjell på 1 time i gjennomsnitt pr. dag, innebære ganske store ulikheter i dagliglivet. 1 times forskjell i tid til yrkesarbeid innebærer 7 timers forskjell over uka. Dette er ganske mye. De mest markerte forskjellene mellom norske og svenske foreldre består i at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid og mindre til fritidsaktiviteter enn norske. Det er derimot beskjedne forskjeller i tid brukt til husholdsarbeid. Disse mønstrene diskuteres nærmere i kapitlene som følger.

4. Tid i yrkeslivet

Selv om yrkesarbeidet bare utgjør en liten del av den enkeltes samlede tidsbruk både i døgnet og sett over livsløpet, har tidsinnsatsen i yrkeslivet stor betydning for organiseringen av andre aktiviteter. Når man først har inngått avtale om et bestemt arbeidsforhold, er både omfang og plassering på døgnet gitt. Dette legger føringer på omfang og plassering av andre aktiviteter.

Tidsnyttingsundersøkelser viser faktisk arbeidstid

Menns tidsinnsats i yrkeslivet reguleres i større grad enn kvinners av arbeidstidsbestemmelser som gjelder heltidsarbeid. Til tross for formelle muligheter for arbeidstidsreduksjoner, er det, både i Norge og Sverige, få menn som arbeider deltid (tabell 4). Kvinners arbeidstid fastlegges ofte gjennom individuelle avtaler med arbeidsgiver. Både svenske og norske kvinner har, sett i internasjonal sammenheng, høye deltidsrater (OECD 1991). Deltid er enda mer utbredt i Norge enn i Sverige. I 1991 arbeidet henholdsvis 46 og 40 prosent av sysselsatte norske og svenske kvinner 25-59 år deltid.

Tabell 3. Andel deltidsarbeidende blant sysselsatte menn og kvinner 25-59 år i Norge og Sverige. Prosent. 1991

	Norge	Sverige
Menn	5	4
Kvinner	46	40

Kilde: Nätti 1993.

Opplysninger om sysselsettingsprosent og arbeidstid gir imidlertid ikke alltid noe godt bilde av hvor mye tid folk faktisk bruker til yrkesarbeid. Dette gjelder særlig for foreldre med små barn. Mange yrkesaktive er i perioder borte fra jobb av ulike grunner. Permisjonsordninger gir mulighet for en del privat omsorgsarbeid innenfor arbeidskontrakten, såkalt velferdstid (Liljeström 1992). I arbeidsmarkedsstatistikken regnes arbeidstakere på permisjon som sysselsatte. Opplysninger om faktisk arbeidstid gir derfor et riktigere bilde av foreldres faktiske organisering av dagliglivet enn opplysninger om formell yrkestilknytning og vanlig arbeidstid.

Når vi her sammenligner norske og svenske foreldres tid til yrkesarbeid, er vi interessert i all tid som er bundet opp i forbindelse med yrkesarbeidet. Derfor benytter vi i hovedsak et mål for *bruttoarbeidstid*. Dette er den tid deltakerne i undersøkelsen noterer i dagboka at de utfører inntektsgivende arbeid og aktiviteter i tilknytning til dette. Her inngår også eventuelle bijobber og overtidsarbeid, pauser på arbeidsplassen (også ubetalt lunsj), skifting før og etter arbeidstid samt arbeidsreiser. I prinsippet registreres også svart arbeid. Fravær fra jobb pga. sykdom, ferie eller permisjon regnes ikke med. I land med gode permisjonsordninger for foreldre vil det, særlig for mødre, være stort språk mellom det bilde av yrkesarbeidets omfang som gis i arbeidskraftundersøkelser og det som gis i tidsnyttingsundersøkelser. Eksempelvis var nesten halvparten av alle sysselsatte svenske mødre med yngste barn 0-2 år borte fra arbeidet en gitt dag i 1985 (Esping Andersen 1990).¹¹

¹¹ I arbeidskraftundersøkelser og andre spørreskjemaundersøkelser måles gjerne vanlig, avtalt eller faktisk arbeidstid. Disse målene fanger opp noen andre ting enn hva dagbokstudier gjør. *Vanlig arbeidstid* pr. dag eller uke viser hvor mye sysselsatte vanligvis arbeider. Oftest inngår også overtidsarbeid og ekstrajobber. *Avtalt arbeidstid* måler formelle arbeidstidsavtaler og fanger ikke opp overtidsarbeid. Spørsmål om *faktisk arbeidstid i en bestemt referanseuke* måler hvor mye tid sysselsatte bruker til inntektsgivende arbeid i en gitt uke. I perioder med ferie, sykdom permisjon eller overtidsarbeid, vil den faktiske arbeidstiden avvike både fra vanlig og avtalt arbeidstid. Dette er det arbeidstidsbegrep som ligner mest på det som benyttes i tidsnyttingsundersøkelsene. Metodestudier viser imidlertid at spørreskjemaundersøkelser ofte gir en viss overestimert av arbeidstiden. Særlig gjelder dette for selvstendige næringsdrivende som ofte har svært varierende arbeidstid eller flytende grenser mellom arbeid og andre aktiviteter (Niemi 1993).

Når vi sammenligner tid brukt til yrkesarbeid og yrkesrelaterte aktiviteter i Norge og Sverige, er det viktig å være klar over at reiser er kodet litt forskjellig i de to lands tidsnyttingsundersøkelser. I Norge ble reiser kodet etter reisens hovedformål. I Sverige skilte man mellom flere typer reiser hvis det forekom aktiviteter underveis på en reise. I Norge ble eksempelvis reiser fra hjem til arbeid med levering av barn i barnehage underveis, i sin helhet kodet som arbeidsreiser. I Sverige ble slike reiser delt i to. Reisen fra hjem til barnehage ble kodet som reise i forbindelse med husholdsarbeid, mens reisen fra barnehage til jobb ble kodet som arbeidsreise. Handlet folk dagligvarer på vei hjem fra jobb, delte man i Sverige hjemturen i en arbeidsreise og en reise i forbindelse med husholdsarbeid, mens man i Norge regnet det hele som arbeidsreise. Dette innebærer trolig at noe mer reisetid er kodet som arbeidsreiser i Norge enn i Sverige, men vi vet ikke hvor stor betydning ulikhet i kodemåter har i praksis. Sannsynligvis ville vi fått noe kortere bruttoarbeidstid for norske foreldre hvis kodepraksis hadde vært som i Sverige. De forskjeller mellom norske og svenske foreldres bruttoarbeidstid som vises i det følgende, skyldes i all hovedsak forskjeller i tid brukt til selve yrkesarbeidet, ikke til arbeidsreiser. (Tabellene i vedlegg 2 viser tid til arbeidsreiser og selve yrkesarbeidet separat.) Ved lik kodepraksis i de to land, ville forskjellene i bruttoarbeidstid trolig vært noe større enn det som kommer fram i det følgende. Vi ville fått noe mindre tid til yrkesarbeid blant norske foreldre og noe mer blant svenske, men forskjellen ville neppe være stor. I en del tilfeller ser vi bort fra arbeidsreisene, og ser bare på tid til selve yrkesarbeidet.

Jevnere arbeidsinnsats i løpet av småbarnsfasen blant svenske enn norske fedre

Som vist i oversiktstabellen i forrige kapittel, bruker svenske og norske småbarnsfedre (barn 0-6 år) i gjennomsnitt omtrent like mye tid til yrkesarbeid, i underkant av 6 1/2 time pr. dag. Vi minner igjen om at disse tidsangivelsene ikke uttrykker arbeidstiden på en typisk hverdag, men er gjennomsnitt hvor også helger og fridager inngår. Både tidsbruken til fedre med permisjon eller fri på undersøkelsestidspunktet og tidsbruken til fedre med lange arbeidsdager i føringsperioden, inngår. Sett på bakgrunn av at Sverige har noe lengre normalarbeidstid enn Norge, kunne vi kanskje ha ventet at svenske fedre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske. Når dette ikke er tilfelle for småbarnsfedres vedkommende, kan det ha sammenheng med at noe lengre normalarbeidsdager i Sverige enn i Norge oppveies av romsligere permisjonsordninger. Det kan også tenkes at norske fedre arbeider mer overtid enn svenske fedre.

De 6 1/2 timene uttrykker den gjennomsnittlige daglige tidsinnsatsen i yrkeslivet for hele småbarnsperioden sett under ett. Dette gjennomsnittet skjuler

forskjeller mellom fedre med barn i ulike aldre. Vi deler derfor gruppen av småbarnsfedre i to og skiller mellom fedre med yngste barn 0-2 år og fedre med yngste barn 3-6 år. Svenske fedre har en forholdsvis jevn arbeidsinnsats over hele småbarnsperioden, men tiden til yrkesarbeid øker noe med barnas alder. Mens svenske fedre med yngste barn 0-2 år bruker 6 1/4 time pr. dag til yrkesarbeid, bruker svenske fedre med yngste barn 3-6 år om lag 6 timer og 40 minutter pr. dag (tabell 4). Forskjellen mellom fedre med barn i de to aldersgruppene kan ha sammenheng med et visst permisjonsuttak blant fedrene til de aller yngste barna. Tidsinnsatsen i yrkeslivet blant svenske fedre med yngste barn 0-2 år tilsvarer imidlertid en ukentlig arbeidstid på 39 1/2 time når vi ser bort fra reisetiden (vedleggstabell 5). Dette utgjør omtrent full jobb og tyder ikke på omfattende bruk av permisjoner. Eventuelle permisjoner blir i tilfelle oppveid av perioder med merarbeid.

I Norge er det markerte forskjeller mellom fedrene til de yngste og de eldre førskolebarna. Mens norske fedre med yngste barn 0-2 år bruker snaut 6 timer i gjennomsnitt pr. dag til yrkesarbeid, bruker fedre med yngste barn 3-6 år vel 7 timer pr. dag. Det er altså forholdsvis liten forskjell i tidsinnsatsen i yrkeslivet mellom svenske og norske fedre med barn 0-2 år. Vi finner riktignok en svak tendens til noe større arbeidsinnsats blant svenske enn blant norske fedre. Dette strider mot forventningene om at Sveriges generøse permisjonsordninger resulterer i mindre tid til yrkesarbeid blant fedrene til de minste barna i Sverige enn i Norge.

Tabell 4. Tid brukt til yrkesarbeid blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Fedre			Mødre		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Barn 0-6 år ..	6.28	6.23	0.05	1.56	2.44	-0.48
Barn 0-2 år ..	5.54	6.13	-0.19	1.31	2.05	-0.34
Barn 3-6 år ..	7.10	6.38	0.32	2.24	3.49	-1.25

Norske fedre med yngste barn 3-6 år bruker noe mer tid i yrkeslivet enn svenske fedre med barn i tilsvarende alder. Ser vi bort fra tiden til arbeidsreiser, er forskjellen om lag 20 minutter i gjennomsnitt pr. dag (vedleggstabell 5). Denne forskjellen er vanskelig å forklare. Muligens kan den ha sammenheng med at de romslige svenske permisjonsordningene gir god mulighet for fri til barneomsorg ved barns sykdom,

men det er lite trolig at ulikheter i permisjonsuttak gir så store utslag i arbeidstiden. Dessuten tilsvarende arbeidsinnsatsen blant svenske fedre med yngste barn 3-6 år minst en full jobb. Holdes arbeidsreiser utenfor, er den gjennomsnittlige tidsinnsatsen i yrkeslivet vel 6 timer pr. dag eller 43 timer pr. uke. En annen mulig forklaring på arbeidstidsforskjellene mellom svenske og norske fedre med store førskolebarn kan være at norske fedre jevnt over har ansvar for å tjene en større del av husholdningens inntekter enn svenske fedre. Norske mødre bruker mindre tid i yrkeslivet enn svenske i denne livsfasen og bidrar trolig med mindre av husholdningenes inntekter. Ser vi bort fra tiden brukt til arbeidsreiser, har norske fedre med yngste barn 3-6 år i gjennomsnitt en ukentlig arbeidstid på vel 45 timer pr. uke (vedleggstabell 5). Dette tyder på en del overtid eller ekstraarbeid.

Mer helgearbeid blant norske enn svenske småbarnsfedre

Norske småbarnsfedre har en annen ukerytme i yrkesarbeidet enn svenske. De tar i større grad helgene til hjelp. Mens svenske fedre bruker noe mer tid til yrkesarbeid enn norske fedre på hverdager, er forholdet omvendt i helgene. Svenske småbarnsfedre bruker i gjennomsnitt om lag 1 1/4 time til yrkesarbeid på lørdager og søndager. Norske fedre bruker vel 2 timer (tabell 5). Særlig bruker fedrene til de eldste førskolebarna mye tid til helgearbeid i Norge, nærmere 2 1/2 time pr. dag.

Tabell 5. Tid brukt til yrkesarbeid for norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt hverdager og helger. Timer og minutter

	Fedre			Mødre		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Hverdager						
Barn 0-6 år . . .	8.12	8.25	-0.13	2.29	3.28	-0.59
Barn 0-2 år . . .	7.31	8.13	-0.42	1.56	2.33	-0.37
Barn 3-6 år . . .	9.07	8.42	0.25	3.10	5.01	-1.51
Helger						
Barn 0-6 år . . .	2.08	1.18	0.50	0.32	0.51	-0.19
Barn 0-2 år . . .	2.00	1.12	0.48	0.32	0.53	-0.21
Barn 3-6 år . . .	2.25	1.27	0.58	0.32	0.49	-0.17

Det er usikkert hva denne forskjellen mellom norske og svenske fedre skyldes. Muligens kan den ha sammenheng med landenes ulike barnehagedekning slik situasjonen var i 1990. Som vist i kapittel 2, hadde Norge da lavere dekning av heldagsplasser enn Sve-

rige. Mange var derfor henvist til private tilsynsordninger. Dette kan ha gitt mindre rom for lange arbeidsdager på vanlige hverdager og gjort det nødvendig å ta igjen ting i helgene. Når det gjelder norske fedre med yngste barn 3-6, år kan den store arbeidsinnsatsen i seg selv gjøre helgearbeid nødvendig. Muligens kan forskjellen i ukerytme mellom fedre i de to landene også ha en mer kulturell forklaring som ulikt syn på forholdet mellom arbeid og fritid. Kanskje er svenske fedre i større grad enn norske preget av en innstilling om skarpe skiller mellom arbeid og andre aktiviteter. Forskjellen kan også være mer strukturelt bestemt og skyldes ulikheter i arbeidsstyrkens sammensetning i de to land. Noen flere svenske enn norske arbeidstakere er ansatt i offentlig sektor. I 1990 var henholdsvis 24 og 21 prosent av svenske og norske fedre ansatt i offentlig sektor (Nordic Council of Ministers 1994). Muligens har offentlig ansatte bedre beskyttelse mot helgearbeid enn privat ansatte. Arbeidstidsopplysninger fra levekårsundersøkelser støtter inntrykket av forskjeller i arbeidstidens plassering i Norge og Sverige. Det som i levekårsundersøkelser defineres som ubekvemme arbeidstider, nemlig arbeid utenom vanlig dagtid på hverdager, er vanligere i Norge enn i Sverige. På slutten av 1980-tallet hadde henholdsvis 27 og 17 prosent av norske og svenske ansatte såkalte ubekvemme arbeidstidsordninger (Vogel 1990).

Mer yrkesarbeid blant svenske enn norske småbarnsmødre

Svenske mødre har i flere tiår vært betraktet som en selvfølgelig del av arbeidsstyrken. Mens svenske mødre var veletablerte på arbeidsmarkedet allerede ved inngangen til 1980-åra, kom norske mødre for alvor på arbeidsmarkedet i 1980-åra (Kjeldstad 1991). I dette tiåret endret norske småbarnsmødre sin yrkesatferd både ved økt yrkesdeltakelse generelt, og ved økt deltakelse på heltid. Ved inngangen til 1990-åra opplevde vi stagnerende yrkesprosjenter, men en fortsatt forskyvning mot mer heltidsarbeid blant norske mødre. I dag har også norske mødre flest en viss yrkestilknytning mens barna er små.

Men selv om norske småbarnsmødre er rekruttert til arbeidsmarkedet i stor målestokk de siste åra, bruker de fremdeles mindre tid til yrkesarbeid enn svenske mødre. Mens svenske mødre med yngste barn 0-6 år i gjennomsnitt bruker 2 3/4 time pr. dag til yrkesarbeid, bruker norske mødre i underkant av 2 timer (tabell 4). Forskjellen varierer imidlertid med yngste barns alder.

Både svenske og norske småbarnsmødre bruker selv sagt mindre tid til yrkesarbeid i løpet av barnas to første leveår enn hva de gjør når barna blir noe større. Det er i denne tiden det meste av ulønnede og lønnede omsorgspermisjoner tas ut. Svenske mødre med yngste barn 0-2 år bruker i gjennomsnitt om lag

2 timer pr. dag til yrkesarbeid, mens norske mødre med barn i tilsvarende alder bruker om lag 1 1/2 time i gjennomsnitt pr. dag. Forskjellen utgjør altså bare om lag 1/2 time pr. dag. Sett i lys av at Sverige i 1990 hadde atskillig mer utbygde permisjonsordninger enn Norge for å gi yrkesarbeidende foreldre rom for barneomsorg i barnas første leveår, skulle vi kanskje vente at svenske mødre med såpass små barn brukte mindre tid enn norske mødre til yrkesarbeid. Når forholdet er omvendt, skyldes dette trolig at norske mødre tar permisjon uten lønn i perioder, har svært kort arbeidstid eller er ute av arbeidsstyrken mens de har helt små barn.

Når det gjelder mødre med yngste barn 3-6 år, er forskjellen mellom svenske og norske mødres yrkesarbeid ganske betydelig. Mens svenske mødre bruker om lag 3 3/4 time pr. dag til inntektsgivende arbeid i denne fasen, bruker norske mødre knapt 2 1/2 time pr. dag (tabell 4). Differansen utgjør altså nesten 1 1/2 time pr. dag eller nesten 10 timer pr. uke. Verken for svenske eller norske mødre tilsvarer imidlertid tidsinnsatsen i yrkeslivet i denne perioden en full jobb. Ser vi bort fra tiden til arbeidsreiser, utgjør yrkesarbeidet blant svenske mødre omtrent 24 timer pr. uke i gjennomsnitt, mens yrkesarbeidet blant norske mødre tilsvarer vel 15 timer pr. uke. Dette gjenspeiler utbredt bruk av deltidsarbeid i begge land.

Svenske småbarnsmødre har altså en mer ujevn tidsinnsats i yrkeslivet over småbarnsfasen enn norske. Det er større forskjeller mellom mødre med helt små barn og mødre med noe eldre barn i Sverige enn i Norge. Dette tyder på at de svenske permisjonsordningene fungerer etter intensjonen, i hvertfall for mødres vedkommende. De gjør det mulig å trappe ned yrkesarbeidet i perioder med helt små barn og komme tilbake i større grad når barna blir noe større.

Når forskjellen mellom norske og svenske småbarnsmødres tidsinnsats i yrkeslivet er mindre blant mødre med svært små barn enn blant mødre med større barn, kan dette, foruten å ha sammenheng med ulikheter i permisjonsordninger, også tolkes som en kohorteffekt for norske mødres vedkommende. Nye generasjoner av norske mødre velger mer yrkesarbeid enn tidligere mødregenerasjoner. Muligens kan de relativt små forskjellene mellom norske og svenske mødre med svært små barn være et tegn på utjevning mellom mødre i de to land. Dagens norske småbarnsmødre vil trolig opprettholde en høy yrkestilknytning også når barna blir større. Dermed kan vi vente at deres tidsinnsats i yrkeslivet vil ligne mer på den vi i dag finner blant svenske mødre.

Som blant fedre, finner vi også for mødres vedkommende en annen ukerytme i yrkesarbeidet i Norge

enn i Sverige. Norske småbarnsmødre utfører en noe større del av sitt yrkesarbeid i helgene enn svenske. Dette innebærer at forskjellene mellom norske og svenske mødres tidsbruk i yrkeslivet er betydelig mindre i helger enn på hverdager (tabell 5). Heller ikke for mødres vedkommende har vi gode forklaringer på forskjellene i ukerytme mellom Norge og Sverige. De samme forhold som er trukket fram for fedre, kan ha relevans også for mødre. Særlig kan det tenkes at vansker med å få barnetilsyn, høye barnehagepriser, eller rett og slett ønsker om ikke å benytte barnehager, kan medføre at en del velger å ta yrkesarbeid i helgene mens faren passer barna.

Lange arbeidsdager for svenske foreldre med skolebarn

Også når vi ser på foreldre med yngste barn i skolealder (7-17 år), finner vi at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske. Svenske fedre med barn 7-17 år bruker om lag 6 3/4 time pr. dag til yrkesarbeid, mens norske fedre bruker om lag 6 1/4 time pr. dag (tabell 6). Denne forskjellen kan ha sammenheng med lenger normalarbeidstid blant svenske fedre, men den kan også ha sammenheng med overtids- eller ekstraarbeid. Ser vi bort fra tiden til arbeidsreiser, utgjør tidsinnsatsen i yrkeslivet blant svenske fedre nesten 43 timer pr. uke. Blant norske fedre tilsvarer den nesten 40 timer pr. uke (vedleggstabell 9). Dette tyder på at fedre i begge land arbeider noe i overkant av normalarbeidstiden.

Tabell 6. Tid brukt til yrkesarbeid blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter

	Fedre			Mødre		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Alle dager	6.16	6.42	-0.26	3.40	4.42	-1.02
Hverdager	8.12	8.48	-0.36	4.43	6.04	-1.21
Helger	1.22	1.27	-0.05	1.02	1.17	-0.15

Som blant småbarnsfedre finner vi også blant fedre med barn i skolealder en noe annen ukerytme i yrkesarbeidet i Norge enn i Sverige. Det er først og fremst på hverdager at svenske fedre har lengre arbeidsdager enn norske. I helgene er forskjellene ubetydelige. På lørdager og søndager bruker både svenske og norske fedre med yngste barn 7-17 år i gjennomsnitt i underkant av 1 1/2 time til yrkesarbeid (tabell 6). Norske fedre med skolebarn har altså en noe større andel av yrkesarbeidet i helgene enn svenske. Men forskjellen er mindre enn hva som er tilfellet blant småbarnsfedre. Det er også verdt å merke seg at norske fedre med

Yngste barn i skolealder bruker mindre tid til helgearbeid enn norske fedre med mindre barn.

Svenske mødre med skolebarn bruker 4 3/4 time pr. dag til yrkesarbeid. Dette er vel 1 time mer enn norske mødre med barn i tilsvarende alder (tabell 6). Forskjellen skyldes både høyere yrkesdeltakelse og lengre arbeidstid blant de sysselsatte og er særlig stor på hverdagene. Verken blant svenske eller norske mødre tilsvares imidlertid gjennomsnittlig tidsinnsats i yrkeslivet full jobb. Ser vi bort fra arbeidsreise- ne, tilsvares svenske mødres tidsinnsats en ukentlig arbeidstid på omtrent 30 timer, og norske mødres tidsinnsats en ukentlig arbeidstid på vel 23 timer (vedleggstabell 9). Som blant mødre med barn under skolealder, finner vi også blant mødre med skolebarn en noe større andel av yrkesarbeidet i helgene i Norge enn i Sverige.

Lengre arbeidsdager, men mindre kjønnsforskjeller i tid til yrkesarbeid blant svenske enn norske foreldre

Det at svenske foreldre bruker mer tid i yrkeslivet enn norske, peker i retning av at svenske familier har en travlere tilværelse enn norske. Summen av fedres og mødres tid i yrkeslivet gir et bilde av hvor mye tid som er bundet til yrkesarbeid for et gjennomsnittspar. Uansett barnas alder har svenske par sammenlagt lengre arbeidsdager enn norske (tabell 7). Størst er forskjellen når det gjelder foreldre med yngste barn i skolealder. Mens svenske foreldrepar med yngste barn 7-17 år bruker gjennomsnittlig 11 1/2 time pr. dag til yrkesarbeid, bruker norske foreldrepar i underkant av 10 timer pr. dag. Forskjellen utgjør altså nærmere 1 1/2 time pr. dag eller vel 10 timer pr. uke.

Tabell 7. Summen av fedres og mødres tid til yrkesarbeid blant par med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Alle dager			
Barn 0-2 år	7.25	8.18	-0.53
Barn 3-6 år	9.34	10.27	-0.53
Barn 7-17 år	9.56	11.24	-1.28
Hverdager			
Barn 0-2 år	9.27	10.46	-1.19
Barn 3-6 år	12.17	13.43	-1.26
Barn 7-17 år	12.55	14.52	-1.57
Helger			
Barn 0-2 år	2.32	2.05	0.27
Barn 3-6 år	2.57	2.16	0.41
Barn 7-17 år	2.24	2.44	-0.20

Det er først og fremst hverdagene som er mer preget av yrkesarbeid i Sverige enn i Norge. Også dette gjelder for par med barn i alle aldre, men er mest markert blant foreldre med yngste barn i skolealder. Svenske og norske par med yngste barn 7-17 år bruker sammenlagt henholdsvis om lag 15 og 13 timer til yrkesarbeid på en gjennomsnittlig hverdag. Dette tyder på at svenske barnefamiliers hverdag er mer styrt av yrkeslivets tidsrammer enn norske.

I helgene er forskjellene mindre og går til dels i motsatt retning. For foreldre med barn under skolealder er lørdager og søndager mer preget av yrkesarbeid i Norge enn i Sverige. Ser vi begge foreldre under ett, utgjør forskjellen vel 1/2 time pr. dag. Blant foreldre med barn i skolealder er det derimot også i helgene slik at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, men forskjellen er langt mindre enn på hverdagene, 20 minutter i gjennomsnitt pr. dag.

Ønsket om likedeling av yrkesarbeid og ulønnet arbeid har stått sentralt i både svensk og norsk likestillingsdebatt. I begge land påpekes imidlertid misforholdet mellom ideal og virkelighet. Kvinners tid til yrkesarbeid målt i prosent av menns tid til yrkesarbeid kan brukes som et mål på graden av likedeling av yrkesarbeidet. Målt på denne måten finner vi, uansett barnas alder, markerte kjønnsforskjeller i foreldres tidsinnsats i yrkeslivet både i Sverige og Norge. Ikke overraskende er forskjellene i begge land mest markert mens barna er helt små. Svenske mødre med yngste barn 0-2 år bruker 34 prosent av den tiden fedre bruker i yrkeslivet (tabell 8). Dette gjenspeiler bl.a. at mødre tar fødsels- og omsorgspermisjon i større grad enn fedre. Selv om svenske mødre med svært små barn bruker atskillig mindre tid i yrkeslivet enn fedre, har de fleste en formell tilknytning til yrkeslivet som gir inntekt, pensjonspeng og andre rettigheter i trygdesystemet. Forskjellen i faktisk tidsbruk innebærer derfor i større grad ulikhet i tilegnelse av praktisk yrkeserfaring enn i inntekt og trygderettigheter. Norske mødre med yngste barn 0-2 år bruker 26 prosent av den tiden norske fedre bruker til yrkesarbeid. Andelen er altså noe lavere enn blant svenske mødre, men forskjellen er beskjeden.

Tabell 8. Mødres tid brukt til yrkesarbeid i prosent av fedres tid brukt til yrkesarbeid. Tall for norske og svenske foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager

	Norge	Sverige
Barn 0-2 år	26	34
Barn 3-6 år	33	58
Barn 7-17 år	59	70

Svenske mødre med barn i skolealder bruker 70 prosent av den tiden fedrene bruker til yrkesarbeid. Blant mødre med yngste barn 3-6 år er andelen 58 prosent. Men selv om svenske mødre bruker mindre tid i yrkeslivet enn svenske fedre, er kjønnsforskjellene noe mindre enn i Norge. Både for småbarnsforeldre og foreldre med barn i skolealder er det større kjønnslikhet i tidsinnsatsen i yrkeslivet i Sverige enn i Norge. Særlig når det gjelder foreldre til eldre førskolebarn, er forskjellen betydelig. Mens yrkesarbeidet blant svenske mødre med yngste barn 3-6 år utgjør 58 prosent av fedres, er andelen blant norske mødre bare 33 prosent. Når kjønnsforskjellene er mindre blant svenske enn norske foreldre, skyldes dette, som vist tidligere, i hovedsak at svenske mødre arbeider mer enn norske mødre, ikke at svenske fedre arbeider mindre enn norske fedre.

5. Tid til husarbeid og barneomsorg

Både i Norge og Sverige har økningen i mødres yrkesarbeid aktualisert spørsmål om grensene mellom privat og offentlig ansvar i barneomsorgen og om fordeling av ansvar og plikter mellom foreldre. I begge land bygger den såkalte toforsørgerfamilien på forutsetninger om at private eller offentlige serviceinstitusjoner påtar seg oppgaver som tidligere ble utført av mødre på ulønnet basis (Dahlström 1992, Leira 1992). Dette har konsekvenser for omfang og sammensetning av det ulønnede arbeidet i husholdningene. Sverige har bedre utbygde tilsynsordninger enn Norge både for barn under skolealder, og for barn i skolealder. Svenske mødre bruker også mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre. Innebærer dette forskjeller i omfang og innhold i foreldres ulønnede arbeid i de to land? Har svenske foreldre i større grad enn norske skåret ned på husarbeidet? Deltar svenske fedre i større grad enn norske i arbeidet med hjem og barn? Innebærer den sterkere satsingen på offentlig barnetilsyn i Sverige at svenske foreldre ser mindre til barna sine enn norske, eller er det først og fremst det rutinemessige husarbeidet som er salderingsposten i en travel hverdag?

Det er vanskelig å si hvilke forskjeller det er rimelig å forvente mellom svenske og norske foreldre på dette området. Ulike trekk peker i ulike retninger. Det at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, innebærer at de har mindre tid til disposisjon for andre formål. Dette kan gi grunn til å vente at de bruker mindre tid til hjemmearbeid enn norske foreldre. Det at Sverige har mer utbygd offentlig barnetilsyn enn Norge, kan peke i samme retning. Men det er også trekk som peker i motsatt retning. Kvalitative studier av svenske barnefamilier viser at svenske foreldre, til tross for mye yrkesarbeid, er sterkt orientert mot hjem og barn (Bjørnberg 1992b). Samtidig som begge foreldre ønsker uttelling i arbeidslivet, tilstreber de mest mulig samvær med barna når de ikke er på jobb. Dette forutsetter stram tidsplanlegging både i forhold til yrkesarbeid, familieliv og fritid. Mange velger å presse sammen det rutinemessige husarbeidet for å gjøre det mest mulig effektivt. Svenske familier med to yrkesarbei-

dende preges av høyt tempo og stramme tidsskjema, men, hevder Bjørnberg, tiden utenom jobben konsentreres i stor grad om barna. Selv om foreldre er positive til barnehager, prøver mange å begrense barns oppholdstid der. Deltidsarbeid, arbeid utenom vanlige arbeidstider eller forkorting av arbeidsdagen ved å droppe pauser er vanlige strategier for å gi barna kortere barnehagedager (Jacoby og Näsman 1989). Bjørnberg (1992b) uttrykker det slik at tidshåndtering er blitt den moderne svenske families credo. For mange er det ideelle familieliv nærmest blitt et livsstilsprosjekt. Dette kan peke i retning av at svenske foreldre, ved å prioritere hjem og barn sterkt når de ikke er på jobb, bruker like mye tid til husholdsarbeid som norske foreldre selv om de bruker mer tid i yrkeslivet.

Diskusjonen ovenfor viser at det er viktig å skille mellom ulike former for husholdsarbeid blant foreldre. I Norge, hvor vi har hatt tre tidsnyttingsundersøkelser og kan studere utviklingen i foreldres tidsmønster siden inngangen til 1970-åra, har vi sett en endring i sammensetningen av det ulønnede arbeidet. Både blant fedre og mødre har det skjedd en markert forskyvning fra vanlig husarbeid over mot aktiv barneomsorg. Til tross for en økning i tiden brukt til yrkesarbeid, og dermed mer fravær fra hjemmet, brukte norske mødre i 1990 mer tid til aktiv barneomsorg enn hva mødre gjorde 20 år tidligere (Kitterød 1992). Endringen har vært mulig ved en kraftig nedskjæring av vanlig husarbeid. I den grad norske fedre har engasjert seg mer hjemme, har endringen først og fremst bestått i at de bruker mer tid til omsorg for barn, ikke i en økning av husarbeidet. Kvalitative studier av svenske familier tyder på at lignende endringer har funnet sted blant svenske foreldre. Men er husarbeidet enda mer sammenpresset og rasjonalisert blant svenske enn norske foreldre? Og gir svenske foreldres lengre arbeidstid plass for like mye aktiv barneomsorg som norske foreldres arbeidstid?

I dette kapitlet sammenlignes omfang og sammensetning av ulønnet arbeid blant svenske og norske mødre og fedre. Mens yrkesarbeid kartlegges i en rekke undersøkelser, er studier av ulønnet arbeid sjeldnere.

Dette har nok først og fremst sammenheng med at hus- og omsorgsarbeid ansees som mindre samfunnsøkonomisk interessant enn yrkesarbeid, men også med at ulønnet arbeid er vanskelig å avgrense, definere og måle. De siste tiåra er det, både i Sverige og Norge, gjennomført kvalitative studier av dagliglivsorganisering og arbeidsdeling i ulike typer familier. Her inngår selvsagt også ulønnet arbeid, men definisjonen av arbeidsbegrepet er ikke alltid like presis. I tidsnyttingsundersøkelser brukes betegnelsen *husholdsarbeid* om arbeid i husholdningen. Ettersom avgrensningen av dette arbeidet er svært avgjørende for hva man kommer fram til både når det gjelder omfanget av det ulønnede arbeidet og fordelingen mellom menn og kvinner, redegjøres her ganske grundig for hvordan begrepet brukes i tidsnyttingsundersøkelser¹². For å sette denne avgrensningen i perspektiv, diskuteres også kort hvordan arbeidsbegrepet defineres i enkelte andre sammenhenger.

Hva menes med husholdsarbeid i tidsnyttingsundersøkelser?

I svenske og norske tidsnyttingsundersøkelser regnes følgende oppgaver som husholdsarbeid:

Vanlig husarbeid: Tilbereding og servering av måltider, oppvask, rydding og rengjøring, vask og stell av tøy, vedhugging, produksjon til eget bruk av frukt, grønnsaker og andre matvarer.

Vedlikeholdsarbeid: Stell av hage, stell av kjæledyr, byggearbeid, oppussing, vedlikehold og reparasjon av diverse utstyr.

Omsorg for egne barn: Pass, stell og hjelp til barn i husholdningen, følging og henting ved fritidsaktiviteter, hjelp til lekser, lek og samtaler med barn, høytlesning for barn.

Omsorg for andre: Hjelp til voksne i egen husholdning og til medlemmer av andre husholdninger.

Kjøp av varer og tjenester: Innkjøp, besøk hos lege eller annet medisinsk personell, besøk på offentlig kontor, andre ærend.

Annet husholdsarbeid: Annet ulønnet arbeid for egen eller andres husholdning.

Reiser i forbindelse med husholdsarbeid: Reiser ved innkjøp og andre ærend.

Vi minner om at aktivitetene klassifiseres ut fra et såkalt et "utenifraperspektiv" (Ås 1978). De kodes ut fra en kodeliste hvor det er fastlagt på forhånd hva som regnes som yrkesarbeid, husholdsarbeid, fritid, personlige behov osv. Det er ikke alltid lett å skille hus- og omsorgsarbeid klart fra andre gjøremål. I tidsnyttingsundersøkelser legges det såkalte *tredjepersonskriteriet* til grunn for å bestemme hva som er arbeid (Lingsom og Ellingsæter 1983). Oppgaver som i prinsippet kan utføres av andre, enten i eller utenfor husholdningen, regnes som arbeid. Andre aktiviteter regnes som fritid eller personlige behov. Tanken er da at det ikke gir mening å få andre til å spise, sove, gå på kino eller ta en joggetur for seg, mens man kan få andre til å lage mat, gjøre rent, beise huset eller passe barn.

For en del arbeidsoppgaver i hjemmet kan det nok diskuteres hvorvidt det faktisk er meningsfullt å overlate disse til andre. Tredjepersonskriteriet forutsetter at husholdsarbeid utføres kun fordi det er nødvendig, og at det bare er produktet som teller. I mange tilfelle er nok også selve arbeidsprosessen viktig. Mens mye husholdsarbeid er nødvendig og må utføres for å opprettholde en akseptabel standard på mat, klær, hus og hage, er noe mer å betrakte som overskuddsfenomen og grenser dermed opp mot fritidssystemer. Eksempler vil være en del hagestell, oppussing og tilbereding av eksotiske matretter. Slike oppgaver er mer preget av valgfrihet enn av absolutt nødvendighet. Mange foreldre utfører trolig også en del husarbeid i samvær med barna (f.eks. baking) mer for å ha det hyggelig, enn fordi produktet i seg selv er avgjørende. Aktivitetens betydning ligger nettopp i at man er sammen, mens innholdet er mer underordnet. Særlig når det gjelder gjøremål som i tidsnyttingsundersøkelser klassifiseres som omsorg for barn, kan det spørres om ikke produktet og aktivitetens innhold endrer karakter når arbeidet utføres av andre. Det kan derfor diskuteres hvor mye av dette arbeidet som kan overlates til andre uten at det går utover forholdet mellom foreldre og barn, eller uten at aktivitetens mening endres. I tidsnyttingsundersøkelser antas at det, i hvert fall til en viss grad, gir mening å få andre til å utføre slike oppgaver. Men i mange tilfelle er nok arbeidsprosessen like viktig som produktet. I slike tilfelle gir det ikke uten videre mening å overlate oppgavene til andre. I tidsnyttingsundersøkelser skilles imidlertid ikke mellom mer og mindre nødvendig husholdsarbeid, eller mellom oppgaver som endrer karakter når de overlates til andre, og oppgaver som ikke endrer karakter. Slike skiller ville forutsette en subjektiv tilnærming hvor folk selv avgjør hvilke

¹² I den svenske tidsbruksundersøkelsen kalles husholdsarbeid *hemarbete*. I den første norske tidsnyttingsundersøkelsen (1971-1972) brukte man betegnelsen *egenarbeid*. I senere norske tidsnyttingsundersøkelser har man brukt begrepet *husholdsarbeid*.

gjøremål de mener er arbeid. Diskusjonen kan imidlertid ha relevans når det gjelder å forstå de endringer som har funnet sted i foreldres husholdsarbeid, og forskjeller/likheter mellom norske og svenske foreldre.

Mens husholdsarbeid skilles fra fritidsaktiviteter og personlige behov ved tredjepersonskriteriet, skilles det fra yrkesarbeid ved hvorvidt det utføres mot betaling og skjer innenfor yrkeslivets rammer eller ikke. Det tradisjonelle sosialøkonomiske arbeidsbegrepet omfatter aktiviteter som produserer varer og tjenester for omsetning i et marked (Engelstad 1988). Slik arbeid utføres oftest mot betaling og gir uttelling i form av pensjonspoeng og andre rettigheter i trykkesystemet. I tidsnyttingsundersøkelser regnes altså også ulønnet produktiv virksomhet for egen eller andres husholdning som arbeid.

I samfunnsvitenskapen brukes arbeidsbegrepet i mange betydninger. I 1980-åra opplevde man fornyet interesse for begrepet. Flere samfunnsmessige endringer frambrakte diskusjoner om hvilke gjøremål det er rimelig å regne som arbeid, hvordan arbeid skal belønnes og hvordan det skal fordeles mellom personer (Engelstad 1988). I tillegg til det sosialøkonomiske arbeidsbegrepet identifiserer Engelstad i en diskusjon av arbeidsbegrepet et feministisk, et antropologisk, et marxistisk og et sosiologisk arbeidsbegrep. Disse er alle mer omfattende enn det vanlige sosialøkonomiske arbeidsbegrep. Ingen er pr. definisjon riktige eller gode. Ulike begrep er konstruert for å fange opp ulike samfunnsmessige fenomen. Fruktbarheten avhenger derfor av analyseformålet. Det antropologiske arbeidsbegrepet er videst. Her regnes som arbeid all menneskelig aktivitet som etablerer, vedlikeholder eller endrer allment verdsatte sosiale institusjoner, enten disse aktivitetene har dette som målsetting eller ikke (Wadel 1977). Engelstad (1988) argumenterer for at tidsnyttingsundersøkelsens arbeidsbegrep kan karakteriseres som et utvidet sosialøkonomisk arbeidsbegrep fordi det er den økonomiske verdiskapningen i husholdningen som står i fokus, og fordi de analytiske poeng knyttet til husholdsarbeidet oftest uttrykkes i økonomiske termer. Det arbeidsbegrep som benyttes i tidsnyttingsundersøkelsene er altså videre enn det vanlig sosialøkon-

omiske arbeidsbegrep som bare fanger opp yrkesarbeidet, men snevrere enn arbeidsbegrep som tar sikte på å fange opp alle sosialt nødvendige funksjoner i et samfunn.¹³

Grensene mellom ubetalt og betalt arbeid varierer historisk og sosialt. Det er derfor ikke arbeidsoppgaven i seg selv, men de institusjonelle rammer den utføres innefor, som bestemmer om oppgaven regnes som husholds- eller yrkesarbeid i tidsnyttingsundersøkelser. Mye arbeid som tidligere ble utført i husholdet, er i dag overført til markedsproduksjon. De senere år har vi også sett tendenser til det motsatte, nemlig at oppgaver tilbakeføres fra marked til hushold. Møbler kjøpes i deler og skrus sammen hjemme, og folk ekspederer seg selv i forretninger og banker (Engelstad 1988). Utviklingen i retning av en såkalt selvbetjeningsøkonomi skyldes bl.a. at prisene på tjenester øker relativt mer enn prisene på varer. Dermed lønner det seg å utføre en del oppgaver selv framfor å betale andre for å gjøre det. Men utviklingen fra marked til hushold er relativt beskjeden og har mindre betydning for folks tidsinnsats i hjemmearbeidet enn utviklingen fra hushold til marked.

Når det gjelder omsorgsdelen av husholdsarbeidet er mye overført til offentlig tjenesteproduksjon. Denne utviklingen er kommet lengre i Sverige enn i Norge. Leira (1993) påpeker imidlertid at enkelte velferdsstatsforskere lett gir et overdrevent bilde av i hvilken grad barneomsorgen i Skandinavia er blitt et offentlig ansvar. Begreper som "den kvinnevennlige velferdsstaten" og "den offentlige familie" kan, hevder hun, lett undervurdere betydningen av foreldres innsats og ansvar i dagliglivet. Til tross for mer offentlig barne-tilsyn, foregår mye omsorgsarbeid i familien. Norske tidsnyttingsundersøkelser tyder, som nevnt, på at foreldre prioriterer barna høyt når de ikke er på jobb. Selv om stadig flere barn går i barnehage, bruker foreldre mer tid til praktisk omsorgsarbeid enn tidligere. Det ser ut til at vanlig barnetilsyn er erstattet med mer aktivt samvær med barn, og at denne endringen har blitt mulig ved en kraftig beskjæring av husarbeidet (Kitterød 1992, Kitterød og Opdal 1992). Muligens innebærer det at barn går i barnehage endringer i foreldres måte å være sammen med barna på den tiden de er hjemme. Men økt engasjement i barns

¹³ Mens hus- og omsorgsarbeid i tidsnyttingsundersøkelsen regnes som arbeid, og som en form for produktiv virksomhet, har mange studier helt andre tilnæringer til hjemmearbeidet. Særlig når det gjelder huslige gjøremål har man lagt vekt på andre aspekt enn selve arbeidet. Mange har vært opptatt av husarbeidet som sosialt og kulturelt fenomen og diskutert dets symbolverdi og betydning for kvinners identitet (Berg 1988, Melhus og Borchgrevink 1984). Andre har vært opptatt av motivasjonen bak husarbeidet og av ulike former for tidslogikk ved husarbeidet blant ulike grupper av kvinner (Berch 1978) eller sett på tidslogikken i hus- og omsorgsarbeidet i forhold til tidslogikken på andre samfunnsområder (Tornes 1983). Andre igjen har analysert husarbeid som en form for statusproduksjon og studert forskjeller mellom kvinner i ulike sosiale lag (Collins 1988). Atter andre har sett på standardene for hva som regnes som godt eller tilstrekkelig husarbeid og har analysert forhandlinger mellom fedre og mødre på dette området (Brandth og Kvande 1991). Hva som regnes som hus- og omsorgsarbeid varierer noe etter hvilket perspektiv som velges.

dagligliv kan også ha sammenheng med endringer i synet på foreldrerollen. Foreldre forventes ikke lenger bare å sørge for stell og pleie, men også for bevisst stimulering av barns psykiske og sosiale utvikling. Frønes (1989) hevder at den moderne gjennomsnittsfamilien bruker mer tid og energi på barna enn noensinne.

Mens både Sverige og Norge har en politisk målsetting om en viss offentlig innsats i omsorgsarbeidet, har ingen av landene ført noen aktiv politikk for å offentliggjøre det rutinepregede husarbeidet. Ulikt hva som har vært tilfelle i enkelte sosialistiske land, hvor kollektivisering av husarbeidet har vært diskutert som en strategi for å frigjøre kvinners arbeidskraft (Szalai 1966), sees husarbeid i vestlige land som et privat anliggende.¹⁴

Privat arbeid med hjem og barn omtales ofte som "ulønnet arbeid". Men når det gjelder omsorg for de minste barna, og husarbeid i barnas første leveår, er ikke dette helt korrekt. Permisjonsordninger for yrkesaktive foreldre innebærer at mange, oftest mødre, faktisk får betalt for å utføre hus- og omsorgsarbeid mens de har små barn. Særlig gjelder dette svenske foreldre som nyter godt av romslige permisjoner. Den høye yrkesaktiviteten blant svenske kvinner innebærer at de aller fleste svenske mødre får lønn for hjemmearbeidet den første tiden. Ifølge Lewis og Åström (1992) er det bare om lag 5 prosent som ikke har opparbeidet rettigheter til betalt svangerskapspermisjon. Rett til fornyet lønnet permisjon hvis man får et nytt barn innen 2 1/2 år etter forrige fødsel, gir mulighet til lange sammenhengende perioder utenfor yrkeslivet med en viss økonomisk kompensasjon. Lønnet fravær fra jobb ved omsorg for syke barn innebærer at også slikt arbeid vil være betalt for mange. Også foreldre som ikke har opparbeidet rettigheter i trygdesystemet gjennom deltakelse på arbeidsmarkedet, får en viss økonomisk støtte ved fødsel. Dette beløpet er imidlertid svært beskjedent sammenlignet med utbetalinger til foreldre med svangerskapspermisjon. Når det gjelder omsorg for de minste barna, er det altså ikke arbeidet i seg selv, men mors forutgående yrkestilknytning som avgjør kompensasjonsnivået. Både Norge og Sverige har dessuten innført ordninger med pensjonspoeng i et visst antall år for foreldre som er hjemme med barn under en bestemt alder. Dette innebærer en viss grad av likestilling mellom hjemme- og yrkesarbeid med hensyn til trygderettigheter.

Aktiviteten omsorg for barn - et snevert omsorgsbegrep

Tidsnyttingsundersøkelser kartlegger, som nevnt tidligere, både aktiviteter og samvær (hva man gjør og hvem man er sammen med). Husholdsarbeidet, slik vi har diskutert det hittil, avgrenses på grunnlag av aktivitetsregistreringen. Den delen av husholdsarbeidet som kalles *omsorg for barn* er den tid undersøkelsespersonene har notert i dagboka at de utfører praktisk stell og hjelp til barn i husholdningen. Men foreldre tilbringer selvsagt mye tid med barna utover dette. Samværet foregår parallellt med en rekke forskjellige aktiviteter. Bare en liten del av det samlede samværet, det som er knyttet til den praktiske barneomsorgen, kommer fram i aktivitetsoversikten. Mye samvær, særlig med små barn, har utvilsomt elementer av omsorg selv om det finner sted i forbindelse med helt andre gjøremål. Det kan være noe tilfeldig hvor mye av samværet med barn som klassifiseres som omsorgsarbeid i tidsnyttingsundersøkelser. Eksempelvis vil en spasertur med en treåring være en type omsorgsarbeid. Har man i aktivitetsregistreringen skrevet "lekke med barn", "passet barn" eller lignende, er det kodet som omsorgsarbeid. Har man skrevet "gikk tur", er det kodet som fritidsaktivitet.

Omsorg er på mange måter en mer generell aktivitet enn mange andre gjøremål. Hvorvidt noe skal regnes som omsorg eller ikke, avhenger av hvem en aktivitet utføres for, ikke av typen aktivitet i seg selv. Begrepet *omsorgsarbeid* brukes derfor i snevrere forstand i tidsnyttingsundersøkelser enn i mange andre sammenhenger. I en mye sitert artikkel definerer Wærness (1979) omsorgsbegrepet på grunnlag av forholdet mellom giver og mottaker, ikke ut fra typen aktivitet. Hun avgrenser omsorgsarbeid til omsorg som ytes til ikke-selvhjulpne personer (barn, syke og andre hjelpeløse) og som innebærer ansvar og forpliktethet for omsorgsgiver.¹⁵ Denne type omsorgsarbeid er vanskelig å måle. En kartlegging ville forutsette opplysninger om hvem de ulike aktiviteter utføres for. Slike opplysninger finnes ikke i norske og svenske tidsnyttingsundersøkelser. Det kan dessuten tenkes at samme aktivitet utføres for flere personer med ulik status i forhold til utøveren. Eksempelvis nyter alle medlemmer i en husholdning, ikke bare barn, godt av rengjøring og matlaging.

¹⁴ I den senere tid har det imidlertid kommet enkelte politiske utspill som diskuterer muligheter for skattelettelser for lønnsutgifter til kjøp av husholdningstjenester. Sverige har hatt en utredning som drøfter hvordan myndighetene kan stimulere omsetning av slike tjenester. Utvalget foreslår å redusere arbeidsgiveravgift og sosiale utgifter, senke momsen og gjøre utgifter til kjøp av husholdningstjenester fradragsberettiget inntil en viss grense (Sosialøkonomen 1994). Men slike tiltak har ikke kommet så langt at de har betydning for foreldres dagligliv.

¹⁵ Omsorg for friske selvhjulpne mennesker kaller hun personlig tjenesteyting.

Aktivitetene praktisk barneomsorg, slik de måles i tidsnyttingsundersøkelser, gir altså ikke noe fullgodt bilde av foreldres omsorgsarbeid for barn. Mens vi i dette kapitlet viser hvor mye tid foreldre bruker til praktisk barneomsorg (som aktivitetskategori), viser vi i neste kapittel hvor mye tid foreldre tilbringer sammen med barna. Dette er altså et langt mer omfattende mål for omsorg. Men heller ikke opplysninger om samværstid tilsvarer Wærness' begrep om omsorgsarbeid i betydningen gjøremål som utføres for hjelpetrengende. Eksempelvis kan foreldre godt gjøre noe for barna uten at barna er til stede, eller de kan være sammen med barna uten å utføre aktiviteter for dem. Når det gjelder små barn, innebærer trolig det meste foreldresamvær en viss grad av omsorg. For eldre barns vedkommende kan omsorgselementet være mindre framtrædende.

En alternativ avgrensning av ulønnet arbeid i tidsnyttingsundersøkelser

Som et alternativ til den gjengse aktivitetsklassifiseringen i tidsnyttingsundersøkelser, hvor arbeid altså avgrenses på grunnlag av tredjepersonskriteriet, har Ås (1978) foreslått et system basert på en antakelse om at folks gjøremål ikke konkurrerer om tiden på like vilkår. Inndelingen tar utgangspunkt i *grad av forpliktelse* knyttet til ulike aktiviteter og bygger på antakelser om en hierarkisk nødvendighetsstruktur. Hus- og omsorgsarbeid skilles ikke fra andre aktiviteter etter hvorvidt oppgaven kan utføres av andre eller ikke, men etter grad av valgfrihet og forpliktelse. I praksis ligner imidlertid inndelingen hos Ås på den som ellers benyttes i tidsnyttingsundersøkelser. Han foreslår følgende kategorier:

Nødvendig tid: Tid til å tilfredsstille grunnleggende behov som søvn, sult og personlig hygiene.

Kontraktstid: Tid til inntektsgivende arbeid og aktiviteter tilknyttet dette. På kort sikt er, hevder Ås, folk bundet av inngåtte arbeidskontrakter og har liten valgfrihet med hensyn til tid til yrkesarbeid.

Forpliktet tid: Aktiviteter som, ifølge Ås, er nødvendige som følge av tidligere beslutninger som å kjøpe hus, gifte seg, få barn o.l. Dette tilsvarer stort sett det som ellers kalles husholdsarbeid. Ifølge Ås finnes riktignok en viss grad av valgfrihet ved disse aktivitetene, men de fleste må likevel utføres før eller senere. Valgfriheten består i at man kan velge *når* aktivitetene skal utføres, ikke *hvorvidt* de skal utføres eller ikke.

Men selv om det å skaffe seg hus og stifte familie legger føringer på tidsbruken og medfører forpliktelse, kan det hevdes at den enkelte har et visst valg når det gjelder hvor mye tid han/hun vil legge ned.

Vedlikeholdsarbeid og oppussing kan begrenses til det aller nødvendigste eller gjøres til livsstil og hobby. Likeledes kan man gjøre mye ut av matlaging eller skjære den ned til et minimum. Videre kan man velge å passe barna sine selv på heltid, eller benytte tilsynsordninger deler av dagen. Grad av forpliktelse ved husholdsarbeidet varierer også over livsløpet. Eksempelvis står voksne uten hjemmeboende barn friere enn foreldre med små barn når det gjelder hvor mye tid de vil bruke til husarbeid.

Den frie tiden er, ifølge Ås, den tid som gjenstår når nødvendige, kontraktsfestede og forpliktende aktiviteter er utført. Dette tilsvarer det som vanligvis kalles fritidsaktiviteter.

Ås legger altså andre kriterier til grunn i sin inndeling av aktiviteter enn hva som vanligvis gjøres i tidsnyttingsundersøkelser. Husholdsarbeid skilles ut på grunnlag av antatt grad av forpliktelse, ikke på grunnlag av tredjepersonskriteriet. I praksis blir imidlertid resultatet det samme. Også inndelingen hos Ås baseres på et såkalt utenifraperspektiv. Det er ikke folks egne opplevelser som avgjør hvordan aktiviteter klassifiseres.

I det følgende sammenlignes omfang og sammensetning av husholdsarbeidet blant norske og svenske foreldre, slik det vanligvis avgrenses i de to lands tidsnyttingsundersøkelser. Etersom mødre står for størsteparten av dette arbeidet, vises tidsbruken blant mødre først.

Like mye tid til husholdsarbeid blant svenske og norske småbarnsmødre

Selv om svenske småbarnsmødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, og Sverige har høyere barnehagedekning enn Norge, bruker svenske mødre med yngste barn 0-6 år i gjennomsnitt omtrent like mye tid til husholdsarbeid som norske mødre med barn i tilsvarende alder, omtrent 7 timer pr. dag (tabell 9).

Ikke bare det samlede omfanget, men også sammensetningen av husholdsarbeidet er forholdsvis lik blant småbarnsmødre i de to land. Både svenske og norske mødre bruker nærmere 3 timer pr. dag til vanlig husarbeid. Dette utgjør omtrent 40 prosent av deres samlede tidsinnsats i husholdet. Selv om kvalitative studier av svenske familier viser at vanlig husarbeid rasjonaliseres og organiseres så det skal ta minst mulig tid, ser det altså ikke ut til at svenske mødre skjærer ned på tiden til rutinepreget hjemmearbeid i større grad enn norske mødre. Også når det gjelder praktisk barneomsorg (den tid man noterer i dagboka at man tar seg av barn), bruker svenske og norske mødre omtrent like mye tid, nærmere 3 timer pr. dag. Også dette utgjør omtrent 40 prosent av det samlede husholdsarbeidet. Foruten husarbeid og barneomsorg er

Tabell 9. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid og aktivitetenes andel av det samlede husholdsarbeidet. Tall for norske og svenske mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter

	Gj.snittlig tidsbruk			Andel av hush.arbeidet	
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige
Husholdsarbeid i alt	6.48	7.06	-0.18	100	100
Husarbeid	2.44	2.55	-0.11	40	41
Vedlikehold	0.10	0.15	-0.05	2	4
Omsorg for barn	2.57	2.43	0.14	43	38
Annen omsorg	0.07	0.04	0.03	2	1
Varer, tjenester	0.27	0.30	-0.03	7	7
Annet	0.08	0.06	0.02	2	1
Reiser	0.15	0.34	-0.19	4	8

det kjøp av varer og tjenester som tar mest tid, omtrent 1/2 time pr. dag både i Sverige og Norge.

Den mest markerte forskjellen mellom svenske og norske mødres tidsinnsats i husholdet gjelder reiser. Mens norske mødre bruker 15 minutter pr. dag til reiser i forbindelse med husholdsarbeid, bruker svenske mødre vel 1/2 time (tabell 9). Forskjellen har trolig dels en substansiell forklaring som innebærer at svenske mødre rent faktisk bruker mer tid på reiser i forbindelse med innkjøp og ærend enn norske, og dels en metodologisk forklaring. Som omtalt i forrige kapittel, ble reiser kodet noe forskjellig i de to land. Mens man i Norge kodet reiser etter hovedformål, skilte man i Sverige mellom flere typer reiser hvis det forekom aktiviteter underveis. Dette innebærer trolig at en noe større del av reisene er kodet som husholdsarbeidsreiser i Sverige enn i Norge. Muligens kan også ulik lengde på tidsintervallene i dagboka forklare noe av forskjellen i tid brukt til reiser. Som nevnt i vedlegg 1, brukte man i Sverige kortere tidsintervaller enn i Norge. I begge land var det slik at når flere aktiviteter forekom innenfor samme intervall, skulle man notere den som tok lengst tid. Korte handlereiser (6-7 minutters varighet) vil dermed ha større sannsynlighet for å komme med som egen aktivitet i Sverige enn i Norge.

Jevnere innsats over småbarnsfasen blant norske enn svenske mødre

Gjennomsnittstall for hele småbarnsperioden dekker over store forskjeller mellom tidsbruken til mødre med helt små barn og mødre med noe eldre barn. Særlig gjelder dette for svenske mødre, som har en svært ujevn tidsinnsats i husholdet over småbarnsfasen. Vi skiller her, som i forrige kapittel, mellom mødre med yngste barn 0-2 år, og mødre med yngste barn 3-6 år. Ikke overraskende brukes mest

tid til husholdsarbeid mens barna er helt små. Det er da barna krever mest stell og omsorg, og det er da mødre tar ut det meste av omsorgspermisjonen. Svenske mødre med yngste barn 0-2 år bruker i gjennomsnitt nærmere 8 timer pr. dag til husholdsarbeid, mens svenske mødre med yngste barn 3-6 år bruker om lag 5 3/4 time (tabell 10). Forskjellen mellom mødre med helt små barn og mødre med noe eldre barn utgjør altså omtrent 2 timer pr. dag.

Tabell 10. Tid brukt til husholdsarbeid i alt og til omsorg for barn blant norske og svenske småbarnsmødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Barn 0-2 år			
Husholdsarbeid i alt	7.14	7.52	-0.38
Derav omsorg for barn	3.31	3.24	0.07
Barn 3-6 år			
Husholdsarbeid i alt	6.18	5.49	0.29
Derav omsorg for barn	2.19	1.34	0.45

Norske småbarnsmødre har en jevnere tidsinnsats over småbarnsperioden. Her bruker mødrene til de minste barna (0-2 år) i gjennomsnitt 7 1/4 time pr. dag til husholdsarbeid, mens mødre med yngste barn 3-6 år bruker 6 1/4 time pr. dag.

Dette innebærer at forskjellen mellom norske og svenske småbarnsmødres tidsbruk i husholdet varierer med barnas alder. Mens det er små forskjeller når vi ser alle mødre med yngste barn 0-6 år under ett, er det tydelige forskjeller når vi skiller mellom mødre med helt små barn på den ene side, og mødre med noe større barn på den annen. Forskjellene har også ulik retning. Svenske mødre med helt små barn (0-2 år) bruker *mer* tid til husholdsarbeid enn norske mødre med barn i tilsvarende alder. Forskjellen utgjør om lag 1/2 time pr. dag (tabell 10). Derimot bruker svenske mødre med yngste barn 3-6 år *mindre* tid til husholdsarbeid enn norske mødre med barn i tilsvarende alder. Også her er forskjellen om lag 1/2 time pr. dag.

Husholdsarbeidet er altså sterkere konsentrert i barnas første leveår blant svenske enn blant norske mødre. De svenske permisjonsordningene gir rom for atskillig hus- og omsorgsarbeid mens barna er helt små, og tallene tyder på at svenske mødre prioriterer dette høyt. Når barna blir større, tar yrkesarbeidet mye tid for svenske mødre, og mulighetene for arbeid med hus og barn er mer begrenset. Barna får også i større grad tilsyn utenfor hjemmet. Også norske mødre

mødre reduserer tidsinnsatsen i husholdet ettersom barna blir større, men endringene er altså mindre enn blant de svenske mødrene.

Både blant svenske og norske småbarnsmødre er det i første rekke tiden til praktisk barneomsorg som reduseres når barna blir større (tabell 10). Dette har selvsagt sammenheng med at barn krever mindre stell og hjelp med alderen, men trolig også med at mer yrkesarbeid blant mødre gir mindre rom for barneomsorg, og at større deler av omsorgsarbeidet utføres i barnehager eller andre tilsynsordninger når barna blir eldre. Tiden til vanlig husarbeid er forholdsvis lik for mødre med helt små barn og mødre med noe større barn (vedleggstabellene 3 og 5). Dette gjelder både for svenske og norske mødre og kan tyde på at permisjonsordninger i første rekke brukes til å ta seg av barna, ikke til å trappe opp husarbeidet.

Like mye tid til husholdsarbeid blant svenske og norske mødre med barn i skolealder

Selv om svenske mødre med yngste barn i skolealder bruker vel 1 time mer pr. dag til yrkesarbeid enn norske mødre med barn i tilsvarende alder (se kapittel 4), er tiden til husholdsarbeid ganske lik, om lag 4 3/4 time pr. dag (tabell 11). Også forholdet mellom ulike arbeidsoppgaver i hjemmet er likt blant mødre i de to land. Verken i Sverige eller Norge innebærer det å ha store barn at husarbeidet reduseres vesentlig. Størsteparten av tiden til husholdsarbeid, nærmere 60 prosent, går med til vanlig husarbeid blant mødre med barn i skolealder. Dette utgjør om lag 2 3/4 time pr. dag og er omtrent like mye som småbarnsmødre bruker. Kanskje representerer dette et slags minimum for hva som må gjøres i en barnefamilie, eller for hva som ansees som akseptabel standard i svenske hjem? Eller kanskje er det et uttrykk for at noe husarbeid utføres ikke bare fordi det er strengt nødvendig, men også fordi det er med på å definere familien som enhet?

Både i Sverige og Norge består forskjellen mellom mødre med barn under skolealder og mødre med barn i skolealder hovedsakelig i at de siste bruker langt mindre tid til praktisk barneomsorg enn de første. For andre typer husholdsarbeid varierer tidsinnsatsen forholdsvis lite med barnas alder både blant svenske og norske mødre. Mens omsorgsarbeidet utgjør om lag 40 prosent av husholdsarbeidet blant småbarnsmødrene, utgjør det bare 15 prosent av husholdsarbeidet blant mødre med skolebarn.

På tross av ulik tid til yrkesarbeid, bruker altså svenske og norske mødre omtrent like mye tid til arbeid med hus og barn. Dette gjelder både for mødre med barn under skolealder, og for mødre med yngste

barn i skolealder. Det ser imidlertid ut til at svenske mødre i større grad enn norske konsentrerer omsorgsarbeidet i barnas to første leveår. Dermed varierer forskjellene mellom svenske og norske småbarnsmødres tidsinnsats i husholdet med barnas alder.

Tabell 11. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid og aktivitetenes andel av det samlede husholdsarbeidet. Tall for norske og svenske mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter

	Gj.snittlig tidsbruk			Andel av hush.arbeidet	
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige
Husholdsarbeid i alt	4.45	4.43	0.02	100	100
Husarbeid	2.48	2.38	0.10	59	56
Vedlikehold	0.13	0.22	-0.09	5	8
Omsorg for barn	0.44	0.31	0.13	15	11
Annen omsorg	0.09	0.08	0.01	3	3
Varer, tjenester	0.28	0.29	-0.01	10	10
Annet	0.08	0.06	0.02	3	2
Reiser	0.13	0.29	-0.16	5	10

Mer husholdsarbeid i helgene blant svenske enn blant norske mødre

Selv om norske og svenske mødre bruker omtrent like mye tid til husholdsarbeid når vi ser alle dager under ett, er fordelingen mellom hverdag og helg forskjellig. Mens norske mødre fordeler husholdsarbeidet ganske jevnt over uka, bruker svenske mødre mer tid i helger enn på hverdager. Eksempelvis bruker svenske mødre med yngste barn 3-6 år om lag 5 1/2 time til husholdsarbeid på hverdager mot nærmere 6 1/2 time i helgene (tabell 12). Vi minner om at tallet for helger er et gjennomsnitt for lørdager og søndager. Norske mødre med barn i tilsvarende alder bruker om lag 6 1/4 time til husarbeid både hverdager og helger.

Den ulike ukerytmen i husholdsarbeidet innebærer at norske mødre bruker mer tid til husholdsarbeid enn svenske mødre på hverdager, men mindre i helgene. Det er vanskelig å si hva disse forskjellene skyldes. Det at svenske mødre bruker mye tid til husholdsarbeid i helgene har trolig sammenheng med at de bruker mye tid til yrkesarbeid på hverdager. Dette illustrerer i tilfelle hvordan yrkeslivets tidsmønster påvirker plasseringen av andre gjøremål. Lange arbeidsdager utenfor hjemmet begrenser mulighetene for hjemmearbeid på hverdagene. Dermed tas helgene i bruk for å komme à jour.

Tabell 12. Tid brukt til husholdsarbeid i alt, til vanlig husarbeid og til omsorg for barn blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt hverdager og helger. 1990. Timer og minutter

	Hverdager			Helger		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Barn 0-2 år						
Husholdsarbeid						
i alt	7.28	8.03	-0.35	6.39	7.25	-0.46
Husarbeid	2.40	2.59	-0.19	2.28	3.07	-0.39
Omsorg for barn	3.35	3.29	0.06	3.24	3.11	0.13
Barn 3-6 år						
Husholdsarbeid						
i alt	6.20	5.35	0.45	6.13	6.22	-0.09
Husarbeid	2.49	2.30	0.19	2.50	3.17	-0.27
Omsorg for barn	2.22	1.36	0.46	2.09	1.30	0.39
Barn 7-17 år						
Husholdsarbeid						
i alt	4.49	4.32	0.17	4.35	5.11	-0.36
Husarbeid	2.48	2.25	0.23	2.50	3.10	-0.20
Omsorg for barn	0.47	0.33	0.14	0.36	0.26	0.10

Det er særlig rutinepreget husarbeid som er sterkt konsentrert i helgene blant svenske mødre. Svenske mødre med yngste barn 3-6 år bruker omtrent 3 kvarter mer til husarbeid på en gjennomsnittlig helgedag enn på en gjennomsnittlig hverdag (tabell 12). Den samme forskjellen finner vi blant svenske mødre med yngste barn i skolealder. Den praktiske barneomsorgen er jevnere fordelt over uka. Dette er trolig et uttrykk for at husarbeid lettere lar seg utsette enn omsorgsarbeid. Omsorg for barn må i større grad enn vanlig husarbeid utføres når behovet melder seg og kan ikke forskyves og tas igjen i helgene. Ulikt svenske mødre bruker norske mødre omtrent like mye tid til vanlig husarbeid på hverdager og i helger.

Svenske fedre bruker noe mer tid til husholdsarbeid enn norske

Både svenske og norske fedre har de siste tiåra møtt krav om større praktisk deltakelse i familien. Sett på bakgrunn av at svenske kvinner ble rekruttert til arbeidsmarkedet tidligere enn norske, og at debatten om endringer i mansrollen kom noe tidligere i Sverige enn i Norge, kunne vi vente at svenske fedre deltar mer hjemme enn norske fedre. På den annen

side innebærer det at Sverige har lengre normalarbeidsdager enn Norge at svenske arbeidstakere med full jobb har bundet opp mer tid i yrkeslivet enn norske arbeidstakere. Som vist i forrige kapittel, bruker svenske fedre med barn i skolealder noe mer tid til yrkesarbeid enn norske, mens tidsinnsatsen for småbarnsfedre er omtrent den samme i de to land. Dette peker i retning av at svenske fedre ikke bruker mer tid enn norske til hjemmearbeid.

Svenske fedre med yngste barn 0-6 år bruker om lag 3 3/4 time pr. dag til husholdsarbeid. Dette er 1/2 time mer enn norske fedre med barn i tilsvarende alder (tabell 13). Forskjellen ligger først og fremst i tiden til vanlig husarbeid. Her bruker svenske og norske småbarnsfedre henholdsvis 58 og 40 minutter pr. dag. Ved å sammenligne andelene som har utført husarbeid i løpet av en gjennomsnittsdag, kan vi få et inntrykk av om forskjellen i gjennomsnittlig tidsbruk skyldes at flere svenske enn norske fedre utfører husarbeid, eller at de svenske utøverne bruker mer tid enn de norske. Henholdsvis 81 og 71 prosent av svenske og norske småbarnsfedre utfører vanlig husarbeid i løpet av en gjennomsnittsdag (vedleggstabell 8). Dette indikerer at forskjellen i gjennomsnittlig tid til husarbeid mellom norske og svenske fedre i større grad skyldes at flere svenske enn norske fedre utfører husarbeid, enn at det er forskjeller i tidsbruk mellom utøverne i de to land¹⁶.

Tabell 13. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid og aktivitetenes andel av det samlede husholdsarbeidet. Tall for norske og svenske fedre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter

	Gj.snittlig tidsbruk			Andel av hush.arbeidet	
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige
Husholdsarbeid					
i alt	3.12	3.42	-0.30	100	100
Husarbeid	0.40	0.58	-0.18	21	26
Vedlikehold	0.27	0.38	-0.11	14	17
Omsorg for barn	1.18	1.11	0.07	41	32
Annen omsorg	0.11	0.05	0.06	6	2
Varer, tjenester	0.15	0.19	-0.04	8	8
Annet	0.10	0.06	0.04	5	3
Reiser	0.12	0.26	-0.14	6	12

¹⁶ Tall som viser hvor stor andel av en bestemt gruppe som utførte en aktivitet i løpet av en gjennomsnittsdag er vanskelige å tolke. Ettersom hver person bare har ført dagbok i to dager, er dette ikke data på individnivå, men på gruppenivå. Hver enkelt bidrar til å belyse tidsbruken i en gruppe med et lite utsnitt av sin egen tidsbruk. Andel fedre som har utført husarbeid på en gjennomsnittsdag sier derfor strengt tatt ikke noe om andelen fedre som deltar i husarbeidet. Ulike andeler i Norge og Sverige kan i prinsippet like gjerne skyldes at fedre i de to land har spredt sitt husarbeid over uka eller året på forskjellige måter.

Både blant norske og svenske småbarnsfedre er praktisk barneomsorg den typen husholdsarbeid som vies mest tid, om lag 1 1/4 time pr. dag. Selv om dette er langt mindre tid enn hva mødre bruker, utgjør omsorgsarbeidet omtrent like stor andel av fedres som av mødres husholdsarbeid.

Som for småbarnsmødre, dekker gjennomsnittstallene for alle småbarnsfedre over variasjon mellom fedre med helt små barn og fedre med noe større barn. Dette gjelder særlig for norske fedres vedkommende. Innsatsen er mest omfattende mens barna er helt små. Norske fedre med yngste barn 0-2 år bruker i gjennomsnitt om lag 3 1/2 time pr. dag til husholdsarbeid, mens norske fedre med yngste barn 3-6 år bruker om lag 2 3/4 time pr. dag (tabell 14). Forskjellen utgjør altså om lag 3/4 time pr. dag. I Sverige er forskjellen i tid til husholdsarbeid mellom fedre med helt små barn og fedre med noe eldre førskolebarn ganske beskjeden.

Forskjellen mellom norske og svenske småbarnsfedres tidsinnsats i husholdet varierer altså, som for mødre, med barnas alder. Mens det er liten forskjell mellom svenske og norske fedres tid i husholdet når barna er helt små, bruker svenske fedre mer tid enn norske fedre når barna blir noe større. Svenske fedre med yngste barn 3-6 år bruker om lag 3/4 time mer pr. dag til husholdsarbeid enn norske fedre (tabell 14). Denne forskjellen må sees i lys av at norske fedre med store førskolebarn bruker mer tid i yrkeslivet enn svenske (se kapittel 4), og av at svenske mødre med barn i denne aldersgruppen bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre. Dermed har svenske fedre med yngste barn 3-6 år bedre tid til å utføre husholdsarbeid enn norske fedre med barn i tilsvarende alder, samtidig som de trolig må ta mer ansvar hjemme fordi mødrene bruker mye tid i yrkeslivet.

Tabell 14. Tid brukt til husholdsarbeid blant norske og svenske småbarnsfedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Barn 0-2 år	3.33	3.48	-0.15
Barn 3-6 år	2.46	3.33	-0.47

Svenske fedre med yngste barn i skolealder bruker i gjennomsnitt 2 timer og 50 minutter pr. dag til husholdsarbeid (tabell 15). Dette er nærmere 1/2 time mer enn norske fedre. Denne forskjellen er overraskende ettersom svenske fedre med barn i skolealder bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske. Forskjellen

er først og fremst knyttet til vedlikeholdsarbeid og reiser. Tiden til vanlig husarbeid og praktisk barneomsorg er derimot ganske lik blant fedre i de to land. Ulikheter i reisetid har, som for mødres vedkommende, trolig dels en metodologisk forklaring. Når svenske fedre bruker minst like mye tid på hjemmearbeid som norske til tross for mer yrkesarbeid, støtter dette inntrykket av at hus og barn prioriteres høyt når man ikke er på jobb.

Tabell 15. Tid brukt til ulike typer husholdsarbeid blant norske og svenske fedre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. 1990. Timer og minutter

	Gj.snittlig tidsbruk		
	Norge	Sverige	Diff.
Husholdsarbeid i alt	2.25	2.51	-0.26
Husarbeid	0.49	0.54	-0.05
Vedlikehold	0.30	0.46	-0.16
Omsorg for barn	0.17	0.14	0.03
Annen omsorg	0.10	0.08	0.02
Varer, tjenester	0.16	0.19	-0.03
Annet	0.11	0.06	0.05
Reiser	0.11	0.25	-0.14

Mye hjemmearbeid i helgene blant fedre i begge land

Både svenske og norske fedre bruker mer tid til hus- og omsorgsarbeid i helgene enn på hverdager, men tendensen til konsentrasjon i helgene er mer markert blant svenske enn blant norske fedre. Særlig gjelder dette fedrene til de minste barna og fedre med yngste barn i skolealder. Svenske fedre med yngste barn 0-2 år bruker 3 timer til husholdsarbeid på hverdager og nærmere 5 1/2 time i helgene (tabell 16). Dette tyder på at omfattende innsats hjemme i denne livsfasen ikke bare har sammenheng med uttak av permisjoner, men også med stort engasjement i helgene. Norske fedre med yngste barn 0-2 år bruker, som svenske, vel 3 timer til husholdsarbeid på hverdager. I helgene bruker de i underkant av 4 timer, altså atskillig mindre enn svenske fedre.

Blant svenske fedre med yngste barn i skolealder utgjør forskjellen i husholdsarbeidstiden mellom hverdag og helg om lag 2 timer. På hverdager bruker fedre med skolebarn vel 2 timer til husholdsarbeid mot nærmere 4 1/2 time i helgene. Dette mønsteret kan tyde på at lange arbeidsdager og begrenset tid til husholdsarbeid på ukedager kompenseres med ekstra innsats i helgene. På hverdager bruker svenske og norske fedre med skolebarn omtrent like mye tid til

husholdsarbeid. I helgene bruker derimot svenske fedre mer tid enn norske. I den grad svenske fedre har endret sin innsats hjemme mer enn norske, ser det altså ut til at dette først og fremst kommer til uttrykk i stor helgeinnsats. Når det gjelder barneomsorg, er det også i helgene behovet er størst ettersom mange barn har tilsyn utenfor hjemmet på hverdager.

Tabell 16. Tid brukt til husholdsarbeid blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt hverdager og helger. 1990. Timer og minutter

	Hverdager			Helger		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Barn 0-2 år . . .	3.22	3.08	0.14	4.02	5.26	-1.24
Barn 3-6 år . . .	2.19	3.04	-0.45	3.50	4.44	-0.54
Barn 7-17 år . .	2.05	2.16	-0.11	3.15	4.21	-1.06

Noe mer husholdsarbeid, men jevnere arbeidsdeling blant svenske enn blant norske foreldre

Til tross for mer yrkesarbeid, og til tross for sterkere offentlig engasjement i barneomsorgen i Sverige enn i Norge, bruker altså svenske foreldre noe mer tid enn norske til hus- og omsorgsarbeid. Ved å se fedres og mødres tidsbruk i sammenheng, får vi et inntrykk av et gjennomsnittspars samlede tidsinnsats i husholdsarbeidet. Forskjeller på husholdsnivå kommer da bedre fram enn når vi ser mødre og fedre hver for seg. Vi har ikke tall på husholdsnivå, men bruker summen av gjennomsnittene for fedre og mødre i hvert av landene. Når vi ser foreldres tidsbruk i sammenheng på denne måten, finner vi at forskjellen mellom norske og svenske foreldres tid til husholdsarbeid er mest markert blant foreldrene til de minste barna. Svenske par med yngste barn 0-2 år bruker i gjennomsnitt sammenlagt 11 3/4 time pr. dag til husholdsarbeid (tabell 17). Dette er nesten 1 time mer enn norske foreldrepar med barn i tilsvarende alder. For foreldre med større barn er forskjellen mellom Sverige og Norge mer beskjeden, vel 20 minutter i gjennomsnitt pr. dag.

Svenske foreldre benytter i større grad enn norske helgene til husholdsarbeid. Også denne forskjellen kommer tydeligere fram når vi ser begge foreldres tidsbruk i sammenheng. Mens det er relativt liten forskjell mellom svenske og norske foreldres tid til husholdsarbeid på hverdager, er det markert forskjell i helgene. Svenske par med yngste barn 0-2 år bruker om lag 2 timer mer til husholdsarbeid enn norske par med barn i tilsvarende alder på en gjennom-

snittlig helgedag. Også blant foreldre med eldre barn er forskjellen mellom norske og svenske foreldres tid til husholdsarbeid markert på lørdager og søndager.

Tabell 17. Summen av mødres og fedres tid brukt til husholdsarbeid. Tall for foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. 1990. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Alle dager			
Barn 0-2 år	10.47	11.40	-0.53
Barn 3-6 år	9.04	9.22	-0.18
Barn 7-17 år	7.10	7.34	-0.24
Hverdager			
Barn 0-2 år	10.50	11.11	-0.21
Barn 3-6 år	8.39	8.39	0.00
Barn 7-17 år	6.54	6.48	0.06
Helger			
Barn 0-2 år	10.41	12.51	-2.10
Barn 3-6 år	10.03	11.06	-1.03
Barn 7-17 år	7.50	9.32	-1.42

Helgeinnsatsen blant svenske foreldre er trolig dels et resultat av lange arbeidsdager ellers i uka, men kan også være uttrykk for sterk familieorientering og prioritering av familiesamvær. Som tidligere nevnt, viser kvalitative undersøkelser at svenske foreldre, til tross for mye yrkesarbeid, er sterkt orientert mot familielivet. Det ser ut til at helgene er viktige for å få tid til familiearbeidet.

Både i svensk og norsk likestillingsdebatt har mange tatt til orde for en jevnere kjønnsdeling av hjemmearbeidet. Men i begge land har mange studier påvist store sprik mellom ideal og virkelighet. Arbeidsdelingen mellom kvinner og menn er langt mer tradisjonell enn hva som har vært politikkenes mål. Samtidig som svensk, og tildels norsk, politikk er karakterisert som kvinne- og familievennlig, har den møtt kritikk fordi man har ønsket å få kvinner til å ta yrkesarbeid etter en såkalt mannlig norm. Mange foreldre finner det strevsomt med to fulle jobber. Løsningen blir ofte at kvinner velger deltid. Det er en vanlig oppfatning blant svenske forskere at den svenske politikken for å fremme toforsørgerfamilien har medført store endringer i kvinners tidsbruk, mens fedre har endret seg lite (Lewis og Åström 1992). Tidsnyttingsundersøkelser støtter studier som viser at mødre, både i Sverige og Norge, bruker atskillig mer tid til husholdsarbeid enn fedre. Men er arbeidsdelingen jevnere i Sverige, hvor mødre har vært lenger på arbeidsmarkedet enn i Norge?

Som mål på grad av likedeling av husholdsarbeid bruker vi her fedres tid til husholdsarbeid i prosent av mødres tid. Selv om mødre både i Sverige og Norge bruker mer tid til husholdsarbeid enn fedre, er kjønnsdelingen noe jevnere blant svenske enn blant norske foreldre. Dette gjelder imidlertid ikke mens barna er helt små. Både i Norge og Sverige bruker fedre med yngste barn 0-2 år bare halvparten så mye tid som mødre med barn i tilsvarende alder, til husholdsarbeid (tabell 18). Dette har trolig sammenheng med at mødre tar langt mer permisjonen enn fedre, og dessuten har kortere arbeidstid når de går ut i jobb igjen.

Tabell 18. Fedres tid brukt til husholdsarbeid i prosent av mødres tid brukt til husholdsarbeid. Tall for foreldre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. 1990

	Norge	Sverige
Barn 0-2 år	49	48
Barn 3-6 år	44	61
Barn 7-17 år	51	60

Blant foreldre med større barn bruker svenske fedre om lag 60 prosent av mødres tid til hjemmearbeid. Dette gjelder både foreldre med barn i førskolealder og med barn i skolealder. Blant norske foreldre er andelen lavere. Norske fedre med yngste barn 3-6 år bruker bare 44 prosent av den tiden norske mødre bruker til husholdsarbeid. Forskjellen mellom Sverige og Norge på dette området skyldes både at svenske mødre bruker noe mindre tid til husholdsarbeid enn norske mødre, og at svenske fedre bruker noe mer tid enn norske fedre.

Arbeidsdelingen er noe mindre skjev blant norske foreldre med barn i skolealder enn blant norske foreldre med mindre barn. Norske fedre med yngste barn i skolealder bruker omtrent halvparten så mye tid til husholdsarbeid som norske mødre med barn i tilsvarende alder. Men også her er arbeidsdelingen noe skjevere blant norske enn blant svenske foreldre. Forskjellen skyldes større tidsinnsats i hjemmet blant svenske enn blant norske fedre.

Selv om svenske foreldre fremdeles har en ganske tradisjonell fordeling av det ulønnede arbeidet, eller i hvertfall en mer tradisjonell fordeling enn hva som har vært den politiske målsetting i landet, er arbeidsdelingen altså noe jevnere enn blant norske foreldre. Det er vanskelig å si om dette er et resultat av en tidligere og mer aktiv satsing på å endre fedres rolle i Sverige enn i Norge, eller om mønsteret rett og

slett har tvunget seg fram som en konsekvens av at svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn tidligere.

Det bildet vi får av omfanget av det ulønnede arbeidet, av fordelingen mellom fedre og mødre, og av forskjellene mellom norske og svenske foreldre, avhenger imidlertid av hvilke aktiviteter som defineres som hus- og omsorgsarbeid. I dette kapitlet har vi holdt oss til den tradisjonelle inndelingen i tidsnytingsundersøkelser og sett på de aktiviteter som vanligvis klassifiseres som husholdsarbeid. I neste kapittel bruker vi et videre omsorgsbegrep og inkluderer all tid sammen med barn i husholdningen for å belyse tid til barneomsorg i de to land. Vi får da et annet bilde enn hva som er presentert hittil. I kapittel 7 diskuteres hvor travle dager norske og svenske foreldre har. Som vi skal se avhenger bildet også her av hvilket omsorgsbegrep vi bruker.

6. Tid sammen med barn

Samvær med barn - et bredt mål på omsorg

I dette kapitlet belyses svenske og norske foreldres samlede tid sammen med barn. Også tid utenom rent praktisk stell og hjelp er inkludert. Dette er altså et videre mål på barneomsorg enn det som ble brukt i forrige kapittel. I tidsnyttingsundersøkelsen noterte deltakerne for hvert tidsintervall om de var alene eller sammen med andre, og hvem de eventuelt var sammen med. Samvær ble definert som *fysisk nærvær og en viss grad av kontakt*. Dette er en relativt vid definisjon og forutsetter ikke deltakelse i samme aktivitet. Når det gjelder samvær med barn, er dette en fordel ettersom mye av foreldrenes samvær med barn foregår parallellt med utførelsen av andre gjøremål uten at det er rimelig å si at man utfører aktiviteter sammen med barna. Et eksempel vil være en mor som lager middag mens femåringen tegner ved kjøkkenbordet. Slikt samvær er en viktig del av foreldres barneomsorg, men blir ikke registrert som omsorg i tidsnyttingsundersøkelsens aktivitetsdel. Det ville heller ikke fanges opp ved bruk av en strengere samværsdefinisjon som forutsetter deltakelse i samme aktivitet. Det er opp til deltakerne selv å avgjøre hvilke perioder de mener de er sammen med barn. Bare samvær med barn i intervjupersonen husholdning blir registrert som samvær med barn i dagboka.¹⁷

I den norske tidsnyttingsundersøkelsen registrerte man alenetid og samvær hele døgnet. Perioder med søvn ble imidlertid alltid regnet som alenetid. I den svenske tidsnyttingsundersøkelsen registrerte man ikke samvær verken for perioder med søvn eller for perioder med personlig pleie. Ettersom man vurderte samværsregistreringen som problematisk også for perioder med yrkesarbeid, valgte man å ikke offentliggjøre slik informasjon. *Opplysningene i det følgende gjelder derfor samvær med barn i forbindelse*

med utførelse av aktiviteter som er klassifisert som husholdsarbeid, måltider og fritid. Eventuelt samvær utenom dette inngår ikke i tallene. Følgelig avviker tallene her noe fra tidligere publiserte samværstall fra norske tidsnyttingsundersøkelser. Her inngår også samvær i forbindelse med yrkesarbeid og personlig pleie (NOS C10, Haraldsen og Kitterød 1992).

I de svenske publikasjonene fra tidsnyttingsundersøkelsen gis samværstall for småbarnsforeldre (barn 0-6 år) og foreldre med yngste barn i skolealder. Det gis imidlertid ikke tall for undergrupper av småbarnsforeldre (barn 0-2 år og 3-6 år). I det følgende vises derfor bare tall for alle småbarnsforeldre under ett, og for alle foreldre med barn i skolealder under ett.

Norske og svenske småbarnsmødre er like mye sammen med barna

Både svenske og norske småbarnsmødre er, i småbarnsperioden sett under ett, sammen med barna omtrent 8 timer i gjennomsnitt pr. dag (tabell 19). Sett i lys av at Sverige har høy barnehagedekning, og at svenske mødre har forholdsvis høy yrkesaktivitet, er 8 timers gjennomsnittlig daglig samværstid med barna overraskende mye. Trolig er det her store forskjeller mellom mødre med helt små barn og mødre med noe større barn. Som vist i forrige kapittel, er husholdsarbeidet svært ujevnt fordelt over småbarnsfasen blant svenske mødre. Sannsynligvis er det også slik at omfattende samværstid blant mødre til de yngste barna bidrar til å trekke opp den gjennomsnittlige samværstiden for hele gruppen av småbarnsmødre. Likevel er det bemerkelsesverdig at det nesten ikke er forskjell mellom norske og svenske mødre på dette området. Dette støtter inntrykket av at svenske mødre prioriterer samvær med barn høyt når de ikke er på jobb, og at romslige permisjonsordninger gir mulighet for mye barneomsorg for yrkesarbeidende mødre.

¹⁷ Eventuelt samvær med egne barn bosatt utenfor husholdningen ble registrert som samvær med "andre personer". Mulige forskjeller i norske og svenske foreldres samværstid som følge av ulik samværspraksis med barn fra tidligere ekteskap bosatt i andre husholdninger, fanges derfor ikke opp her.

Tabell 19. Tid sammen med barn blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Alle dager	8.09	7.55	0.14	4.53	3.45	1.08
Hverdager	7.41	7.34	0.07	4.15	3.09	1.06
Helger	9.19	8.46	0.33	6.25	5.15	1.10

Både for norske og svenske mødre gir opplysninger om samværstid med barn et helt annet bilde av barneomsorgens omfang enn hva opplysninger om tid til stell og hjelp gjør (se kapittel 5). I begge land utgjør tiden til aktiviteten *omsorg for barn* bare om lag 1/3 av den tiden mødre er sammen med barna sine.

Ettersom svenske småbarnsmødre bruker mer tid enn norske mødre til yrkesarbeid på hverdager, kunne vi kanskje vente å finne større forskjeller mellom hverdager og helger i tid sammen med barn blant svenske enn blant norske mødre. Tanken er da at mye yrkesarbeid på hverdager gir begrenset tid til samvær, og at helgene brukes til å ta igjen det forsømte. Dette er imidlertid ikke tilfellet. Både norske og svenske småbarnsmødre tilbringer selvsagt mer tid med barna i helger enn på hverdager, men svenske mødre har ikke mer samværstid i helgene enn norske mødre. Dette stemmer for så vidt med opplysninger i forrige kapittel om at det først og fremst er vanlig husarbeid som tar mye tid i helgene blant svenske foreldre. Norske småbarnsmødre tilbringer i gjennomsnitt 7 3/4 time sammen med barna på hverdager og 9 1/4 time på lørdager og søndager (tabell 19). Svenske småbarnsmødre er sammen med barna i gjennomsnitt 7 1/2 time på hverdager og 8 3/4 time på søndager.

Den samlede samværstiden med barn kan deles etter hvilken type aktivitet som foregår under samværet. Det er foreldres, ikke barns, gjøremål det henvises til. Vi skiller mellom husholdsarbeid, måltider og fritidsaktiviteter. Trolig foregår også noe samvær i forbindelse med personlig stell og pleie, mens man sover, og kanskje i forbindelse med yrkesarbeid. Slik samvær gis det ikke opplysninger om her.

Både blant norske og svenske småbarnsmødre foregår den altoverveiende del av samværet med barn, henholdsvis 60 og 64 prosent, i tilknytning til husholdsarbeid (tabell 20). Vel halvparten av denne samværstiden består i praktisk stell og hjelp til barn (tabell 24). I begge land er 1 time av mødres samvær med barn knyttet til måltider. Norske mødre er

imidlertid mer sammen med barn i forbindelse med fritidsaktiviteter enn svenske mødre. I gjennomsnitt tilbringer norske småbarnsmødre om lag 2 1/4 time pr. dag sammen med barn mens de utfører fritidsaktiviteter. Dette er nesten 1/2 time mer enn svenske mødre (tabell 19). Forskjellen må sees i lys av at norske mødre totalt sett bruker mer tid på fritidsaktiviteter enn svenske mødre (se kapittel 7).

Tabell 20. Tid sammen med barn fordelt på ulike aktiviteter blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Samvær under						
Husholdsarbeid	4.55	5.06	-0.11	2.01	1.34	0.27
Måltider	1.01	1.02	-0.01	0.50	0.45	0.05
Fritid	2.13	1.47	0.26	2.02	1.26	0.36

Mindre tid med barn blant svenske enn blant norske mødre med skolebarn

Mens svenske småbarnsmødre ser nesten like mye til barna sine som norske, er det en viss forskjell når det gjelder mødre med eldre barn. Norske mødre med yngste barn i skolealder (7-17 år) er i gjennomsnitt sammen med barna i husholdningen nærmere 5 timer pr. dag. Svenske mødre har en gjennomsnittlig daglig samværstid på 3 3/4 time (tabell 20). Forskjellen på om lag 1 time pr. dag gjelder både hverdag og helg og må sees i lys av at svenske mødre med barn i skolealder bruker mer tid på yrkesarbeid enn norske mødre (se kapittel 4). Muligens har den også sammenheng med at Sverige har en lenger tradisjon enn Norge når det gjelder organisert tilsyn for barn i skolealder. Det kan også tenkes at svenske barn har mer fritid utenfor hjemmet enn norske barn.

For mødre med skolebarn er det stort språk mellom det bildet vi får av tid brukt til barneomsorg på grunnlag av aktivitetsregistreringen i dagbøker, og det bildet vi får på grunnlag av registreringen av samvær. Praktisk omsorg for barn utgjør en svært liten del av den samlede samværstiden med barn blant mødre med barn i skolealder, henholdsvis 15 og 18 prosent i Norge og Sverige (tabell 24). Dette har selvsagt sammenheng med at store barn ikke krever så mye direkte stell og hjelp. Omsorgen tar andre former for barn i denne aldersgruppen.

Når norske mødre med barn i skolealder tilbringer mer tid med barna enn svenske mødre med barn i tilsvarende alder, er forskjellen knyttet både til sam-

vær i forbindelse med husholdsarbeid og til samvær i forbindelse med fritidsaktiviteter. Norske og svenske mødre tilbringer henholdsvis 2 timer pr. dag og 1 1/2 time pr. dag sammen med barna mens de utfører husholdsarbeid, og henholdsvis 2 og 2 1/2 time mens de utfører fritidsaktiviteter (tabell 20). Samvær med barn i forbindelse med måltider er omtrent like omfattende i de to land, om lag 50 minutter i gjennomsnitt pr. dag. Selv om svenske mødre prioriterer barna høyt når de ikke er på jobb, ser det altså ut til at den svenske dagliglivsorganiseringen innebærer større begrensninger enn den norske for hvor mye tid barn og foreldre kan ha sammen. Bjørnberg (1992a) hevder at det først og fremst er fritidsaktiviteter som forener barn og foreldre i Sverige, og at barn bare i liten grad trekkes inn i husholdsarbeidet. Svenske foreldre legger, hevder hun, vekt på å velge fritidsaktiviteter som også barn har interesse av. Likevel har altså svenske mødre noe mindre fritidssamvær med barna enn norske. Tidsnyttingsundersøkelsen tyder dessuten på at svenske mødre har minst like mye samvær med barna mens de utfører husholdsarbeid, som mens de utfører fritidsaktiviteter.

Like mye tid med barn blant norske og svenske småbarnsfedre

Både i Sverige og Norge tilbringer småbarnsfedre langt mindre tid sammen med barna enn småbarnsmødre, men det er liten forskjell mellom norske og svenske fedres samværstid med barn. I begge land bruker småbarnsfedre for hele småbarnsperioden sett under ett, i gjennomsnitt vel 4 1/2 time pr. dag sammen med barna i husholdningen (tabell 21). Bare vel 1/4 av dette samværet er knyttet til praktisk stell og pleie (tabell 24). Dette er altså en lavere andel enn blant mødre, noe som tyder på at fedres samværstid med barn har et annet innhold enn mødres.

Tabell 21. Tid sammen med barn blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager, hverdager og helger. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Alle dager	4.34	4.32	0.02	3.45	3.03	0.42
Hverdager	3.37	3.30	0.07	2.54	2.16	0.38
Helger	6.39	7.06	-0.27	5.54	4.59	0.55

Som vist i forrige kapittel, bruker svenske fedre mer tid enn norske fedre til vanlig husarbeid i helgene. For småbarnsfedres vedkommende gjelder dette

mønsteret også for samvær med barn. Både norske og svenske småbarnsfedre ser selvsagt langt mer til barna sine i helgene enn på hverdager, men tendensen til å konsentrere samværet i helgene er mer markert blant svenske enn blant norske fedre. I gjennomsnitt er både norske og svenske småbarnsfedre sammen med barna i husholdningen omtrent 3 1/3 time pr. dag på hverdager. Svenske småbarnsfedre er sammen med barn vel 7 timer pr. dag på lørdager og søndager. Dette er nærmere 1/2 time mer enn norske fedre (tabell 21). Det er vanskelig å si hva denne forskjellen skyldes. Muligens har den sammenheng med at norske fedre bruker mer tid til yrkesarbeid i helgene enn svenske (se kapittel 4).

Mens hovedtyngden av småbarnsmødres samvær med barn er knyttet til husholdsarbeid, er samværet blant småbarnsfedre jevnere fordelt mellom husholdsarbeid og fritidsaktiviteter. Fedre i begge land er sammen med barna omtrent 2 timer pr. dag mens de utfører husholdsarbeid. Samværet i forbindelse med måltider er omtrent 3/4 time pr. dag. Samvær i forbindelse med fritidsaktiviteter er, for norske fedre, nærmere 2 timer pr. dag, og for svenske fedre vel 1 1/2 time pr. dag. Samværstiden er altså noe sterkere konsentrert om fritidsaktiviteter blant norske enn blant svenske fedre. Som for mødres vedkommende må denne forskjellen sees i lys av at norske fedre bruker mer tid til fritidsaktiviteter generelt enn svenske fedre.

Tabell 22. Tid sammen med barn fordelt på ulike aktiviteter blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Samværstid under						
Husholdsarbeid	1.55	2.06	-0.11	0.51	0.45	0.06
Måltider	0.44	0.50	-0.06	0.43	0.41	0.02
Fritid	1.55	1.36	0.19	2.11	1.37	0.34

Mer samvær med barn blant norske enn blant svenske fedre med skolebarn

Mens norske og svenske småbarnsfedre ser omtrent like mye til barna sine, tilbringer norske fedre med yngste barn i skolealder noe mer tid sammen med barn enn svenske fedre med skolebarn. Samværstiden er henholdsvis 3 3/4 time pr. dag og vel 3 timer pr. dag (tabell 21). Bare en liten del av denne samværstiden, 8 prosent, er knyttet til praktisk stell og hjelp til barn (tabell 24). Dette er altså en lavere andel enn for mødres vedkommende. Forskjellen mellom norske og svenske fedres samværstid med barn gjelder både

for hverdager og helger. Fedre i begge land ser selv sagt atskillig mer til barna sine i helgene enn på en hverdag. Men det ser altså ikke ut til at svenske fedre i større grad enn norske bruker helgene til ekstra samvær. Forskjellen i samværstid mellom svenske og norske fedre med skolebarn er først og fremst knyttet til samvær i forbindelse med fritidsaktiviteter (tabell 22). Mens norske fedre med barn i skolealder bruker vel 2 timer pr. dag sammen med barn mens de driver med fritidsaktiviteter, bruker svenske fedre vel 1 1/2 time.

Samvær med barn jevnere fordelt mellom foreldre enn praktisk omsorg

Kjønnsforskjellene i tid brukt til barneomsorg avhenger altså av hvor snevert eller vidt omsorgsbegrep som benyttes. Regner vi alt samvær med barn som en form for omsorgsarbeid, får vi et annet bilde av arbeidsdelingen mellom foreldre enn når vi bare ser på tid brukt til praktisk stell og hjelp. Som i forrige kapittel bruker vi også her fedres tid i prosent av mødres tid som mål for grad av likhet i arbeidsdelingen mellom foreldre.

Tabell 23. Fedres tid sammen med barn i prosent av mødres og fedres tid til praktisk barneomsorg i prosent av mødres. Tall for foreldre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager

	Barn 0-6 år		Barn 7-17 år	
	Norge	Sverige	Norge	Sverige
Samvær med barn	56	55	77	81
Praktisk omsorg	44	44	39	35

Både i Sverige og Norge er den praktiske barneomsorgen i all hovedsak mødres ansvar. I begge land bruker småbarnsfedre bare 44 prosent av den tiden mødre bruker til aktiv barneomsorg (tabell 23). Blant foreldre med skolebarn er fedres andel av mødres tid til praktisk barneomsorg enda lavere, bare 35 prosent i Norge og 39 prosent i Sverige. Samværet med barn er jevnere fordelt mellom foreldre. Både norske og svenske småbarnsfedre bruker om lag 55 prosent av den tiden småbarnsmødre bruker til samvær med barna. Blant fedre med barn i skolealder er forskjellen mellom deres tidsandel av mødres praktiske omsorgsarbeid og deres tidsandel av mødres samvær med barn enda mer markert. Her bruker fedre omtrent 80 prosent av den tiden mødre bruker sammen med barn. Målt ved samlet tid til samvær, er altså barneomsorgen ganske jevnt fordelt mellom fedre og mødre med yngste barn i skolealder. Dette gjelder både i Sverige og Norge.

Når vi finner mindre kjønnsforskjeller i samværstiden enn i den praktiske barneomsorgen, har dette, som vist, sammenheng med at fedres samvær med barn er mindre preget av praktisk omsorg enn mødres. Derimot er fedres samvær med barn mer preget av fritidsaktiviteter enn mødres. Både i Sverige og Norge er fedre omtrent like mye sammen med barn i forbindelse med fritidsaktiviteter som mødre. De har derimot langt mindre samvær i forbindelse med aktiv omsorg og annet husholdsarbeid (tabellene 20 og 23). Dermed utgjør fritidssamværet en større del av fedres enn av mødres samvær med barn (tabell 24).

Tabell 24. Andel av tiden sammen med barn som ble brukt til ulike aktiviteter. Tall for norske og svenske mødre og fedre med barn i ulike aldre. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Barn 0-6 år		Barn 7-17 år	
	Mødre	Fedre	Mødre	Fedre
Norge				
Praktisk omsorg	36	28	15	8
Annet hush.arb.	24	14	26	15
Måltider	12	16	17	19
Fritid	27	42	40	58
Sverige				
Praktisk omsorg	34	26	18	8
Annet hush.arb.	30	20	24	17
Måltider	13	20	20	22
Fritid	23	35	38	53

Mengden tid barn ser at mødre og fedre utfører husholdsarbeid kan ha betydning for foreldrenes rolle som modeller. Både norske og svenske barn ser langt mindre til at fedre utfører husholdsarbeid enn at mødre gjør det. Holder vi tid til praktisk barneomsorg utenfor, utfører norske småbarnsmødre og småbarnsfedre husholdsarbeid i henholdsvis 2 timer pr. dag og 40 minutter pr. dag mens de er sammen med barna. For svenske småbarnsmødre og småbarnsfedres vedkommende er samværstiden knyttet til husholdsarbeid (eksklusive barneomsorg) henholdsvis nærmere 2 1/2 time pr. dag og nærmere 1 time pr. dag. Både svenske og norske barn lærer dermed gjennom samvær med foreldrene at huslige plikter først og fremst er noe mødre tar seg av.

I Sverige som i Norge skiller altså fedres barneomsorg seg fra mødres både i omfang og innhold. Dette stemmer med resultater fra andre studier av barnefamiliers dagligliv. Gjennom kvalitative studier av norske barnefamilier viser Haavind (1984) at mødre flest har hovedansvar for planlegging, organisering og praktisk omsorg, mens fedre tar mye av den lekepregede delen

av samværet med barn. Dette er også hovedinntrykket fra svenske studier (Kugelberg 1987). Norske tidsnyttingsstudier viser imidlertid en tendens til endringer i sammensetningen av samværstiden også blant fedre. Det er ikke først og fremst omfanget, men innholdet av fedres samværstid med barn som er endret. Utviklingen på 1980-tallet gikk i retning av mer tid til praktisk omsorg og mindre tid til fritidspreget samvær med barn blant norske småbarnsfedre (Kitterød 1992). Mye tyder på at omprioriteringen av samværsaktiviteter henger sammen med at fedre er mer sammen med barna enn før uten at ektefellen er til stede. Dette er trolig først og fremst en konsekvens av at mødre er mer borte i forbindelse med yrkesarbeid, men kan også ha sammenheng med 1980-åras fokusering på farsrollen. Også i Sverige hevdes at endringer i farsrollen først og fremst har gitt seg utslag i mer omsorgsarbeid (Sandqvist 1990).

Selv om svenske mødre bruker mer tid enn norske mødre i yrkeslivet, og selv om Sverige var tidligere ute enn Norge med diskusjoner om farsrollen og med offentlige initiativ for å få fedre til å engasjere seg mer hjemme, finner vi altså omtrent samme kjønnsmessige fordeling av omsorgsarbeidet blant gifte/samboende mødre og fedre i de to land. Dette kan ha sammenheng med at lang normalarbeidstid i Sverige gir klare rammer for fulltidsarbeidende fedres samværstid i familien. Det kan også ha sammenheng med at behovet for barnetilsyn i Sverige ble møtt med utbygging av barnehager og skolefritidsordninger, framfor oppfordringer til kortere arbeidstid for både mødre og fedre. Med full jobb er det, både for svenske og norske fedre, klare grenser for hvor mye tid det er mulig å sette av til samvær med barn. Både i Sverige og Norge er det først og fremst mødre som tilpasser arbeidstiden til familiesituasjonen.

7. Hvor travle dager?

Det er en vanlig oppfatning at yrkesaktive mødre alt i alt har lengre arbeidsdager og en travlere tilværelse enn fedre. Både i Norge og Sverige brukes betegnelsen "dobbeltarbeidende" oftere om mødre enn om fedre. Lewis og Åström (1992) hevder at selv om svensk familiepolitikk på mange måter har endret svenske kvinners liv i positiv retning, har den også gitt kvinner større samlet arbeidsbyrde enn menn. Svenske kvinner er, hevder de, fattigere enn svenske menn både på tid og penger. Bekrefter tidsnyttingsundersøkelsene antakelser om at mødre, alt tatt i betraktning, har lengre arbeidsdager enn fedre? Er det forskjeller mellom Sverige og Norge på dette området? Og har svenske foreldre travlere dager enn norske foreldre?

Vi har hittil vist hvor mye tid foreldre bruker til yrkesarbeid, husholdsarbeid og samvær med barn hver for seg. Ved å se alle typer arbeid i sammenheng, får vi et inntrykk av grad av travelhet i foreldres tilværelse.

Hvordan måle samlet arbeidstid?

I tidsnyttingsundersøkelser benyttes gjerne begrepet "samlet arbeidstid" om summen av tid til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning. Tanken er da at både lønnet og ulønnet arbeid og utdanningsaktiviteter legger føringer på folks tidsbruk og er med på å bestemme hvor mye tid som kan brukes til fritidsaktiviteter og rekreasjon. Som vist, bruker imidlertid foreldre mye tid sammen med barna sine i tillegg til dette. Dette samværet kan, særlig for småbarnsforeldres vedkommende, med rimelighet regnes som omsorgsarbeid. Når vi her diskuterer grad av travelhet blant svenske og norske foreldre, bruker vi derfor to ulike mål for samlet arbeidstid. Det bildet vi får av forskjellen mellom norske og svenske foreldre, og av forskjeller mellom mødre og fedre innen hvert av landene, avhenger av hvilket mål vi bruker. Det første målet, som vi kaller *samlet arbeidstid 1*, tilsvarer det som vanligvis brukes i tidsnyttingsundersøkelser, og er altså summen av tid brukt til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning. Det andre målet, her kalt *samlet arbeidstid 2*, er basert på en videre defini-

sjon av hva som er omsorgsarbeid. I tillegg til de aktiviteter som inngår i begrepet samlet arbeidstid 1, omfatter dette målet også tid sammen med barn i forbindelse med måltider og fritidsaktiviteter.

Når vi her diskuterer grad av travelhet, er det viktig å være klar over at framstillingen er basert på opplysninger om foreldres faktiske tidsbruk, ikke om hvordan folk opplever dagliglivet. Samme tidsmønster kan i prinsippet oppleves ulikt av forskjellige personer. Det er også viktig å være klar over at det bildet vi får av travelhet i foreldres tidsmønster, avhenger av hvordan arbeid avgrenses fra andre gjøremål. Ikke bare har det betydning hvorvidt vi bruker et snevert eller vidt omsorgsbegrep. Det har også betydning hvordan vi skiller mellom husholdsarbeid og fritidsaktiviteter. Som nevnt tidligere, skilles i tidsnyttingsundersøkelser husholdsarbeid fra fritidsaktiviteter og personlige behov på grunnlag av tredjepersonskriteriet. Men kanskje har foreldre selv andre oppfatninger av hva som er fritid og hva som er forpliktet tid? Hvis det for eksempel er slik at nettopp samvær med barn eller å gjøre det hyggelig hjemme er noe av det foreldre tilstreber, er det kanskje urimelig å klassifisere dette som arbeid eller forpliktelser? For mange foreldre er nok skillet mellom fritid og barneomsorg flytende. Dette innebærer at det kan være vanskelig å gi et godt bilde av samlet arbeidstid eller grad av travelhet. Videre er det viktig å være klar over at mye av det som i tidsnyttingsundersøkelser regnes som fritidsaktiviteter, i realiteten kan være nokså bundet tid for foreldre. Dette gjelder særlig aktiviteter som utføres etter at barna har lagt seg. Foreldre kan ikke forlate hjemmet uten å skaffe barnevakt. Selv om de utfører fritidsaktiviteter, utøver de også samtidig en form for omsorgsarbeid. Dette kommer ikke fram i undersøkelser av tidsbruk, og inngår heller ikke i beskrivelsene av samlet arbeidstid i det følgende.

Svenske småbarnsmødre har travlere dager enn norske, men liten forskjell mellom fedre

Det inntrykk vi får av travelhet i dagliglivet gjennom tidsnyttingsundersøkelser, avhenger altså av hvilke aktiviteter vi regner som arbeid, og dermed av hvor-

dan vi definerer samlet arbeidstid. Det er særlig avgjørende hvor vidt eller snevert omsorgsbegrep som legges til grunn er. Det omsorgsarbeid som fanges opp gjennom *Samlet arbeidstid 1*, er praktisk stell og hjelp til barn registrert som aktiviteter i dagboka. Legger vi et slik snevert omsorgsbegrep til grunn og bruker samlet arbeidstid 1 som mål på den totale arbeidsdagens lengde, finner vi at svenske småbarnsforeldre har betraktelig lengre arbeidsdager enn norske. Særlig for småbarnsmødres vedkommende er forskjellen markert. Mens norske småbarnsmødre for småbarnsperioden sett under ett, bruker om lag 9 timer i gjennomsnitt pr. dag til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning til sammen, bruker svenske mødre vel 10 timer pr. dag (tabell 25). For fedrenes vedkommende er forskjellen noe mindre. Svenske småbarnsfedre har for småbarnsperioden sett under ett, en samlet arbeidstid på 10 1/4 time pr. dag, mens norske småbarnsfedre har en samlet arbeidstid på snaut 10 timer pr. dag. Målt på denne måten, ser det altså ut til at svenske småbarnfamilier har en travlere tilværelse enn norske. Sammenlagt har svenske mødre og fedre langt mer tid bundet opp i yrkes- og husholdsarbeid enn norske.

Tabell 25. Samlet arbeidstid 1 og samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Fedre			Mødre		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	6.28	6.23	0.05	1.56	2.44	-0.48
Utdanning	0.12	0.09	0.03	0.18	0.12	0.06
Husholdsarbeid	3.12	3.42	-0.30	6.48	7.06	-0.18
Samlet arb. tid 1	9.52	10.14	-0.22	9.02	10.02	-1.00
Samvær med barn ved måltid/fritid	2.39	2.26	0.13	3.14	2.49	0.25
Samlet arb. tid 2	12.31	12.40	-0.09	12.16	12.51	0.35

Regner vi som arbeid også den omsorg som gis gjennom samvær med barn i forbindelse med måltider og fritid og bruker *Samlet arbeidstid 2* som mål for grad av travelhet i dagliglivet, blir forskjellene mellom Norge og Sverige mindre. For fedres vedkommende forsvinner de helt. Både svenske og norske småbarnsfedre bruker i alt om lag 12 1/2 time pr. dag til yrkesarbeid, husholdsarbeid, utdanning og annet samvær med barn. For mødres vedkommende er forskjellen mellom Sverige og Norge vel 1/2 time pr. dag. Målt på denne måten har norske og svenske

mødre en samlet arbeidstid på henholdsvis 12 1/4 time pr. dag og nærmere 13 timer pr. dag.

Ikke bare omfanget, men også sammensetningen av den samlede arbeidsinnsatsen (samlet arbeidstid 2) er ganske lik blant norske og svenske fedre. I begge land går omtrent halvparten av denne arbeidstiden til yrkesarbeid, i overkant av 1/4 til husholdsarbeid, og vel 20 prosent til samvær med barn i forbindelse med måltider og fritid (tabell 26). Svenske småbarnsmødre disponerer derimot sin arbeidsinnsats noe annerledes enn norske småbarnsmødre. Som vist i tidligere kapitler, bruker svenske mødre mer tid enn norske til yrkesarbeid, men mindre tid sammen med barn i forbindelse med fritidsaktiviteter. Dette innebærer at en noe større del av svenske enn av norske mødres samlede arbeidsinnsats går til yrkesarbeid, henholdsvis 21 og 16 prosent, mens en noe mindre andel går til samvær med barn i forbindelse med fritidsaktiviteter (tabell 26).

Tabell 26. Samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Fedre		Mødre	
	Norge	Sverige	Norge	Sverige
Yrkesarbeid	52	50	16	21
Utdanning	2	1	2	2
Husholdsarbeid	26	29	55	55
Samvær med barn ved måltid/fritid	21	21	26	22
Samlet arb.tid 2	100	100	100	100

Alt i alt ser det altså ut til at svenske småbarnfamilier har en noe travlere tilværelse enn norske, men at forskjellens størrelse avhenger av hvilket arbeidsbegrep som legges til grunn. Også sammensetningen av arbeidet blir noe ulik i de to land. Svenske foreldres arbeidsinnsats er noe mer preget av yrkesarbeid enn norske foreldres, mens norske foreldre bruker en større del av sin samlede arbeidstid på fritidspreget barneomsorg enn svenske. Forskjellene er dels et resultat av ulikt yrkesmønster i de to land og dels av ulik bruk av tiden utenom jobben.

Like lange arbeidsdager for småbarnsfedre og småbarnsmødre både i Sverige og Norge
Også spørsmålet om hvorvidt mødre har lengre arbeidsdager enn fedre blir besvart forskjellig avhengig av hvilket arbeidsbegrep som legges til grunn. Inkluderes bare yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning

(samlet arbeidstid 1), er inntrykket at norske småbarnsfedre har atskillig lengre arbeidsdager enn norske småbarnsmødre (tabell 25). Målt på denne måten er forskjellen mellom norske småbarnsfedres og småbarnsmødres samlede arbeidstid omtrent 1 time i gjennomsnitt pr. dag. Svenske småbarnsfedre og småbarnsmødre har derimot, målt på denne måten, omtrent like lange arbeidsdager.

Norske småbarnsmødre er imidlertid langt mer sammen med barna i forbindelse med måltider og fritid enn hva småbarnsfedre er. Legger vi et bredere arbeidsbegrep til grunn og regner med også slik fritidspreget barneomsorg (samlet arbeidstid 2), er forskjellen mellom norske småbarnsfedres og småbarnsmødres samlede arbeidstid derfor svært beskjeden, bare ett kvarter pr. dag (tabell 25). Mens norske småbarnsfedre bruker gjennomsnittlig 12 1/2 time pr. dag til disse gjøremålene, bruker norske småbarnsmødre i gjennomsnitt 12 1/4 time pr. dag.

Også i Sverige er forskjellen mellom småbarnsfedres og småbarnsmødres samlede arbeidstid svært beskjeden målt på denne måten. Både småbarnsfedre og småbarnsmødre har alt i alt arbeidsdager på nærmere 13 timer i gjennomsnitt pr. dag (tabell 25). Såvel i Sverige som i Norge går altså langt det meste av foreldrenes våkne tid med til yrkesarbeid, husholdsarbeid og annen barneomsorg. Forutsetter vi 16 våkne timer i døgnet, går nærmere 80 prosent av den våkne tiden med til en eller annen form for arbeid.

Det er altså ikke omfanget, men sammensetningen som utgjør den viktigste forskjellen mellom småbarnsmødres og småbarnsfedres samlede arbeidstid. Både i Sverige og Norge disponerer fedre og mødre sin arbeidsinnsats svært forskjellig. Mødres arbeid er langt mindre preget av yrkesarbeid og langt mer av husholdsarbeid enn fedres (tabell 26). Kjønnsforskjellen i arbeidets sammensetning er noe mindre i Sverige enn i Norge, men likheten mellom landene er mer framtrødende enn forskjellene på dette området.

Noe travlere dager for svenske enn norske foreldre med skolebarn

Både i Sverige og Norge har foreldre med yngste barn i skolealder noe kortere samlet arbeidstid enn småbarnsforeldre (tabell 27). I begge land er den samlede arbeidstiden for foreldre med barn i skolealder om lag 1 time kortere enn den samlede arbeidstiden for småbarnsforeldre. Dette skyldes først og fremst at husholdsarbeidet reduseres med barnas alder. Som vist tidligere, er det i første rekke tiden til aktiv barneomsorg som minker når barna blir større. Selv om mødre både i Sverige og Norge bruker atskillig mer tid til yrkesarbeid når barna blir større, er den samlede arbeidstiden kortere fordi tiden til husholdsarbeid skjæres såpass kraftig ned.

Også for foreldre med skolebarn gir ulike arbeidsbegrep forskjellig inntrykk av forskjellen i arbeidstidens lengde mellom Norge og Sverige. Målt med samlet arbeidstid 1 ser det ut til at svenske foreldre med yngste barn i skolealder har langt mer hektiske dager enn norske. Svenske fedre med barn i skolealder har, målt på denne måten, en samlet arbeidstid på 9 3/4 time pr. dag (tabell 27). Dette er 1 time mer enn norske fedre. Også for mødrenes vedkommende utgjør forskjellen mellom Sverige og Norge om lag 1 time pr. dag. Svenske mødre har i gjennomsnitt en samlet arbeidstid på 9 1/2 time pr. dag, og norske mødre har en samlet arbeidstid på 8 1/2 time pr. dag.

Tabell 27. Samlet arbeidstid 1 og samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Fedre			Mødre		
	Norge	Sverige	Diff	Norge	Sverige	Diff
Yrkesarbeid	6.16	6.42	-0.26	3.40	4.42	-1.02
Utdanning	0.06	0.09	-0.03	0.14	0.14	0.00
Husholdsarbeid	2.25	2.51	-0.26	4.45	4.43	0.02
Samlet arb. tid 1	8.47	9.42	-0.55	8.39	9.39	-1.00
Samvær med barn ved måltid/fritid	2.54	2.18	0.36	2.52	2.11	0.41
Samlet arb. tid 2	11.41	12.00	-0.19	11.31	11.50	-0.19

Regner vi også med fritidspreget samvær med barn, og bruker samlet arbeidstid 2 som mål, er forskjellene mellom svenske og norske foreldre mer beskjedne. Som for småbarnsforeldres vedkommende, har dette selvsagt sammenheng med at norske foreldre bruker mer tid sammen med barna i forbindelse med fritidsaktiviteter enn svenske. Inkluderes dette samværet, utgjør forskjellen mellom svenske og norske foreldres samlede arbeidstid om lag 20 minutter pr. dag. Norske og svenske fedre med barn i skolealder har i gjennomsnitt samlede arbeidsdager på henholdsvis 11 timer og 40 minutter pr. dag og 12 timer pr. dag (tabell 27). For norske og svenske mødres vedkommende er den samlede arbeidsinnsatsen henholdsvis 11 1/2 time pr. dag og 11 timer og 50 minutter pr. dag. Nå kan det selvsagt diskuteres hvorvidt det er rimelig å regne samvær med store barn som omsorgsarbeid. Ettersom barna blir større, blir nok omsorgselementet mindre framtrødende. For de minste skolebarnas vedkommende er det imidlertid rimelig å betrakte store deler av samværet som en form for omsorg. Både i Sverige og Norge innebærer dette at om lag 3/4 av døgnet våkne timer går med til en

eller annen form for arbeid både blant mødre og fedre.

Som blant småbarnsforeldre, finner vi blant foreldre med skolebarn en noe annen sammensetning av arbeidsinnsatsen i Sverige enn i Norge. For svenske fedre med skolebarn går noe større del av den samlede arbeidstiden til yrkes- og husholdsarbeid enn for norske fedre og noe mindre til fritidspreget samvær (tabell 28). Likeledes disponerer svenske mødre en større del av sin samlede arbeidstid til yrkesarbeid og en mindre del til fritidssamvær med barn enn norske mødre.

Tabell 28. Samlet arbeidstid 2 fordelt etter aktivitetstype blant svenske og norske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Fedre		Mødre	
	Norge	Sverige	Norge	Sverige
Yrkesarbeid	54	56	32	40
Utdanning	1	1	2	2
Husholdsarbeid	21	24	41	40
Samvær med barn ved måltid/fritid . . .	25	19	25	18
Samlet arbeidstid 2	100	100	100	100

Heller ikke blant foreldre med skolebarn er det vesentlige kjønnsforskjeller i omfanget av den samlede arbeidsinnsatsen. Uansett om vi legger et bredt eller snevert mål for samlet arbeidstid til grunn, har fedre og mødre med yngste barn i skolealder omtrent like lange arbeidsdager både i Sverige og Norge (tabell 27). Som for småbarnsforeldres vedkommende, er det altså ikke først og fremst omfanget av den samlede arbeidstiden, men sammensetningen av arbeidet som utgjør forskjellen mellom mødre og fedre. I begge land disponerer fedre en større del av sin samlede arbeidstid i yrkeslivet og en mindre del til husholdsarbeid enn mødre. Både i Norge og Sverige er imidlertid kjønnsforskjellene i arbeidets sammensetning mindre blant foreldre med skolebarn enn blant småbarnsforeldre (tabellene 26 og 28). Dette har først og fremst sammenheng med at mødre med store barn bruker mer tid i yrkeslivet enn mødre med små barn. Ettersom svenske mødre med skolebarn bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, er det mindre kjønnsforskjeller i sammensetningen av arbeidsinnsatsen blant svenske enn blant norske foreldre med skolebarn. Svenske fedre og mødre bruker henholdsvis 56 og 40 prosent av sin samlede arbeidsinnsats (samlet arbeidstid 2) i yrkeslivet. Blant

norske fedre og mødre er tilsvarende andeler henholdsvis 54 og 32 prosent (tabell 28).

Oppsummeringsvis kan vi si at svenske foreldre bruker mer tid til yrkes- og husholdsarbeid enn norske, men har mindre tid sammen med barna i fritiden. Hvorvidt de har travlere dager enn norske foreldre avhenger til en viss grad av hva som regnes som arbeid. Muligens opplever svenske foreldre hverdagen som mer hektisk enn norske ettersom mye av arbeidstiden disponeres innenfor yrkesarbeidets rammer. Fritidspreget samvær med barn gir større valgfrihet når det gjelder hvordan tiden skal brukes. Både i Sverige og Norge har fedre og mødre omtrent like lange arbeidsdager, men arbeidsinnsatsen disponeres forskjellig. En større del av fedres enn av mødres arbeid finner sted innenfor yrkeslivets tidsrammer. Omvendt preges mødres arbeidsdager i større grad enn fedres av forpliktelser hjemme. Kjønnsforskjellene i sammensetningen av den samlede arbeidstiden er noe mindre i Sverige enn i Norge.

Mens vi hittil har belyst tid til yrkes- og hjemmearbeid, er fritiden tema i neste kapittel. Langt på vei er omfanget av fritiden et speilbilde av den samlede arbeidstiden.

8. Hva med fritiden?

Ettersom svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, samtidig som de bruker minst like mye tid til hus- og omsorgsarbeid, har de mindre rom for andre aktiviteter. Bruken av den arbeidsfrie tiden er til en viss grad spørsmål om prioriteringer. Man kan redusere tiden til søvn, måltider og personlig pleie for å få mer tid til fritidssystemer, men det er også klare grenser for hvor mye slike gjøremål kan skjæres ned. Er det slik at svenske foreldre bruker mindre tid til fritidsaktiviteter enn norske foreldre, eller kniper de inn på tiden til søvn, hvile og personlig pleie og disponerer like mye tid til fritidsaktiviteter som norske foreldre? Er det i tillegg spesielle aktiviteter som nedprioriteres slik at fritidsmønsteret er forskjellig i Sverige og Norge? Eller bruker svenske foreldre mindre tid enn norske foreldre til alle typer fritidsaktiviteter?

Når pliktene er unnagjort,... Definisjon av fritid

Selv om de fleste har en umiddelbar forståelse av hva fritid er, er det vanskelig å gi en god definisjon. I faglitteraturen finnes flere tilnæringer. Noen legger kvalitative og subjektive kriterier til grunn og reserverer fritidsbegrepet for aktiviteter som er selvvalgte, lystbetonte og utviklende (de Grazia 1962). Andre tar utgangspunkt i aktivitetenes virkninger og avgrensner som fritid de aktiviteter som fyller bestemte funksjoner som rekreasjon, avslapping o.l. (Dumazier 1967). I et slikt perspektiv er det opplevelsen som er avgjørende. Ingen aktiviteter regnes pr. definisjon som fritidsaktiviteter.

I tidsnyttingsundersøkelser defineres bestemte aktiviteter som fritidsaktiviteter uavhengig av hvordan folk selv opplever dem. Fritidsaktiviteter skilles fra andre gjøremål ved antatt grad av forpliktelse og nødvendighet, og ved hvorvidt det gir mening å overlate aktivitetene til andre eller ikke. Gjøremål som antas å være relativt uforpliktende, og som det ikke gir mening å la andre utføre, regnes som fritidsaktiviteter. I økonomisk litteratur sees fritid ofte i motsetning til yrkesarbeid. I tidsnyttingsundersøkelser sees fritid i forhold til forpliktet tid i videre forstand.

Tanken er da at både yrkesarbeid, husholdsarbeid, utdanningsaktiviteter, søvn, måltider og personlig pleie legger føringer på tidsbruken. Den tid som gjenstår når grunnleggende fysiske behov er tilfredsstilt og arbeidsmessige forpliktelser oppfylt, regnes som fritid.

Tidsnyttingsundersøkelser gir et godt bilde av fritidens samlede omfang sett i forhold til andre typer gjøremål, og av forholdet mellom ulike fritidsaktiviteter. De gir imidlertid ikke noe godt bilde av aktiviteter som forekommer sjelden eller utføres av relativt få. I det følgende benyttes en forholdsvis grov inndeling av aktiviteter. Følgende aktivitetstyper regnes som fritid:

Idrett og friluftsliv: Trening, fotturer, skiturer, fisketurer, båtturer og andre turer.

Foreningsaktiviteter: Ulike typer foreningsarbeid.

Underholdning: Kino-, teater- og konsertbesøk, besøk på idrettsarrangementer samt annen underholdning.

Sosialt samvær: Tid hvor samtaler, selskap, privatbesøk restaurant- og kafébesøk eller andre sosiale sammenkomster er notert som viktigste aktivitet i et gitt tidsintervall i dagboka. Både samtaler med husholdningsmedlemmer (ektefelle/samboer, barn og andre) og samtaler med personer utenfor husholdningen regnes med. Samtaler med kolleger eller andre i arbeidstiden regnes som yrkesarbeid. Private telefonsamtaler i arbeidstiden regnes imidlertid som sosialt samvær.

Fjernsyn og radio: Tid hvor fjernsynsseing eller radiolytting er oppgitt som hovedaktivitet i dagboka. I tillegg ser mange selvsagt fjernsyn/hører radio ved siden av andre gjøremål. Dette kommer ikke fram i det følgende.

Lesing: Lesing av bøker, aviser, ukeblad og tidsskrifter.

Hobbyer: Håndarbeid, utøvelse av og lytting til musikk, spill, andre hobbyaktiviteter.

Annen fritid: Andre typer fritidsaktiviteter, perioder med avslapping.

Reiser: Reiser til og fra ulike fritidsaktiviteter.

For mange er det nok ikke helt samsvar mellom en slik objektiv avgrensning av fritiden og egne vurderinger av hva som er fritid. I en amerikansk studie fant Shaw (1986) at folk flest regner større deler av tiden som fritid enn det som avgrenses slik i tidsnyttingsstudier. Forskjellen utgjør ofte flere timer pr. dag. Mens noe av det som defineres som fritidsaktiviteter i tidsnyttingsstudier, ikke oppleves slik, regnes mange andre gjøremål som fritid. Deler av både husholdsarbeid, yrkesarbeid og barnepass kan ha et visst fritidspreg. Dette stemmer med hva vi tidligere har vært inne på at for mange typer arbeid har ikke bare produktet, men også selve prosessen betydning. En kartlegging av fritidens omfang basert på en subjektiv definisjon av fritidsbegrepet ville derfor gi andre resultater enn tidsnyttingsundersøkelsens objektive tilnærming.

Fritid sees altså som relativt uforpliktet tid hvor den enkelte har stor frihet i valg av aktivitet. Foreldre legger imidlertid ofte opp fritiden med tanke på barna. Noen aktiviteter velges nettopp fordi de egner seg godt til å utføre sammen med barn, eller fordi de egentlig er en form for barnetilsyn. Bjørnberg (1992b) hevder at mange svenske foreldre legger vekt på å utforme fritiden slik at barna kan delta. Dette er også tilfelle for norske foreldre. Felles fritidsopplevelser er en strategi for å oppnå et vellykket familieliv og inngår ofte som en del av barneoppdragelsen.

Fritiden er dessuten organisert innenfor ulike tidsrammer og bundet til ulike steder. Dette kan ha betydning for valg av aktivitet. Mange foreldre har forholdsvis lite tid hvor de kan velge fritt hva de skal gjøre. Ofte er dette begrenset til noen få kveldstimer etter at barna er i seng. Som vist i forrige kapittel, bruker svenske og norske småbarnsforeldre omtrent 80 prosent av sin våkne tid til ulike former for arbeid og omsorg. I tillegg brukes noe tid til personlig pleie. En del fritidsaktiviteter, som f.eks. privatbesøk og organiserte kulturaktiviteter, krever dessuten planlegging og initiativ. Andre aktiviteter, som f.eks. lesing og fjernsynsseing, kan utføres uten særlig planlegging og brukes mer som fyllmasse i korte ledige perioder. Muligens legger yrkesmønsteret blant svenske foreldre andre føringer ikke bare på omfanget, men også på innholdet av fritiden enn norske foreldres yrkesmønster?

I det følgende sammenlignes fritiden blant svenske og norske foreldre hovedsakelig på grunnlag av aktivitetsregistreringen i tidsnyttingsundersøkelsen. Som vist tidligere, foregår imidlertid en del av disse fritidsaktivitetene mens man er sammen med barn. Slik samvær med barn kan, særlig for småbarnsforeldres vedkommende, betraktes som barnetilsyn. I tillegg til samlet tid brukt til fritidsaktiviteter, viser vi derfor hvor mye tid foreldre bruker til fritidsaktiviteter mens de er sammen med barn, og uten at de er sammen med barn. Fritid uten barn innebærer gjerne større valgfrihet for foreldre enn fritid sammen med barn gjør. Men også mye av fritiden uten samvær med barn er trolig bundet i den forstand at man er hjemme mens barna sover. Slik tid kan ikke skilles ut her.

Mer tid til fritidsaktiviteter blant norske enn blant svenske foreldre

Mer yrkesarbeid blant svenske enn blant norske foreldre gir seg ikke utslag i mindre tid til søvn og personlige gjøremål, men i mindre tid til fritidsaktiviteter. Svenske foreldre bruker omtrent like mye tid som norske foreldre til personlige behov som søvn, hvile, personlig pleie og måltider (kapittel 3). Derimot bruker de mindre tid til fritidsaktiviteter. Mens norske småbarnsmødre, for hele småbarnsperioden sett under ett, bruker i underkant av 5 timer pr. dag til fritidsaktiviteter, bruker svenske småbarnsmødre snaut 4 timer pr. dag (tabell 29). I begge land bruker mødre med yngste barn i skolealder noe mer tid til fritidsaktiviteter enn småbarnsmødre, men også her er det en forskjell på om lag 1 time pr. dag mellom Norge og Sverige. Norske og svenske mødre med yngste barn i skolealder bruker henholdsvis 5 1/4 time pr. dag og 4 timer og ett kvarter pr. dag til fritidsaktiviteter.

Tabell 29. Tid til fritidsaktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Fedre			Mødre		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Barn 0-2 år . . .	5.01	4.06	0.55	5.03	3.46	1.17
Barn 3-6 år . . .	4.26	4.00	0.26	4.43	3.45	0.58
Barn 0-6 år . . .	4.45	4.04	0.41	4.53	3.46	1.07
Barn 7-17 år . .	5.29	4.35	0.54	5.17	4.12	1.05

Omtrent samme mønster finner vi blant fedre. Norske og svenske småbarnsfedre bruker henholdsvis 4 3/4 time pr. dag og 4 timer pr. dag til fritidsaktiviteter (tabell 29). Blant fedre med yngste barn 3-6 år er imidlertid forskjellen noe mindre. Dette må sees i lys av at norske fedre med barn i denne aldersgruppen bruker spesielt mye tid til yrkesarbeid (se kapittel 4).

Både i Sverige og Norge har fedre med yngste barn i skolealder noe mer fritid enn småbarnsfedre, men også her er det markert forskjell mellom fedre i de to land.

Både svenske og norske foreldre bruker selvsagt atskillig mer tid til fritidsaktiviteter i helgene enn på hverdager (tabell 30). Forskjellen mellom hverdag og helg er mer markert for fedre enn for mødre. Selv om svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid på hverdager enn hva norske foreldre gjør, ser det ikke ut til at de i større grad enn norske foreldre kompensere for lite fritidsaktiviteter på hverdager med mye fritid helgene. Ukemønsteret i fritidsbruk er ganske likt blant foreldre i de to land. Dette må sees i lys av at svenske foreldre bruker mer tid enn norske til husholdsarbeid i helgene (se kapittel 5).

Tabell 30. Tid til fritidsaktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt hverdager og helger. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Fedre						
Hverdager	3.47	3.07	0.40	4.21	3.40	0.41
Helger	7.10	6.26	0.44	8.22	6.53	1.29
Mødre						
Hverdager	4.19	3.17	1.02	4.30	3.28	1.02
Helger	6.20	4.58	1.22	7.14	6.01	1.13

Mindre sosialt samvær i svenske foreldres fritid

Både norske og svenske foreldre har to typer fritidsaktiviteter som dominerer, nemlig fjernsynsseing/-radiolytting og sosialt samvær. Daglig brukes over 1 time til hver av disse aktivitetstypene. Sammenlagt utgjør de vel halvparten av all fritid (tabellene 31 og 32). Ellers brukes vel 1/2 time pr. dag til lesing og om lag 20 minutter pr. dag til reiser i forbindelse med fritidsaktiviteter. Mødre bruker forholdsvis lite tid til andre typer fritidsaktiviteter. Fedre bruker om lag 20 minutter pr. dag til idrett og friluftsliv, men forholdsvis lite til foreningsarbeid, underholdning og hobbyer.

De fleste fritidsaktiviteter har omtrent like stort omfang blant foreldre i de to land, men norske foreldre bruker langt mer tid enn svenske til aktiviteter som går under betegnelsen sosialt samvær. Så godt som hele forskjellen i omfanget av den samlede fritiden ligger her. I Norge bruker både småbarnsmødre og mødre med yngste barn i skolealder nærmere 2 timer pr. dag til sosialt samvær (tabell 31). Svenske

mødre bruker, uansett barnas alder, litt over 1 time pr. dag. Forskjellen mellom norske og svenske mødre utgjør altså om lag 50 minutter pr. dag, eller nærmere 6 timer pr. uke.

Tabell 31. Tid til ulike typer fritidsaktiviteter blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Fritid i alt . . .	4.53	3.46	1.07	5.17	4.12	1.05
Idrett, friluftsliv	0.13	0.13	0.00	0.14	0.18	-0.04
Foreningsarbeid	0.08	0.04	0.04	0.09	0.09	0.00
Underholdning .	0.02	0.02	0.00	0.04	0.04	0.00
Samvær	1.57	1.07	0.50	1.57	1.07	0.50
TV, radio	1.19	1.18	0.01	1.20	1.19	0.01
Lesing	0.29	0.25	0.04	0.37	0.32	0.05
Hobbyer	0.12	0.08	0.04	0.16	0.11	0.05
Annen fritid . . .	0.13	0.11	0.02	0.13	0.15	-0.02
Reiser	0.21	0.15	0.06	0.27	0.18	0.09

Tabell 32. Tid til ulike typer fritidsaktiviteter blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Fritid i alt . . .	4.45	4.04	0.41	5.29	4.35	0.54
Idrett, friluftsliv	0.20	0.20	0.00	0.21	0.21	0.00
Foreningsarbeid	0.06	0.07	-0.01	0.10	0.13	-0.03
Underholdning .	0.04	0.02	0.02	0.08	0.02	0.06
Samvær	1.35	0.53	0.42	1.35	0.51	0.44
TV, radio	1.38	1.45	-0.07	1.54	1.54	0.00
Lesing	0.27	0.22	0.05	0.37	0.34	0.03
Hobbyer	0.05	0.08	-0.03	0.05	0.08	-0.03
Annen fritid . . .	0.12	0.09	0.03	0.11	0.09	0.02
Reiser	0.18	0.18	0.00	0.28	0.23	0.05

Både i Sverige og Norge er fedres fritidsmønster noe mindre preget av sosialt samvær enn mødres, men også for fedres vedkommende er det betydelige forskjeller i den sosiale samværstiden i de to land. Norske fedre bruker, uansett barnas alder, omtrent 1 1/2 time pr. dag til sosialt samvær (tabell 32). Dette er omtrent 40 minutter mer enn hva svenske fedre bruker.

Forskjellen i sosial samværstid mellom foreldre i de to land er bemerkelsesverdig. Som nevnt tidligere, er dette den tid sosiale aktiviteter (samtaler, besøk osv.) er registrert som viktigste gjøremål i et gitt tidsinter-

vall i dagboka. Slike aktiviteter kan imidlertid være nokså uklare og vanskelig å definere og avgrense. Dette kan gi grunn til å spørre om den markerte forskjellen mellom Norge og Sverige til dels har en metodologisk forklaring. Ulik praksis med hensyn til registrering av sosialt samvær vil i tilfelle ha konsekvenser også for omfanget av andre typer aktiviteter som husholdsarbeid og personlige behov. I det følgende diskuteres derfor mulige metodiske forskjeller mellom den norske og den svenske tidsnyttingsundersøkelsen som kan tenkes å ha betydning for registreringen av sosialt samvær.

Til tross for omfattende samordning av undersøkelsesoppleggene i Norge og Sverige, kan det ha forekommet visse forskjeller i instruksjoner til intervjupersoner og kodere samt noe ulik praksis i kodeprosessen. Det kan også tenkes at noe ulik utforming av dagbøkene kan ha hatt konsekvenser for aktivitetsregistreringen. Både i Norge og Sverige registrerte folk sine gjøremål i dagboka med egne ord, og kodingen tok i all hovedsak utgangspunkt i de gjøremål folk selv hadde formulert. Alle perioder hvor samtaler (med husholdningsmedlemmer eller andre) var notert som den primære aktivitet, ble kodet som samtaler, perioder med telefonsamtaler som viktigste gjøremål, ble kodet som telefonsamtaler osv. For perioder hvor man var på besøk eller hadde besøk, gjaldt imidlertid noe spesielle regler. Langvarige besøk (12 timer eller mer) ble ikke regnet som besøksaktiviteter. Her ble alle gjøremål kodet som ellers (måltider som måltider, matlaging som matlaging osv.). Kortere besøk ble regnet som egne aktiviteter unntatt i perioder hvor man utførte husholdsarbeid (matlaging, rydding o.l.) og perioder med bestemt fritidsaktiviteter som skilte seg ut fra vanlig samtale under besøket (fjernsynsseing, avislesing, turer osv.). Samtale med gjester, kaffedrikkning, spill og selskapsleker ble kodet som besøksaktiviteter. Disse reglene var i utgangspunktet de samme i Norge og Sverige, men det kan i prinsippet tenkes at ulike eksempler i instruksjoner til koderne kan ha medført noe ulik praksis.

Et annet forhold som kan ha betydning for måten sosiale samværsaktiviteter registreres på, er forholdet mellom hoved- og biaktiviteter i dagbøkene. Som det er redegjort for i vedlegg 1, registrerte man i Sverige to parallelle aktiviteter begge føringsdager, mens man i Norge registrerte bare hovedaktivitet første dag og gav rom for føring av biaktiviteter annen dag. Det kan tenkes at folk registrerer sine gjøremål noe annerledes når de oppgir både hoved- og biaktiviteter enn når de bare oppgir hovedaktiviteter. Etter som de fritidsaktiviteter som regnes som sosialt samvær, ofte er lite velavgrensede og delvis overlapper andre gjøremål, vil kanskje noe av samværet rapporteres som biaktivitet når det gis rom for dette (f.eks. samtaler), mens det i større grad kommer til syne som en hovedaktivitet når det ikke er satt av plass til

føring av biaktiviteter. Dette kan i tilfelle forklare at norske foreldre bruker mer tid til sosialt samvær enn svenske. I denne rapporten gis bare tall for hovedaktiviteter.

Den norske undersøkelsen gir imidlertid mulighet for å se om det å gi rom for føring av biaktiviteter har noen betydning for mengden tid som oppgis til sosialt samvær som hovedaktivitet. Dette kan gjøres ved å sammenligne tidsbruken første og andre føringsdag. Hvis det er slik at det å gi rom for biaktiviteter innebærer at det oppgis mindre sosialt samvær som hovedaktivitet, skulle vi vente at norske foreldre bruker mer tid til sosialt samvær første føringsdag (da man registrerte bare hovedaktiviteter) enn annen føringsdag (da man også registrerte biaktiviteter). Det er imidlertid ingen systematiske forskjeller på dette området (tabell 33). Både for mødre og fedre er mengden tid til sosialt samvær omtrent den samme første og annen føringsdag. I den grad det er forskjeller, går disse begge veier. Nå kan det selvsagt tenkes at måten å føre aktiviteter på den første dagen kan ha hatt konsekvenser for måten å føre på den andre dagen, og at dette er grunnen til at mengden sosialt samvær er den samme begge dager. Dette kan imidlertid ikke testes mot data. En annen mulighet er at føringen begge dager, både i Norge og Sverige, ble preget av de eksempler på utfylte dagbøker som ble vist deltakerne i forbindelse med undersøkelsen. Eksemplene var ikke samordnet i Norge og Sverige. Det er vanskelig å si hvordan eksemplene påvirket måten folk fylte ut dagbøkene på.

Tabell 33. Tid til sosialt samvær første føringsdag og andre føringsdag blant norske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager¹. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Dag 1	Dag 2	Diff.	Dag 1	Dag 2	Diff.
Fedre	1.41	1.50	-0.09	1.33	1.47	-0.14
Mødre	2.10	2.08	0.02	2.10	1.01	0.09

¹ Tallene gjelder for hele året, inkludert ferisesonger.

Det var også en annen forskjell i utformingen av dagbøkene som kan tenkes å ha betydning for føring av aktiviteter som regnes som sosialt samvær. Denne forskjellen gjelder lengden av tidsintervallene i dagbøkene og skulle tilsi at svenske foreldre oppgav mer samvær enn norske. I Sverige benyttet man ti-minuttersintervaller i registreringen av aktiviteter mens man i Norge benyttet kvartersintervaller (se vedlegg 1). Det er rimelig å anta at noe mer sosialt samvær fanges opp gjennom korte enn gjennom lange tidsin-

tervaller. Kortvarige sosiale aktiviteter, som f.eks. samtaler ved middagsbordet, vil lettere forsvinne som egne aktiviteter ved bruk av kvartersintervaller, som i Norge, enn ved bruk av timinuttersintervaller, som i Sverige. Forskjellen i tidsintervaller gjør det altså rimelig å anta at større deler av svenske enn av norske foreldres samværsaktiviteter kommer fram i undersøkelsen, men vi vet ikke sikkert hvordan slike forskjeller slår ut.

Alt i alt mener vi at det til tross for visse metodiske ulikheter mellom den norske og den svenske undersøkelsen, er rimelig å hevde at det faktisk er en viss forskjell mellom den tiden svenske og norske foreldre bruker til fritidsaktiviteter som klassifiseres som sosialt samvær. Som vi skal vise i neste kapittel, støttes denne tolkningen av opplysninger om tid sammen med ektefelle/samboer og personer utenfor husholdningen.¹⁸ Også kvalitative studier av svenske familiers dagligliv støtter inntrykket av at svenske foreldre har et forholdsvis begrenset sosialliv utenfor jobb og hjem. Bjørnberg (1992b) hevder at moderne svenske familier er svært tidsbevisste og legger vekt på god tidsutnyttelse. Også fritiden rasjonaliseres. Omkostningene er mindre rom for spontant sosialliv og kontakter i nabolaget. Mange svenske foreldre får mye av sine sosiale behov dekket gjennom yrkeslivet. Dermed reduseres behovet for samvær utover familie og jobb. Dette gjelder selvsagt også for mange norske familier, men i og med at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, er det rimelig å anta at mønsteret er mer markert her. Trolig er dette noe av forklaringen på forskjellen mellom svenske og norske foreldres fritidsmønster.

En del sosialt samvær krever dessuten planlegging og organisering. Mye yrkesarbeid blant begge foreldre kan gi mindre overskudd til besøksvirksomhet. Noe samvær forutsetter også en viss mengde sammenhengende fritid og kan vanskelig finne sted i hektiske ettermiddagstimer etter endt arbeidsdag. Ofte vil utformingen av fritiden ikke bare avhenge av egen tid, men også av andres tilgjengelighet. Dette gjelder særlig sosialt pregete fritidsaktiviteter. Et samfunn med mange yrkesarbeidende og lange arbeidsdager begrenser mulighetene for sosial kontakt utenom jobben også for dem som ikke selv bruker mye tid i yrkeslivet.

Som nevnt innledningsvis, inngår også samtaler og uformelt samvær i husholdningen i aktivitetskategorien sosialt samvær. Samtaler med ektefelle og øvrige voksne husholdningsmedlemmer regnes som samværsaktiviteter i den grad de er oppgitt som viktigste gjøremål i et gitt tidsintervall. Når svenske foreldre bruker mindre tid til sosialt samvær enn norske, gjelder dette også samvær med husholdningsmedlemmer (se kapittel 9). Muligens har svenske foreldre mer atskilte tidsskjema både hjemme og ute enn hva norske foreldre har. Dette kan være nødvendig for å få hverdagen til å gå rundt rent praktisk. Dermed er de sjeldnere hjemme samtidig, noe som selvsagt gir mindre rom for samvær uten at andre gjøremål er viktigste aktivitet. I det hele tatt vil stram tidsstyring av hverdagen gi færre luker for samtaler og samvær som ikke kombineres med andre gjøremål.¹⁹

¹⁸ Til en viss grad støtter også opplysninger om sosiale kontakter i levekårsundersøkelser inntrykket av at svenske foreldre har mer begrenset sosialt samvær utenom jobben enn norske foreldre. Levekårsundersøkelser viser at svenske foreldre sjeldnere har kontakt med naboer enn norske foreldre. Når det gjelder kontakt med slekt og venner, er det imidlertid små forskjeller (Vogel 1990). Sosiale relasjoner registreres imidlertid på en helt annen måte i levekårs- enn i tidsnyttingsundersøkelser. Her er det ikke tiden til sosiale aktiviteter som kartlegges, men hyppigheten og til en viss grad intensiteten av ulike relasjoner. Opplysninger fra levekårs- og tidsnyttingsundersøkelser kan derfor ikke sammenlignes direkte.

¹⁹ Fritidsaktiviteten "sosialt samvær" består av flere undergrupper av aktiviteter. Ved å sammenligne ulike undergrupper kan vi få et bedre inntrykk av hva forskjellen mellom Norge og Sverige består i. De svenske publikasjonene gir imidlertid ikke opplysninger på så fint grupperingsnivå for personer i ulike familiefaser, men opplysninger er gitt for hele utvalget sett under ett. I oppstillingen nedenfor sammenholdes tid (timer og minutter, gjennomsnitt alle dager) til ulike samværsaktiviteter for norske og svenske personer 20-64 år.

	Norge	Sverige	Diff.
Sosialt samvær i alt	2.02	1.07	0.55
Selskap	0.09	0.11	-0.02
Besøk av/hos slekt, venner, naboer	1.08	0.22	0.46
Telefonsamtaler	0.07	0.13	-0.06
Andre samtaler	0.26	0.12	0.14
Dans, diskotek	0.03	0.03	0.00
Spill, selskapsleker	0.02	0.03	-0.01
Annet sosialt samvær	0.07	0.04	0.03

Det er først og fremst besøksaktiviteter som er mer omfattende i Norge enn i Sverige, men også tid til samtaler. Nå kan det nok være litt tilfeldig hva som blir kodet som besøk og hva som blir kodet som samtaler. Dessuten kan vi ikke uten videre overføre mønsteret for alle voksne sett under ett, til grupper av foreldre.

Nesten halvparten av fritiden sammen med barn

Både svenske og norske foreldre tilbringer mye av fritiden sammen med barna i husholdningen (tabell 34). Småbarnsmødre i begge land er sammen med barn omtrent 45 prosent av den tiden de bruker til fritidsaktiviteter. For småbarnsfedres vedkommende er andelen omtrent 40 prosent. Foreldre i begge land har altså forholdsvis begrenset tid til disposisjon for fritidsaktiviteter som ikke lar seg kombinere med barnetilsyn. Mye av denne tiden vil dessuten være bundet til hjemmet etter at barna har lagt seg. Også når det gjelder fritid uten barn tilstede, har norske foreldre noe romsligere tidsrammer enn svenske. Norske småbarnsmødre bruker, for småbarnsperioden sett under ett, vel 2 timer og 40 minutter i gjennomsnitt pr. dag til fritidsaktiviteter uten at de er sammen med barn. Svenske småbarnsmødre bruker om lag 2 timer pr. dag til fritidsaktiviteter uten barn. Forskjellen utgjør omtrent 40 minutter pr. dag. For småbarnsfedres vedkommende utgjør forskjellen mellom Norge og Sverige om lag 20 minutter daglig. Det er vanskelig å si hva denne forskjellen skyldes. Muligens har norske foreldre et noe mer omfattende sosialt liv hver på sin kant utenom familie og yrkesarbeid enn svenske foreldre, eller kanskje benytter de i større grad kveldene til fritidsaktiviteter enn svenske foreldre, mens svenske foreldre i større grad enn norske bruker kveldene til husarbeid?

Tabell 34. Tid til fritidsaktiviteter sammen med barn og uten barn blant norske og svenske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Mødre						
Fritid uten barn	2.40	1.59	0.41	3.15	2.46	0.29
Fritid med barn	2.13	1.47	0.26	2.02	1.26	0.36
Fedre						
Fritid uten barn	2.50	2.28	0.22	3.18	2.58	0.20
Fritid med barn	1.55	1.36	0.19	2.11	1.37	0.34

I begge land har foreldre med yngste barn i skolealder noe mer fritid uten at de er sammen med barna, enn hva småbarnsforeldre har. Men også for foreldre med skolebarn er det en viss forskjell mellom Norge og Sverige i den forstand at norske foreldre bruker noe mer tid til fritidsaktiviteter uten barn enn hva svenske foreldre gjør.

Har "den svenske modellen" utilsiktede konsekvenser for fritiden?

Som tidligere nevnt, har ideen om en såkalt tresfæremodell både for menn og kvinner stått sentralt i svensk likestillingsdebatt. Tanken har vært at både menn og kvinner skal kunne delta på flere samfunnsområder samtidig, og at dette vil være en fordel både for den enkelte og for samfunnet. I stedet for at yrkesarbeid og barneomsorg fordeles over livsløpet, er idealet at alle skal kunne være både yrkesarbeidere, familiemennesker og samfunnsborgere samtidig. Den svenske politikken for å fremme likestilling, som etter hvert også har fått en parallell i Norge, har imidlertid først og fremst tematisert problemer vedrørende yrkesliv og omsorgsarbeid. Gjennom utbygging av barnetilsyn og permisjonsordninger har man lagt til rette for at foreldre skal kunne kombinere yrkes- og familiearbeid. Mens likestilling i yrkeslivet og grensene mellom offentlig og privat ansvar i barneomsorgen har vært politiske tema både i Sverige og Norge, har fritidens omfang og utforming i mindre grad vært gjenstand for likestillingspolitiske reformer.

Fagbevegelsens kamp for kortere normalarbeidstid har alltid vært begrunnet i ønsket om mer tid til rekreasjon og andre selvvalgte gjøremål. I de senere tiåra har ønsket om nedsatt arbeidstid også fått likestillings- og familiepolitiske begrunnelser. Det er hevdet at 6-timersdagen er viktig for å oppnå likedeling av betalt og ubetalt arbeid uten altfor lange arbeidsdager. I praksis har slike argumenter hatt lite gjennomslag. Som tidligere nevnt, er det hevdet at svensk arbeidstids- og likestillingspolitikk i større grad har vært styrt av behovet for mødres arbeidskraft enn av ønsket om reell likedeling av arbeid. Kvinner er langt på vei innlemmet i et arbeidsliv med arbeidstider fastlagt i en tid da arbeidstakere flest hadde ektefeller som sørget for hjemmearbeidet. Selv om mange mødre velger deltid i yrkeslivet, har mange foreldre fått lange arbeidsdager. Dette kan ha virket inn på omfang og utforming av foreldres samværsmonster. Resultatene i dette kapitlet kan indikere at den såkalte svenske modellen med idealer om lik kjønnsmessig arbeidsdeling både hjemme og ute, gir føringer i retning av et fritidsmonster med få luker for uformelt samvær utenom yrkesarbeidet. Muligens vrir sosiallivet blant foreldre fra vennekrets og nabolag over mot yrkeslivet? Arbeidsplassen har selvsagt alltid hatt betydning utover det å være en ren inntektskilde, men kanskje forsterkes arbeidsplassens rolle som sosial arena når begge foreldre bruker mye tid i yrkeslivet? Dette har i tilfelle ikke vært noen uttalt politisk målsetting, men er mer å betrakte som en utilsiktet konsekvens av ønsket om å rekruttere mødre til arbeidsmarkedet.

Det er selvsagt umulig å si med sikkerhet om forskjellene i samværsmonster mellom Sverige og Norge kan tilskrives ulike yrkesmonstre. Muligens kan også

andre forhold ha betydning, f. eks. forskjeller i bosettingsmønster. Det antas ofte at folk har mer sosial kontakt i tettbygde enn i spredtbygde områder. Etersom Sverige har et mer urbant bosettingsmønster enn Norge, ville det i tilfelle være rimelig å forklare noe av forskjellene i sosial samværstid mellom svenske og norske foreldre med ulik urbaniseringsgrad. Tidsnyttingsundersøkelsen tyder imidlertid ikke på at svenske foreldre i store byer bruker mindre tid til sosialt samvær enn foreldre ellers i landet²⁰. Det kan også tenkes at forskjeller i sosialt samværsmønster i de to land bunner i kulturelle forskjeller. Slike forhold har vi imidlertid ikke opplysninger om. Da vi ikke har endringstall for Sverige, vet vi heller ikke om det har foregått endringer i samværsmønsteret, hvor store endringene eventuelt har vært, og i hvilken grad de henger sammen med veksten i mødres yrkesarbeid. I svenske familiestudier knyttes, som nevnt, det som kalles en rasjonalisering av dagliglivet i stor grad til foreldres tidsbindinger i yrkeslivet. Dette støtter antakelsen om at forskjellene i samværsmønster mellom Sverige og Norge kan ha sammenheng med forskjeller i foreldres yrkesmønster.

Framstillingen i dette kapitlet er basert på registreringen av aktiviteter i dagbøkene. I neste kapittel tar vi utgangspunkt i registreringen av samværstid, og viser tid tilbrakt sammen med ektefelle/samboer og med personer utenfor husholdningen. Dette er et annet og mer omfattende mål for sosialt samvær enn hva vi har brukt i dette kapitlet.

²⁰ Oppstillingen nedenfor viser tid brukt til sosialt samvær blant svenske fedre og mødre i storbyområder og ellers i landet (timer og minutter, gjennomsnitt alle dager).

	Barn 0-6 år		Barn 7-17 år	
	Storbyområder	Landet ellers	Storbyområder	Landet ellers
Fedre	0.57	0.51	0.52	0.51
Mødre	1.12	1.05	1.12	1.04

9. Tid til samvær i og utenfor husholdningen

Samværstid som mål på sosial kontakt

En viss grad av sosialt samvær er en forutsetning for trivsel og velferd. Når folk blir spurt hva som gjør livet verdt å leve, svarer de fleste at det viktigste er å ha noen som bryr seg om en og noen å bry seg om (Hareide 1991). Det er imidlertid vanskelig å måle graden av sosial kontakt og tilhørighet. En vanlig tilnærming er å spørre folk om hvor ofte de har kontakt med slektninger, venner, naboer osv. Denne metoden brukes blant annet i levekårsundersøkelser. Den måler først og fremst hyppigheten i kontakten med ulike persongrupper, men gir ikke noe bilde av det samlede omfanget av samværstiden. Dagbokundersøkelser av tidsbruk viser derimot hvor mye tid som brukes sammen med andre.

Selv om alle vil være enig i at sosial kontakt er positivt, er det ikke gitt at velferden øker i takt med samværstiden. Det er heller ikke gitt hvilket tidsmessig forhold mellom ulike former for samvær som er best. Hva som vurderes som det mest passende forholdet mellom samvær med familie, venner, naboer og kolleger vil variere over tid og mellom ulike personer. Samvær kan dessuten være overflatisk eller påtvunget, og vennskap eller familieforhold kan overbelastes dersom kontaktflaten blir for snever. De fleste vil nok anse et variert samværsmønster med balanse mellom tid alene og tid med ulike grupper av andre personer som det ideelle. Tidsnyttingsundersøkelser viser hvor mye tid som faktisk tilbringes sammen med andre, men gir ikke opplysninger om kvaliteten på eller utbyttet av samværet, om det er ønsket eller påtvunget, eller om grad av fortrolighet i relasjonene. Mengden tid med andre gir likevel en viss indikasjon på grad av sosial kontakt i ulike grupper.

I forrige kapittel viste vi hvor mye tid som brukes til de fritidsaktiviteter som i tidsnyttingsundersøkelser klassifiseres som sosialt samvær. Dette er et snevert

mål for sosial kontakt ettersom det bare omfatter perioder hvor samvær er viktigste aktivitet. Mesteparten av folks samvær foregår parallellt med andre gjøremål og kommer ikke fram i aktivitetsregistreringen i dagbøker. Mange fritidsaktiviteter har sosiale sider, og mye husarbeid, omsorg og måltider innebærer kontakt med andre husholdningsmedlemmer. Tid sammen med andre gir derfor et annet og mer dekkende bilde av foreldres samværsmønster enn tid brukt til aktiviteter med et uttrykkelig sosialt siktemål.

I tidsnyttingsundersøkelser defineres samvær, som tidligere nevnt, som "tid man oppholder seg på samme sted som andre og har en viss grad av sosial kontakt". I en viss forstand er dette et subjektivt mål som bygger på folks egen oppfatning av den sosiale situasjonen. Det kan tenkes at samme situasjon oppfattes ulikt av forskjellige personer. Telefonsamtaler kan være en viktig form for kontakt, men registreres ikke som samvær da samtalepartnerne ikke er fysisk nær hverandre. De regnes imidlertid med som en type sosial samværsaktivitet (se kapittel 8).

For mange yrkesarbeidende er yrkeslivet en viktig sosial arena. Den svenske tidsnyttingsundersøkelsen gir imidlertid ikke opplysninger om samvær i arbeidstiden. Framstillingen her sier derfor ikke noe om yrkeslivets betydning for foreldres samværsmønster.

*Samværstallene i det følgende gjelder samvær i forbindelse med husholdsarbeid, måltider og fritid*²¹. Vi viser tid sammen med ektefelle/samboer og tid sammen med personer utenfor husholdningen. Tid sammen med barn er diskutert i et tidligere kapittel. Mens man i Norge skilte mellom samvær med flere ulike persongrupper utenfor husholdningen, registrerte man i Sverige samvær med alle personer utenfor husholdningen under ett. Her viser vi derfor all samværstid med personer utenfor husholdningen samlet. Her

²¹ Som vi har redegjort for tidligere, ble perioder med søvn regnet som tid alene både i den norske og den svenske tidsnyttingsundersøkelsen. I Sverige ble også tid brukt til personlig stell og pleie regnet som alenetid.

inngår både samvær med slektninger, naboer, venner og andre. Samværs mønsteret er svært forskjellig på hverdager og helger. Her viser vi gjennomsnittstall for alle dager under ett.

Mindre samvær utenfor jobb og hjem blant svenske enn blant norske foreldre

Samværs mønsteret formes dels av individuelle prioriteringer og dels av de rammer man velger innenfor. Foreldre har større tidsbindinger i familien enn folk i andre livsfaser. Dette begrenser tiden til samvær utenfor husholdningen. Stor tidsinnsats i yrkeslivet gir også mindre rom for sosialt samvær på andre områder. Sett på bakgrunn av at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid og minst like mye tid til husholdsarbeid som norske foreldre, er det rimelig å anta at de har mindre sosial kontakt utenfor husholdningen enn norske foreldre. Funn i forrige kapittel peker også i denne retningen. På den annen side kunne det tenkes at svenske foreldre i større grad enn norske foreldre kombinerer samvær med personer utenfor husholdningen med andre aktiviteter som f.eks. idrett, friluftsliv, organisasjonsvirksomhet eller handleturer, slik at de alt i alt har like mye samværstid som norske foreldre.

I gjennomsnitt er norske småbarnsmødre, for hele småbarnsperioden sett under ett, sammen med personer utenfor husholdningen 2 timer og 50 minutter i gjennomsnitt pr. dag (tabell 35). Det meste av dette samværet, nærmere 70 prosent, skjer i tilknytning til fritidsaktiviteter, 1/4 skjer i tilknytning til husholdsarbeid og bare 6 prosent i tilknytning til måltider. Svenske småbarnsmødre tilbringer 2 timer og 20 minutter sammen med personer utenfor husholdningen, altså om lag 1/2 time mindre pr. dag enn norske småbarnsmødre. Forskjellen er først og fremst knyttet til fritiden. Mens norske småbarnsmødre er sammen med personer utenfor husholdningen nærmere 2 timer mens de utfører fritidsaktiviteter, har svenske småbarnsmødre bare vel 1 times fritidssamvær med personer utenfor husholdningen pr. dag.

Dette støtter inntrykket fra forrige kapittel av at norske foreldre har et mer sosialt preget fritidsmønster enn svenske foreldre. Det er rimelig å anta at forskjellen har sammenheng bl.a. med at svenske mødre bruker mer tid enn norske mødre til yrkesarbeid. Kanskje baserer svenske mødre sitt sosiale liv mer på kontakter på jobben enn hva norske mødre gjør? Det kan også tenkes at forskjellen har sammenheng med ulik urbaniseringsgrad i de to land. En del typer sosialt samvær kan være mer utbredt i spredtbygde enn i tettbygde strøk, og ettersom Sverige har et mer urbanisert bosettingsmønster enn Norge, veier det urbane livsmønsteret tyngre i gjennomsnittene blant svenske enn blant norske foreldre. Som vist i forrige kapittel, tyder den svenske tidsnyttingsunder-

søkelsen ikke på at det er noen forskjeller av betydning mellom den tid foreldre i storbyer og foreldre på landet ellers bruker til fritidsaktivitetene sosialt samvær. Det er derfor lite rimelig at forskjellen mellom svenske og norske mødres samværs mønster kan forklares med ulik urbaniseringsgrad.

Tabell 35. Tid sammen med personer utenfor husholdningen, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
I alt	2.51	2.20	0.31	2.31	2.12	0.19
Samvær i forbindelse med						
Husholdsarbeid	0.45	0.55	-0.10	0.31	0.35	-0.04
Måltider	0.11	0.16	-0.05	0.10	0.13	-0.03
Fritid	1.55	1.09	0.46	1.50	1.24	0.26

Også blant mødre med yngste barn i skolealder finner vi en viss forskjell mellom de to land i tid sammen med personer utenfor husholdningen. Norske mødre med skolebarn tilbringer i gjennomsnitt 2 1/2 time pr. dag sammen med personer utenfor husholdningen, mens samværet blant svenske mødre utgjør omtrent 2 timer og 10 minutter pr. dag (tabell 35). Forskjellen mellom norske og svenske mødre er altså om lag 20 minutter pr. dag eller om lag 2 3/4 time pr. uke. Dette tyder på at også når barna er større, har svenske mødre mer begrenset samvær med personer utenfor husholdningen enn hva norske mødre har. Men sett i lys av at svenske mødre bruker om lag 1 time mer pr. dag til yrkesarbeid enn hva norske mødre gjør, samtidig som de bruker minst like mye tid til husholdsarbeid, er forskjellen i samværs mønster mindre enn vi kanskje kunne vente. Dette kan tyde på at svenske mødre, innenfor de rammer yrkes- og familiearbeidet setter, prioriterer samvær med personer utenfor husholdningen ganske høyt. Forskjellen i samværstid mellom svenske og norske mødre med skolebarn er, som for småbarnsmødre, knyttet til fritiden. Norske mødre har om lag 1/2 time mer fritidssamvær daglig med personer utenfor husholdningen enn svenske mødre. Når det gjelder samvær i forbindelse med husholdsarbeid og måltider, er forskjellene beskjedne.

Både i Sverige og Norge har fedre noe mindre samværstid med personer utenfor husholdningen enn mødre. Dette må sees på bakgrunn av at de bruker mer tid til yrkesarbeid. Men også blant fedre finner vi noe mindre samvær med personer utenfor hushold-

ningen i Sverige enn i Norge (tabell 36). Norske og svenske småbarnsfedre bruker henholdsvis 2 1/4 time pr. dag, og 1 time og 50 minutter pr. dag sammen med personer utenfor husholdningen. Omtrent samme mønster finner vi blant fedre med større barn. Både blant småbarnsfedre og fedre med yngste barn i skolealder utgjør forskjellen mellom Norge og Sverige altså om lag 20 minutter pr. dag og er, som for mødre, i sin helhet knyttet til fritiden. Også for fedres vedkommende støttes dermed antakelsen om at den svenske toforsørgerfamilien med mye yrkesarbeid for både fedre og mødre kan begrense behov og muligheter for sosialt liv utenom jobb og hjem.

boer noe mer begrenset blant svenske enn norske foreldre. I gjennomsnitt er norske småbarnsmødre for småbarnsperioden sett under ett, sammen med sin ektefelle/samboer vel 5 timer i gjennomsnitt pr. dag i forbindelse med husholdsarbeid, måltider og fritid, mens svenske småbarnsmødre har vel 4 1/2 time ektefellesamvær pr. dag (tabell 37). Omtrent samme mønster finner vi blant mødre med eldre barn og blant fedre med både små og store barn (tabell 38).²² Også når det gjelder ektefellesamvær er forskjellen mellom svenske og norske foreldre i all hovedsak knyttet til fritiden. Norske foreldre tilbringer vel 1/2 time mer sammen pr. dag enn svenske foreldre i forbindelse med fritidsaktiviteter.

Tabell 36. Tid sammen med personer utenfor husholdningen, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
I alt	2.13	1.53	0.20	2.07	1.42	0.25
Samvær i forbindelse med						
Husholdsarbeid	0.27	0.26	0.01	0.18	0.21	-0.03
Måltider	0.11	0.13	-0.02	0.09	0.11	-0.02
Fritid	1.35	1.14	0.21	1.40	1.10	0.30

Tabell 37. Tid sammen med ektefelle, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske mødre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
I alt	5.03	4.37	0.26	4.54	4.21	0.33
Samvær i forbindelse med						
Husholdsarbeid	1.36	1.42	-0.06	1.15	1.18	-0.03
Måltider	0.46	0.52	-0.06	0.49	0.50	-0.01
Fritid	2.41	2.03	0.38	2.50	2.13	0.37

Mindre samvær med ektefellen blant svenske enn blant norske foreldre

Det faktum at svenske foreldre bruker mer tid på yrkesarbeid enn norske, skulle tilsi at svenske ektefeller/samboere ser mindre til hverandre enn norske. På den annen side vet vi at svenske foreldre bruker minst like mye tid som norske foreldre til husholdsarbeid, og at de prioriterer familiesamvær høyt. Vi får selvsagt en viss underestimert av tiden sammen med ektefelle når samvær i forbindelse med søvn og personlig pleie er holdt utenfor. Ektefelletid i forbindelse med husholdsarbeid, måltider og fritidsaktiviteter gir minimumsanslag for samværet mellom ektefeller.

Tabell 38. Tid sammen med ektefelle, fordelt etter aktivitetstype, blant norske og svenske fedre med barn i ulike aldersgrupper. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Barn 0-6 år			Barn 7-17 år		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
I alt	4.59	4.30	0.29	5.21	4.24	0.57
Samvær i forbindelse med						
Husholdsarbeid	1.10	1.13	-0.03	0.49	0.52	-0.03
Måltider	0.49	0.55	-0.06	0.56	0.57	-0.01
Fritid	3.00	2.22	0.38	3.36	2.35	1.01

I likhet med samværstiden med personer utenfor husholdningen, er også samværet med ektefelle/sam-

²² Opplysningene om samværstid med ektefelle/samboer er ikke gitt for par, men hentet inn gjennom uavhengige utvalg av fedre og mødre. I prinsippet skulle samværstiden blant mødre tilsvare samværstiden blant fedre. Det er god overensstemmelse mellom mødres og fedres samværstid blant svenske foreldre. Blant norske foreldre stemmer mødres og fedres samværstid med ektefelle godt for småbarnsforeldre, mens det er et visst avvik når det gjelder foreldre med yngste barn i skolealder. Dette kan ha sammenheng med at mødre og fedre har noe ulike oppfatninger av hva som er samvær.

Det er vanskelig å si hva forskjellen i samværstid med ektefelle mellom svenske og norske foreldre kan skyldes. Det er rimelig å anta at det at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske foreldre, ikke bare gir mindre rom for samvær utenfor husholdningen, men også mer begrensede muligheter for samvær med ektefellen. I Norge, hvor vi har tidsnyttingsundersøkelser fra flere tidspunkt, ser vi at ektefeller/samboere tilbringer mindre tid sammen i dag enn ved inngangen til 1980-åra. Husholdningene tilbringer også mindre tid samlet enn tidligere. Endringene har skjedd i takt med økt yrkesarbeid blant mødre (Kitterød 1993). Norske tidsnyttingsstudier viser også at både fedre og mødre er mer sammen med barna sine uten at ektefellen/samboeren er til stede enn tidligere. Alt i alt ser det ut til at norske mødre og fedre har fått mer atskilte tidsskjema både hjemme og ute. Utviklingen er trolig bl.a. et resultat av en strategi for å få kabalen med to jobber og barn til å gå opp uten at barna får for lange dager i tilsynsordninger utenfor hjemmet. Muligens er slike "foreldreskiftløsninger" mer utbredt i Sverige enn i Norge ettersom svenskene har mer foreldrefravær å dekke opp. Trolig er mindre tid til samvær med ektefellen et resultat av en slik utvikling. Svenske undersøkelser viser at foreldre benytter mange ulike "tidspuslespill" for å få hverdagen til å henge sammen. Målet er imidlertid først og fremst å dekke behovet for barnetilsyn, gi barna kortest mulig dager i barnehagen og få mest mulig tid med barna. Samvær med ektefellen ser ikke ut til å være noen sentral målsetting i svenske foreldres tidsorganisering (Jacoby og Näsman 1989). Den svenske familiepolitikken har i hovedsak vært rettet mot individer, ikke familier. Målet har vært å styrke den enkeltes uavhengighet av familien, først og fremst økonomisk, men også på andre måter. Man har ønsket å utvikle en familieform som bygger på selvstendighet og frivillighet. Kanskje har også dette medført at ektefeller i større grad enn tidligere har atskilte tidsskjema?

Mindre sosialt samvær utenfor jobben blant svenske enn blant norske foreldre

Opplysninger om tid sammen med ektefelle/samboer og med personer utenfor husholdningen støtter altså inntrykket fra forrige kapittel av at svenske foreldre bruker mindre tid til sosialt samvær utenfor yrkeslivet enn hva norske foreldre gjør. Også opplysningene om tid sammen med barn (kapittel 6) støtter dette bildet. Dette kan tolkes dithen at den svenske politikken for å fremme en familieform med to yrkesarbeidende foreldre ikke bare har hatt konsekvenser for foreldres tidsbruk til yrkes- og hjemmearbeid, men også for utformingen av fritid og samværsmønstre. Vi vet imidlertid ikke sikkert om det har funnet sted en endring i Sverige, hvor stor den eventuelt har vært, og i hvilken grad den henger sammen med framveksten av toforsørgerfamilien. Vi har heller ikke opplysninger om verken norske eller svenske

foreldres holdninger og ønsker på dette området. Derfor vet vi ikke om samværsmønsteret hjemme og ute er et resultat av bevisste prioriteringer fra foreldres side eller en konsekvens av yrkesmessige tilpasninger.

10. Tidsbruk blant foreldre i par med ulike yrkesmønstre

Hittil har vi beskrevet dagliglivet blant norske og svenske foreldre med gjennomsnittstall for alle mødre under ett og alle fedre under ett. I dette kapitlet skiller vi mellom foreldre i par med ulike yrkestilpasninger²³. Dermed kan vi se om det er slik at ulik tidsbruk blant foreldre i de to land, f.eks. det at svenske mødre bruker mer tid i yrkeslivet enn norske, skyldes høyere sysselsettingsprosent blant svenske mødre, lengre arbeidstid blant de yrkesarbeidende eller en kombinasjon av disse forholdene. Ettersom vi har data på individnivå, ikke på husholdsnivå, kan vi ikke gi tall basert på opplysninger fra par. Vi konstruerer i stedet en slags syntetiske par på grunnlag av undersøkelsespersonenes opplysninger om egen og ektefelles/samboers yrkestilknytning og arbeidstid.

Inndeling i ulike yrkestilpasninger

Vi skiller mellom par med følgende yrkestilpasninger:

- Begge foreldre yrkesaktive på heltid
- Far yrkesaktiv på heltid, mor på deltid
- Far yrkesaktiv på heltid, mor ikke yrkesaktiv

Noen har også andre yrkesmønstre, men dette er relativt få, og vi gir ikke opplysninger om dem her. I de svenske rapportene gis heller ikke opplysninger om den tredje tilpasningen (far yrkesaktiv på heltid, mor ikke yrkesaktiv) for foreldre med yngste barn 7-17 år. Dette skyldes at få svenske mødre er hjemmearbeidende på heltid når barna er i skolealder. For

småbarnsforeldres vedkommende er det viktig å være klar over at også foreldre som midlertidig er borte fra arbeid på grunn av permisjon til barneomsorg, regnes som sysselsatte dersom de har oppgitt at de vanligvis har inntektsgivende arbeid. I den norske undersøkelsen ble det ikke spurt spesielt om permisjoner. Det kan derfor være noe tilfeldig om mødre betrakter seg selv som yrkesarbeidende hvis de har permisjon på undersøkelsestidspunktet. Mødre som for tiden har permisjon, men oppgir at de vanligvis er yrkesaktive, er gruppert som yrkesaktive selv om de for tiden ikke utfører inntektsgivende arbeid. Dette er i tråd med praksis i arbeidsmarkedsstatistikken, men kan skape en viss uklarhet når det gjelder bildet av faktisk tidsbruk på et bestemt tidspunkt blant småbarnsforeldre med ulike yrkestilpasninger.

Skillet mellom sysselsatte på hel- og deltid er gjort på grunnlag av opplysninger om vanlig arbeidstid pr. uke. Vi har fulgt avgrensningen i de svenske rapportene hvor sysselsatte med en vanlig ukentlig arbeidstid på minst 35 timer regnes som heltidsarbeidende, mens sysselsatte med kortere arbeidstid klassifiseres som deltidsarbeidende²⁴. Ettersom klassifiseringen av yrkesmønstre er basert på opplysninger om både egen og ektefelles/samboers arbeidstid, forekommer en del uoppgitte verdier. Tabell 39 viser fordelingen av ulike yrkesmønstre. Som det framgår, omfatter enkelte grupper forholdsvis få observasjoner. Dette gjør at en del av resultatene i det følgende er beheftet med ganske stor usikkerhet og må tolkes med forsiktighet.

²³ I dette kapitlet gir vi bare opplysninger om tid brukt til ulike aktiviteter, ikke om tid tilbrakt sammen med ulike personer. De svenske publikasjonene gir ikke opplysninger om samværsmønstre for par med ulike yrkesmønstre.

²⁴ Dette er i tråd med avgrensningen i de svenske arbeidskraftundersøkelsene, men avviker fra inndelingen brukt i tidligere publikasjoner fra den norske tidsnyttingsundersøkelsen hvor grensen mellom hel- og deltidsarbeidende er satt til 30 timer pr. uke. Det avviker også fra praksis i norske arbeidskraftundersøkelser. Siden 1988 klassifiseres her sysselsatte med en avtalt eller vanlig arbeidstid under 30 timer pr. uke som deltidsarbeidere. Det samme gjelder sysselsatte med en arbeidstid på 30-36 timer pr. uke som oppgir at timetallet er lavere enn det som er vanlig i yrket, eller at det ikke finnes heltidsarbeid i yrket.

Tabell 39. Fordeling av ulike yrkesmønstre blant svenske og norske fedre og mødre med barn i ulike aldersgrupper. Prosent

	Prosent		Antall observasjoner	
	Norge	Sverige	Norge	Sverige
Fedre med barn 0-6 år	100	100	334	359
Begge foreldre heltid	24	26	80	92
Far heltid, mor deltid	34	43	112	154
Far heltid, mor ikke yrk.	28	25	94	88
Annet, uoppgitt	14	7	48	25
Mødre med barn 0-6 år	100	100	386	406
Begge foreldre heltid	20	25	77	102
Far heltid, mor deltid	41	41	160	165
Far heltid, mor ikke yrk.	25	29	97	118
Annet, uoppgitt	13	5	52	21
Fedre med barn 7-17 år	100	100	276	367
Begge foreldre heltid	29	47	80	174
Far heltid, mor deltid	46	44	126	161
Far heltid, mor ikke yrk.	11	-	30	-
Annet, uoppgitt ¹	14	9	40	32
Mødre med barn 7-17 år	100	100	356	367
Begge foreldre heltid	26	50	94	182
Far heltid, mor deltid	45	39	160	142
Far heltid, mor ikke yrk.	13	-	46	-
Annet, uoppgitt ¹	15	12	56	43

¹ For Sverige omfatter tallene også par hvor far arbeider heltid og mor ikke er yrkesaktiv.

Kilde: Tidsnyttingsundersøkelser, innledningsintervju.

Tidsbruksforskjeller mellom svenske og norske småbarnsforeldre uansett yrkesmønster

Som vist tidligere, finner vi et noe annet tidsmønster blant svenske enn blant norske småbarnsmødre og småbarnsfedre når vi ser hele foreldregruppen under ett. Forskjellen er mest markert for mødres vedkommende. Svenske småbarnsfedre bruker noe mer tid til husholdsarbeid enn norske småbarnsfedre og mindre tid til fritidsaktiviteter, først og fremst til sosialt samvær. Den gjennomsnittlige tidsinnsatsen i yrkeslivet er omtrent lik blant fedre i de to land. Svenske småbarnsmødre bruker atskillig mer tid til yrkesarbeid enn norske småbarnsmødre, noe mer til husholdsarbeid, og atskillig mindre til fritidsaktiviteter. Også her er det tiden til sosialt samvær som utgjør forskjellen i fritidsmønsteret. Alt i alt er svenske småbarnsforeldres dagligliv mer preget av yrkesarbeid og familiearbeid og mindre av sosialt samvær enn norske foreldres dagligliv. Har disse forskjellene sammenheng med ulik utbredelse av ulike yrkesmønstre blant svenske og norske foreldre (f.eks. at en tilpasning med to fulltidsarbeidende foreldre er vanligere i Sverige enn i Norge), eller med at samme yrkestilpasning innebærer ulik tidsbruk i Norge og Sverige?

Det ser ut til at de forskjellige yrkesmønstre er omtrent like utbredt blant norske og svenske småbarnsforeldre (tabell 39). Om lag 1/4 av foreldre i begge land har en tilpasning hvor begge foreldre for tiden arbeider heltid, omtrent 40 prosent har en tilpasning med far på heltid og mor på deltid, mens omtrent 1/4 har far i yrkeslivet på heltid, mens mor ikke er yrkesaktiv. En del av de ikke-yrkesaktive mødrene har trolig omsorgspermisjon eller tar utdanning. Muligens er det en liten overvekt av tilpasninger med to fulltids yrkesaktive i Sverige, men den høye andelen med uklassifiserte/uoppgitte yrkesmønstre i Norge gjør bildet noe uklart. Alt i alt ser det imidlertid ikke ut til at tidsbruksforskjeller mellom norske og svenske småbarnsforeldre i særlig grad kan tilskrives ulik utbredelse av ulike yrkestilpasninger i de to land.

Tabell 40. Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med barn 0-6 år i par hvor begge foreldre arbeider heltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Fedre			
Yrkesarbeid	6.31	7.07	-0.36
Husholdsarbeid	3.37	3.20	0.17
Utdanning	0.13	0.03	0.10
Personlige behov	9.08	9.23	-0.15
Fritid	4.28	4.02	0.26
derav sosialt samvær	1.36	0.45	0.51
Annet, uoppgitt	0.03	0.05	-0.02
Samlet arbeidstid 1	10.21	10.30	-0.09
Mødre			
Yrkesarbeid	3.59	4.10	-0.11
Husholdsarbeid	5.36	5.50	-0.14
Utdanning	0.08	0.04	0.04
Personlige behov	9.45	10.03	-0.18
Fritid	4.27	3.44	0.43
derav sosialt samvær	1.41	1.01	0.40
Annet, uoppgitt	0.06	0.09	-0.03
Samlet arbeidstid 1	9.43	10.04	-0.21
Sum fedre og mødre			
Yrkesarbeid	10.30	11.17	-0.47
Husholdsarbeid	9.13	9.10	0.03
Utdanning	0.21	0.07	0.14
Personlige behov	18.53	19.26	-0.33
Fritid	8.55	7.46	1.09
derav sosialt samvær	3.17	1.46	-1.31
Annet, uoppgitt	0.09	0.14	-0.05
Samlet arbeidstid 1	20.04	20.34	-0.30

Svenske fedre i par med to fulltidsarbeidende har noe lengre arbeidsdager enn norske fedre i slike par, men bruker mindre tid til fritidsaktiviteter (tabell 40). Svenske mødre i par med denne yrkestilpasningen

bruker noe mer tid til yrkes- og husholdsarbeid enn norske mødre, men mindre til fritidsaktiviteter. Både for mødre og fedre er det sosiale samværsaktiviteter i fritiden som utgjør forskjellen. Det ser dessuten ut til at svenske foreldre bruker noe mer tid enn norske foreldre til personlige gjøremål (søvn, personlig pleie og måltider).

Ser vi tidsmønsteret hos begge foreldre i par med to fulltidsarbeidende under ett, får vi et inntrykk av forskjeller på parnivå mellom de to land. Det blir da tydeligere at dagliglivet blant svenske småbarnsforeldre hvor begge er fulltidsarbeidende, er mer preget av yrkesarbeid og personlige gjøremål og mindre av sosiale fritidsaktiviteter enn dagliglivet blant norske foreldre med en slik yrkestilpasning. Husholdsarbeidet har omtrent samme omfang, men er noe jevnere fordelt mellom norske fedre og mødre enn mellom svenske fedre og mødre. Forskjellen i kjønnsmessig deling av husholdsarbeidet er imidlertid ikke stor. Norske fedre i par med to fulltids yrkesaktive foreldre bruker 64 prosent av den tiden mødre bruker til husholdsarbeid. Blant svenske par er andelen 57 prosent (tabell 41). For øvrig er det verdt å merke seg at selv blant par med to fulltidsarbeidende, har småbarnsmødre, både i Norge og Sverige, atskillig kortere tid i yrkeslivet enn fedre. Trolig har dette dels sammenheng med at noen av mødrene i realiteten har omsorgspermisjon på undersøkelsestidspunktet, og dels med at noen har noe redusert arbeidstid i forhold til full jobb. Grensen for fulltidsarbeid er jo i vår definisjon satt til 35 timer pr. uke. Den kjønnsmessige delingen av yrkesarbeidet er ganske lik i Norge og Sverige for småbarnsforeldre hvor begge har full jobb. I begge land bruker mødre omtrent 60 prosent av den tiden fedre bruker til yrkesarbeid (tabell 41).

Tabell 41. Grad av likhet i arbeidsdeling blant norske og svenske småbarnsfedre og småbarnsmødre. Tall for par med ulike yrkestilpasninger

	Norge	Sverige
Yrkesarbeid		
Mødres tid i % av fedres		
Begge foreldre heltid	61	58
Far heltid, mor deltid	30	54
Far heltid, mor ikke yrkesaktiv	0	5
Husholdsarbeid		
Fedres tid i % av mødres		
Begge foreldre heltid	64	57
Far heltid, mor deltid	44	57
Far heltid, mor ikke yrkesaktiv	39	40

Tidsbruksforskjellene mellom Norge og Sverige er enda mer markert for småbarnsforeldre i par med far på heltid og mor på deltid, enn for par hvor begge arbeider heltid (tabell 42). Når det gjelder fedre i par med heltids-/deltidstilpasninger, er det ingen forskjeller mellom de to land i tiden til yrkesarbeid. Derimot bruker svenske fedre i gjennomsnitt 40 minutter mer pr. dag til husholdsarbeid enn norske fedre, og tilsvarende mindre tid til fritidsaktiviteter. For mødres vedkommende er tidsbruksforskjellene enda mer markert. Svenske småbarnsmødre i par med heltids-/deltidstilpasninger bruker vel 1 1/2 time mer til yrkesarbeid pr. dag enn norske småbarnsmødre i tilsvarende situasjon. Forskjellen gjenspeiler trolig først og fremst at svenske mødre på deltid har lengre arbeidstid enn norske deltidsarbeidende mødre. De har i større grad arbeidstidsordninger som grenser opp mot full jobb. Dette stemmer med opplysninger fra arbeidsmarkedsstatistikken (Nätti 1993). Mens svenske mødre med deltidsarbeid bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre, bruker de atskillig mindre tid til fritidsaktiviteter, særlig til sosialt samvær.

Tabell 42. Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med barn 0-6 år i par hvor far arbeider heltid og mor deltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Fedre			
Yrkesarbeid	6.49	6.45	0.04
Husholdsarbeid	3.00	3.40	-0.40
Utdanning	0.01	0.04	-0.03
Personlige behov	9.26	9.29	-0.03
Fritid	4.41	3.55	0.46
derav sosialt samvær	1.19	0.54	0.25
Annet, uoppgitt	0.03	0.06	-0.03
Samlet arbeidstid 1	9.50	10.29	-0.39
Mødre			
Yrkesarbeid	2.04	3.39	-1.35
Husholdsarbeid	6.53	6.28	0.25
Utdanning	0.03	0.06	-0.03
Personlige behov	10.02	9.58	0.04
Fritid	4.56	3.43	1.13
derav sosialt samvær	2.00	1.11	0.49
Annet, uoppgitt	0.02	0.06	-0.04
Samlet arbeidstid 1	9.00	10.13	-1.13
Sum fedre og mødre			
Yrkesarbeid	8.53	10.24	-1.31
Husholdsarbeid	9.53	10.08	-0.15
Utdanning	0.04	0.10	-0.06
Personlige behov	19.28	19.27	-0.01
Fritid	9.37	7.38	1.59
derav sosialt samvær	3.19	2.05	1.14
Annet, uoppgitt	0.05	0.12	-0.07
Samlet arbeidstid 1	18.50	20.42	-1.52

Ser vi begge foreldre i par med heltids-/deltidstilpasninger under ett, får vi et bilde av forskjeller mellom Norge og Sverige for paret som helhet. Dagene er langt mer preget av yrkesarbeid og langt mindre av sosiale fritidsaktiviteter i Sverige enn i Norge. Parets samlede tidsinnsats i husholdsarbeidet er ganske lik. Mindre husholdsarbeid blant svenske enn blant norske småbarnsmødre oppveies av mer husholdsarbeid blant svenske enn blant norske småbarnsfedre. Både yrkesarbeid og husholdsarbeid er dermed jevnere fordelt mellom småbarnsfedre og småbarnsmødre i Sverige enn i Norge for par med en heltids/deltids yrkestilknytning. Mens norske mødre bruker 30 prosent av den tiden norske fedre bruker til yrkesarbeid, bruker svenske mødre vel halvparten av den tiden svenske fedre bruker (tabell 41). Norske fedre bruker 44 prosent av den tiden norske mødre bruker til husholdsarbeid, mens svenske fedre bruker 57 prosent av den tiden svenske mødre bruker til husholdsarbeid.

Anvendes summen av tid brukt til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning som et mål på samlet arbeidstid (samlet arbeidstid 1 slik det er definert i kapittel 7), finner vi at svenske småbarnfamilier med dette yrkesmønsteret har atskillig travlere dager enn norske. I gjennomsnitt har svenske par bundet opp om lag 20 3/4 time pr. dag til forpliktelser i forbindelse med jobb, hjem og utdanning. Dette er nærmere 2 timer mer enn norske foreldre (tabell 42). Som vist tidligere, kombinerer imidlertid norske foreldre i større grad barneomsorg med fritidsaktiviteter enn svenske foreldre. Bildet blir derfor annerledes dersom også slikt samvær med barn regnes som arbeid (dette tilsvarer Samlet arbeidstid 2 slik det er definert i kapittel 7).

Også når det gjelder småbarnsforeldre hvor far arbeider heltid og mor ikke er yrkesaktiv, er det tidsbruksforskjeller mellom Norge og Sverige. Trolig har disse forskjellene dels sammenheng med at denne yrkestilpasningen benyttes av ulike foreldregupper i de to land. Det er rimelig å anta at svenske foreldre med dette yrkesmønsteret jevnt over har mindre barn enn norske foreldre i tilsvarende situasjon. Mye tyder dessuten på at mange av de norske mødrene er under utdanning og ikke er hjemmearbeidende på full tid. For fedrene i slike par består tidsbruksforskjellene mellom de to land først og fremst i at svenske fedre bruker langt mindre tid i yrkeslivet enn norske, langt mer tid til husholdsarbeid og personlige behov og langt mindre tid til fritidsaktiviteter (tabell 43). For mødres vedkommende består forskjellene i at svenske mødre bruker atskillig mer tid til husholdsarbeid enn norske, noe mindre tid til utdanning og langt mindre tid til sosiale fritidsaktiviteter. For paret sett under ett, er tidsbruksforskjellene mellom de to land betydelige. I svenske småbarnsfamilier hvor far er fulltids yrkesaktiv og mor

ikke er yrkesarbeidende, bruker foreldrene til sammen nærmere 13 timer pr. dag til husholdsarbeid. Dette er vel 2 timer mer enn norske foreldre. Denne forskjellen støtter antakelsen om at svenske par med en slik yrkestilpasning har yngre barn enn norske foreldre.

Tabell 43. Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med barn 0-6 år i par hvor far arbeider heltid og mor ikke er yrkesaktiv. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Fedre			
Yrkesarbeid	7.10	6.04	1.06
Husholdsarbeid	2.54	3.40	-0.46
Utdanning	0.03	0.02	0.01
Personlige behov	9.06	9.53	-0.47
Fritid	4.43	4.12	0.31
derav sosialt samvær	1.36	0.57	0.39
Annet, uoppgitt	0.03	0.08	-0.05
Samlet arbeidstid 1	10.07	9.46	-0.21
Mødre			
Yrkesarbeid	0.00	0.19	-0.19
Husholdsarbeid	7.31	9.04	-1.33
Utdanning	0.52	0.24	0.28
Personlige behov	10.15	10.14	0.01
Fritid	5.19	3.51	1.28
derav sosialt samvær	2.02	1.11	0.51
Annet, uoppgitt	0.03	0.08	-0.05
Samlet arbeidstid 1	8.23	9.47	-1.24
Sum fedre og mødre			
Yrkesarbeid	7.10	6.23	0.47
Husholdsarbeid	10.25	12.44	-2.19
Utdanning	0.55	0.26	-0.29
Personlige behov	19.21	20.07	-0.46
Fritid	10.02	8.03	1.59
derav sosialt samvær	3.38	2.08	1.30
Annet, uoppgitt	0.06	0.16	-0.10
Samlet arbeidstid 1	18.30	19.33	-1.03

Alt i alt ser det altså ut til at tidsbruksforskjeller mellom norske og svenske småbarnsforeldre sett under ett, i større grad skyldes ulik tidsbruk blant par med samme yrkestilpasning i de to land, enn ulik utbredelse av forskjellige yrkestilpasninger. Særlig ser det ut til å ha stor betydning at svenske par med heltids-/deltidstilpasninger har et annet tidsmønster enn norske par med slike tilpasninger. Ettersom dette yrkesmønsteret er svært vanlig i begge land (se tabell 39), veier forskjellene her tungt i gjennomsnittstallene for alle småbarnsmødre under ett og alle småbarnsfedre under ett. Det at svenske deltidsarbeidende småbarnsmødre har lengre arbeidsdager i yrkeslivet

enn norske, kan tenkes å ha sammenheng med ulik lovregulering av foreldres deltidsarbeid i de to land. Som tidligere nevnt, har svenske foreldre med barn under en viss alder rett til å få redusert arbeidstiden med 1/4 i forhold til full stilling. I Norge angis ingen spesiell grense for arbeidstidsreduksjoner for foreldre på deltid. Men forskjellene mellom deltidsarbeidende mødre i de to land kan også ha sammenheng med at svenske mødre kom tidligere på arbeidsmarkedet enn norske, og dermed i større grad betrakter lang arbeidstid som en selvfølge. Mødres arbeidstid kan også tenkes å være påvirket av barnehagetilbudet. God barnehagedekning gjør det enklere med arbeidstider som grenser opp mot full jobb, mens private tilsynsordninger eller mangel på barnetilsyn kan tenkes å fremme korte deltidsordninger.

Ulike yrkesmønstre blant svenske og norske foreldre med barn i skolealder, men også tidsbruksforskjeller blant par med samme yrkesmønster

Som vist i tidligere kapitler, har svenske foreldre med yngste barn i skolealder et noe annet tidsmønster enn norske når vi ser alle fedre og alle mødre under ett. Som for småbarnsforeldre, består den viktigste forskjellen i at svenske foreldre med barn i skolealder bruker mer tid til yrkesarbeid og mindre til fritidsaktiviteter enn norske foreldre med barn i skolealder. Bunner forskjeller mellom foreldre i de to land i ulik utbredelse av ulike yrkesmønstre eller i at samme yrkesmønster innebærer forskjellig tidsbruk i Sverige og Norge?

Ulikt hva som er tilfelle for småbarnsforeldre, ser det ut til å være markerte forskjeller mellom Sverige og Norge i utbredelsen av ulike yrkesmønstre blant foreldre med barn i skolealder. Omtrent halvparten av de svenske foreldrene, mot bare 1/4 av de norske, har en tilpasning hvor begge foreldre arbeider heltid (tabell 39). Tidsbruksforskjellene mellom svenske og norske mødre med barn i skolealder bunner derfor trolig dels i at langt flere svenske enn norske mødre er tilknyttet yrkeslivet på heltid. Tilpasninger med far på heltid og mor på deltid ser ut til å være omtrent like vanlige i de to land, mens tilpasningen med far på heltid og mor som ikke yrkesaktiv trolig er vanligere i Norge enn i Sverige. Manglende opplysninger om denne yrkestilpasningen i Sverige gjør imidlertid bildet noe uklart.

Men tidsbruksforskjellene mellom svenske og norske foreldre med skolebarn skyldes ikke bare at flere svenske enn norske foreldrepar har to fulle jobber. Det ser også ut til å være visse ulikheter mellom par med samme yrkestilpasning i de to land. Svenske og norske fedre med yngste barn i skolealder og fulltidsarbeidende ektefelle, bruker omtrent like mye tid til yrkesarbeid, om lag 6 timer og tre kvarter i gjennomsnitt pr. dag (tabell 44). Sett på bakgrunn av at

Sverige har noe lengre normalarbeidstid enn Norge, er dette overraskende. Når det ikke er noen forskjell i tiden til yrkesarbeid, kan dette tenkes å ha sammenheng med mer overtidsarbeid blant norske fedre eller med mer bruk av omsorgspermisjoner blant svenske fedre. For øvrig bruker svenske fedre med fulltidsarbeidende ektefeller noe mer tid til husholdsarbeid og noe mindre til fritidsaktiviteter enn norske fedre.

Tabell 44. Tidsbruk blant norske og svenske fedre og mødre med barn 7-17 år i par hvor begge foreldre arbeider heltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Fedre			
Yrkesarbeid	6.45	6.48	-0.03
Husholdsarbeid	2.38	2.58	-0.20
Utdanning	0.06	0.02	0.04
Personlige behov	9.38	9.53	-0.15
Fritid	4.48	4.12	0.36
derav sosialt samvær	1.19	0.57	0.22
Annet, uoppgitt	0.03	0.08	-0.05
Samlet arbeidstid 1	9.29	9.48	-0.19
Mødre			
Yrkesarbeid	5.18	5.48	-0.30
Husholdsarbeid	3.39	4.02	-0.23
Utdanning	0.14	0.13	0.01
Personlige behov	9.40	10.00	-0.20
Fritid	5.07	3.51	1.16
derav sosialt samvær	2.00	1.02	0.58
Annet, uoppgitt	0.03	0.07	-0.04
Samlet arbeidstid 1	9.11	10.03	-0.52
Sum fedre og mødre			
Yrkesarbeid	12.03	12.36	-0.33
Husholdsarbeid	6.17	7.00	-0.43
Utdanning	0.20	0.15	0.05
Personlige behov	19.18	19.53	-0.35
Fritid	9.55	8.03	1.52
derav sosialt samvær	3.19	1.59	1.20
Annet, uoppgitt	0.06	0.15	-0.09
Samlet arbeidstid 1	18.40	19.51	-1.11

Svenske mødre med skolebarn og som selv arbeider full tid og har fulltidsarbeidende ektefelle, bruker derimot noe mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre i tilsvarende situasjon. Forskjellen utgjør 1/2 time pr. dag (tabell 44). I begge land har imidlertid fulltidsarbeidende mødre kortere dager i yrkeslivet enn fulltidsarbeidende fedre. I Sverige utgjør forskjellen om lag 1 time pr. dag, i Norge om lag 1 1/2 time pr. dag. Norske mødre i par med denne yrkestilpasningen bruker 79 prosent av den tiden fedre bruker i yrkeslivet, men svenske mødre bruker 85 prosent av den tiden fedre bruker (tabell 45). Større tidsinnsats i

yrkeslivet blant svenske enn blant norske fulltidsarbeidende mødre gir seg ikke utslag i mindre husholdsarbeid, men i mindre tid til fritidsaktiviteter, særlig til sosialt samvær.

Tabell 45. Grad av likhet i arbeidsdeling blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Tall for par med ulike yrkestilpasninger

	Norge	Sverige
Yrkesarbeid		
Mødres tid i % av fedres		
Begge foreldre heltid	79	85
Far heltid, mor deltid	53	53
Husholdsarbeid		
Fedres tid i % av mødres		
Begge foreldre heltid	72	74
Far heltid, mor deltid	44	53

Alt i alt ser det altså ut til at svenske foreldre med barn i skolealder og to fulle jobber har en mer arbeidspreget og mindre fritidspreget tilværelse enn norske foreldre i tilsvarende situasjon. For paret sett under ett går daglig nærmere 20 timer til forpliktelse i yrke, hjem og utdanning for svenske foreldre, mot om lag 18 1/2 time for norske (tabell 44). Også her ville vi imidlertid få et annet bilde hvis vi regnet all tid sammen med barn som en form for arbeid, ikke bare den aktive barneomsorgen. Norske foreldre er mer sammen med barna sine i forbindelse med fritidsaktiviteter enn svenske. Mens yrkesarbeidet er noe jevnere fordelt blant svenske enn blant norske foreldre, er fordelingen av husholdsarbeidet omtrent lik i de to land. I begge land bruker fedre i par med to fulle jobber vel 70 prosent av den tiden mødre bruker til husholdsarbeid (tabell 45). Parets samlede tid til fritidsaktiviteter er henholdsvis 8 og 10 timer pr. dag i de to land. Også her er det i all hovedsak sosialt pregete fritidsaktiviteter som utgjør forskjellen.

For foreldre med barn i skolealder og en heltids-/deltidstilpasning i yrkeslivet, er tidsbrukforskjellene mellom Sverige og Norge først og fremst knyttet til husholdsarbeid og fritid (tabell 46). Norske og svenske fedre i slike par bruker like mye tid til yrkesarbeid, om lag 6 3/4 time pr. dag. Svenske fedre bruker derimot mer tid enn norske til husholdsarbeid og mindre til fritidsaktiviteter. Svenske mødre i par med et heltids-/deltidsmønster bruker om lag 3 timer og 50 minutter pr. dag til yrkesarbeid. Dette er bare om lag ett kvarter mer enn norske mødre. Norske deltidsarbeidende mødre med skolebarn har altså betraktelig lengre arbeidstid enn norske småbarnsmødre

re på deltid (tabellene 42 og 46). For svenske mødres vedkommende er forskjellen liten. Svenske mødre med skolebarn og deltidjobb bruker ellers noe mer tid til husholdsarbeid enn norske mødre og atskillig mindre tid til sosiale fritidsaktiviteter. For paret sett under ett, består de viktigste forskjellene mellom Sverige og Norge i at svenske foreldrepar med en heltids-/deltidstilpasning bruker nesten 1 time mer pr. dag til husholdsarbeid enn norske foreldre og 1 1/2 time mindre til sosiale fritidsaktiviteter. Husholdsarbeidet er noe jevnere fordelt mellom svenske enn mellom norske foreldre (tabell 45).

Tabell 46. Tidsbruk blant fedre og mødre med yngste barn 7-17 år i par hvor far arbeider heltid og mor deltid. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Norge	Sverige	Diff.
Fedre			
Yrkesarbeid	6.48	6.48	0.00
Husholdsarbeid	2.11	2.47	-0.36
Utdanning	0.05	0.05	0.00
Personlige behov	9.23	9.38	-0.15
Fritid	5.31	4.36	0.55
derav sosialt samvær	1.33	0.55	0.38
Annet, uoppgitt	0.02	0.07	-0.05
Samlet arbeidstid 1	9.04	9.40	-0.36
Mødre			
Yrkesarbeid	3.35	3.52	-0.17
Husholdsarbeid	5.00	5.17	-0.17
Utdanning	0.04	0.05	-0.01
Personlige behov	10.03	10.07	-0.04
Fritid	5.14	4.31	0.43
derav sosialt samvær	1.59	1.07	0.52
Annet, uoppgitt	0.03	0.06	-0.03
Samlet arbeidstid 1	8.39	9.14	-0.35
Sum fedre og mødre			
Yrkesarbeid	10.23	10.40	-0.17
Husholdsarbeid	7.11	8.04	-0.53
Utdanning	0.09	0.10	-0.01
Personlige behov	19.26	19.45	-0.19
Fritid	10.45	9.07	1.38
derav sosialt samvær	3.32	2.02	1.30
Annet, uoppgitt	0.05	0.13	-0.08
Samlet arbeidstid 1	17.43	18.54	-1.11

Alt i alt ser det altså ut til at de tidsbrukforskjeller vi finner mellom Norge og Sverige når vi ser alle mødre med skolebarn under ett og alle fedre med skolebarn under ett, dels bunner i at ulike yrkesmønstre har ulik utbredelse i de to land, og dels i at foreldre med samme yrkesmønster bruker tiden forskjellig. Når svenske mødre med skolebarn i gjennomsnitt bruker langt mer tid til yrkesarbeid enn norske skolebarnsmødre (se

kapittel 4), skyldes dette dels at flere svenske enn norske mødre arbeider heltid, og dels at heltidsarbeidende og deltidsarbeidende svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre på heltid og deltid. Ser vi alle mødre med skolebarn under ett, er det liten forskjell i tiden brukt til husholdsarbeid (se kapittel 5). Skiller vi mellom mødre med ulik yrkestilknytning, finner vi imidlertid forskjeller. Som vist, bruker både heltids- og deltidsarbeidende svenske mødre noe mer tid i husholdet enn norske mødre med tilsvarende tilpasninger. Trolig oppveies disse forskjellene av at Norge har flere heltids hjemmearbeidende mødre enn Sverige. De trekker opp gjennomsnittet for hele gruppen av skolebarnsmødre, og gjør at gjennomsnittet for alle blir ganske likt i Sverige og Norge.

Like mye tid til sosialt samvær uansett yrkestilpasning

Uansett parets yrkestilpasning finner vi altså at svenske foreldre bruker mindre tid til sosialt samvær enn norske foreldre. I tidligere kapitler har vi sett denne forskjellen i sosiale fritidsaktiviteter i sammenheng med at svenske foreldre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske foreldre, og noe mer tid til husholdsarbeid. Men hvis lite tid til sosiale samværsaktiviteter er en konsekvens av lange arbeidsdager, skulle vi vente at tiden til slike aktiviteter varierer med mengden yrkesarbeid. Dette er imidlertid ikke tilfelle i særlig grad. Både blant svenske og norske foreldre er det i hovedsak slik at tiden til sosialt samvær er omtrent den samme uansett parets yrkestilpasning. Unntaket finner vi blant norske småbarnsmødre. Her bruker heltidsarbeidende mødre noe mindre tid til sosialt samvær enn mødre med andre yrkestilpasninger.

Mens tiden til sosialt samvær varierer lite med parets yrkestilpasning i begge land, varierer tiden til husarbeid ganske betraktelig. Par med to fulle jobber bruker mindre tid til husarbeid enn par med andre yrkestilpasninger. Det ser altså ut til at nedsatt arbeidstid først og fremst benyttes for å øke husarbeidet, ikke fritiden. Dette tyder igjen på at yrkesarbeid og hjemmearbeid prioriteres høyere enn fritidsaktiviteter, og at fritiden får den tid som blir igjen når andre forpliktelser er oppfylt. Det at hjemmearbeidende mødre ikke bruker mer tid til sosiale aktiviteter enn yrkesarbeidende mødre, må også sees i lys av at tiden til sosiale aktiviteter ikke bare avhenger av egen tid, men også av andres tilgjengelighet. Når mange foreldre bruker mye tid til yrkesarbeid, blir det færre å omgås også for dem som selv bruker lite tid i yrkeslivet.

11. Oppsummering og diskusjon

Både i Sverige og Norge er barnefamilienes hverdag vesentlig annerledes i dag enn for noen tiår siden. Etter hvert som flere mødre har yrkesarbeid, er problemer i forbindelse med tidsbruk, tidsorganisering, kjønnsmessig arbeidsdeling og tidspress blitt politiske tema. Disse forholdene har med familiers velferd å gjøre. Fordelingen av tiden mellom yrkesarbeid, hjemmearbeid og fritid er resultat av individuelle prioriteringer, men valgene skjer innenfor bestemte rammer. En sammenligning av Sverige og Norge er interessant fordi politikken i de to land har lagt noe ulike føringer på kombinasjonen av yrkes- og familiearbeid for foreldre. I denne rapporten sammenlignes dagliglivet blant norske og svenske foreldre. Forskjeller og likheter sees i lys av trekk ved landenes offentlige politikk. Tidsmønsteret beskrives på grunnlag av undersøkelser av tidsbruk. Det er tidsmønsteret blant gifte/samboende foreldre som belyses. Vi ser både på småbarnsforeldre og foreldre med barn i skolealder.

Politiske bestemmelser på flere områder legger føringer på barnefamiliers dagligliv. Sverige og Norge har mange felles trekk når det gjelder politikk rettet mot barnefamilier. Men det er også forskjeller mellom landene. Sverige var tidligere ute enn Norge med en aktiv tilrettelegging for mødres yrkesarbeid og med offentlige initiativ for å få menn til å engasjere seg mer i barneomsorgen. Landet har også hatt en mer uttalt familiepolitikk. Idealet om at begge foreldre har ansvar for både forsørgelse og barneomsorg har stått sentralt. Sverige var også tidligere ute enn Norge med å argumentere for at arbeidstidspolitikken må utformes med tanke på likestilling og familieliv.

Svenske mødre kom på arbeidsmarkedet i stor målestokk på 1960- og 1970-tallet. Rekrutteringen av mødre til yrkeslivet ble støttet av debatten om likestilling mellom kvinner og menn samt av offentlige tiltak som skulle lette tilpasningen mellom familie- og yrkesliv. Omlegging til individbeskatning, utbygging av tilsynsordninger for barn og permisjons-

ordninger for foreldre er viktige reformer i denne sammenheng.

Lignende reformer er etterhvert gjennomført i Norge, men norsk politikk har vært mer tvetydig enn svensk når det gjelder hvilken familiemodell man vil fremme. Ordninger som legger til rette for mødres yrkesarbeid kom senere. Vi har ennå lavere barnehagedekning, særlig for barn under 3 år, og mindre omfattende permisjonsordninger for foreldre enn vårt naboland. Norske mødre ble rekruttert til arbeidsmarkedet omtrent ti år etter svenske og har fremdeles noe svakere yrkestilknytning.

I arbeidstidsdebatten regnes ofte nedsatt normalarbeidstid som den mest familie- og likestillingsvennlige arbeidstidsreformen. Forslag om 6-timersdag har vært fremmet både i Sverige og Norge. Begge land har imidlertid satset mer på permisjonsordninger for spesielle grupper, bl.a. foreldre, enn på generelle arbeidstidsforkortelser. Sverige har noe lengre normalarbeidstid enn Norge.

En beskrivelse av svenske foreldres tidsbruk gir altså et bilde av dagliglivet i et land hvor mødre kom tidlig på arbeidsmarkedet og hvor toforsørgerfamilien tidlig ble etablert som den vanlige familieform blant par. I denne rapporten spør vi hvilke konsekvenser dette har for foreldres aktivitetsmønster. Hvor mye mer tid bruker svenske foreldre til yrkesarbeid enn norske? Hvilke følger har denne forskjellen for omfanget av ulike typer hjemmearbeid, for arbeidsdelingen mellom foreldre, for fritiden og samværsmønsteret? Sett med norske øyne har studier av svensk dagligliv også interesse fordi Norge på flere områder har utviklingstrekk som ligner dem som har funnet sted i Sverige. Mødre får sterkere yrkestilknytning, barnehagedekningen blir bedre og svangerskapspermisjonen utvides.

Opplysningene i rapporten er basert på norske og svenske undersøkelser av tidsbruk fra 1990. De er samlet inn gjennom dagbøker hvor et utvalg av personer har notert hva de gjør og hvem de er sammen med over en periode på to døgn. Datainnsamlingen er

spredt over flere måneder slik at undersøkelsene gir et tverrsnittsbilde av dagliglivet over året. Tidsbruken beskrives med gjennomsnittstall pr. dag. Både hverdager og helger inngår i gjennomsnittene. Tallene omfatter både personer som har og personer som ikke har utført en aktivitet i løpet av en dag. Vi får derfor opplysninger på et høyt aggregert nivå. Både i Sverige og Norge finnes selvsagt en rekke ulike tilpasninger blant foreldre. Gjennomsnittstallene i rapporten dekker over slik variasjon. Poenget her er å belyse forskjeller mellom landene, ikke å studere forskjeller innen det enkelte land.

I dette kapitlet gir vi en kort oppsummering av noen hovedfunn i rapporten. Vi følger kapittelinnvidlingen. Deretter diskuterer vi forholdet mellom familiepoltikk og dagligliv i de to land og antyder en del spørsmål som reiser seg i forlengelse av funnene i rapporten.

Oppsummering av hovedfunn i rapporten

Lik hovedstruktur i tidsmønsteret, men også markerte forskjeller

I tidsnyttingsundersøkelser registreres vel 100 ulike aktiviteter. Det er vanlig å skille mellom følgende hovedgrupper:

Yrkesarbeid: Inntektsgivende arbeid, arbeidsreiser og pauser på arbeidsplassen.

Husholdsarbeid: Ubetalt hus-, omsorgs- og vedlikeholdsarbeid for egen og andres husholdning.

Utdanning: Undervisning, studier, lekselesing.

Personlig behov: Søvn, måltider, personlig pleie.

Fritid: Ulike fritidsaktiviteter.

Andre/uoppgitte aktiviteter.

Ser vi alle disse aktivitetstypene i sammenheng, finner vi at hovedstrukturen i tidsmønsteret er ganske lik blant norske og svenske foreldre. Eksempelvis bruker både svenske og norske småbarnsmødre i gjennomsnitt om lag 40 prosent av døgnet til søvn, måltider og andre personlige gjøremål, omtrent 10 prosent til yrkesarbeid, 30 prosent til husholdsarbeid og 15-20 prosent til fritidsaktiviteter, mens både svenske og norske småbarnsfedre bruker omtrent 40 prosent av døgnet til søvn, måltider og personlig pleie, omtrent 30 prosent til yrkesarbeid, 15 prosent til husholdsarbeid og snaut 20 prosent til fritidsaktiviteter.

Men selv om hovedtrekkene i tidsmønsteret er like, er det også forskjeller mellom svenske og norske foreldre. Jevnt over har svenske foreldre lengre arbeidsdager og mindre fritid enn norske. Tiden til

husholdsarbeid og personlige behov er derimot ganske lik.

Tid til yrkesarbeid

Svenske og norske småbarnsfedre bruker, for hele småbarnsperioden sett under ett, nesten like mye tid i yrkeslivet, omtrent 6 1/2 time i gjennomsnitt pr. dag. Mens svenske småbarnsfedre har en jevn tidsinnsats i yrkeslivet over småbarnsfasen, øker norske småbarnsfedre sin faktiske arbeidstid ettersom barna blir eldre. Dette innebærer at det er forholdsvis liten forskjell i tiden brukt til yrkesarbeid mellom norske og svenske fedre med yngste barn 0-2 år, mens norske fedre med yngste barn 3-6 år bruker noe mer tid til yrkesarbeid enn svenske fedre med barn i tilsvarende alder.

Både norske og svenske småbarnsfedre bruker selvsagt langt mer tid til yrkesarbeid på hverdager enn i helger, men norske småbarnsfedre har en noe annen ukerytme i yrkesarbeidet enn svenske. Mens svenske fedre bruker noe mer tid til yrkesarbeid på hverdager enn norske fedre, er forholdet omvendt i helgene. Norske småbarnsfedre bruker i gjennomsnitt vel 2 timer til yrkesarbeid på lørdager og søndager. Dette er nesten 1 time mer enn svenske fedre.

Mens svenske og norske småbarnsfedre bruker omtrent like mye tid til yrkesarbeid, bruker svenske fedre med yngste barn 7-17 år noe mer tid til yrkesarbeid enn norske fedre med barn i tilsvarende alder. Svenske fedre med barn i skolealder bruker 6 3/4 time pr. dag i yrkeslivet. Dette er om lag 1/2 time mer enn norske fedre.

Både i Sverige og Norge bruker mødre langt mindre tid til yrkesarbeid enn fedre, men svenske mødre har betraktelig større tidsinnsats i yrkeslivet enn norske mødre. I gjennomsnitt bruker svenske mødre med yngste barn 0-6 år, for hele småbarnsperioden sett under ett, 2 3/4 time pr. dag til yrkesarbeid. Dette er omtrent 3/4 time mer pr. dag enn norske småbarnsmødre.

Både svenske og norske småbarnsmødre bruker selvsagt mindre tid til yrkesarbeid i barnas to første leveår, enn når barna blir noe større. Svenske mødre med yngste barn 0-2 år bruker i gjennomsnitt om lag 2 timer pr. dag til yrkesarbeid, mens norske mødre med barn i tilsvarende alder bruker om lag 1 1/2 time i gjennomsnitt pr. dag. Når det gjelder mødre med yngste barn 3-6 år, er forskjellen større. Mens svenske mødre bruker om lag 3 3/4 time pr. dag til inntektsgivende arbeid i denne fasen, bruker norske mødre knapt 2 1/2 time pr. dag. Verken for svenske eller norske mødre tilsvarer imidlertid tidsinnsatsen i yrkeslivet i denne perioden en full jobb. Svenske småbarnsmødre har altså en mer ujevn tidsinnsats i yrkeslivet over småbarnsfasen enn norske. Det er større

forskjeller mellom mødre med helt små barn og mødre med noe eldre barn i Sverige enn i Norge.

Både norske og svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid når barna kommer i skolealder, men også her er det stor forskjell i tidsinnsatsen blant mødre i de to land. Svenske mødre med yngste barn 7-17 år bruker 4 3/4 time pr. dag til yrkesarbeid. Dette er om lag 1 time mer enn norske mødre. Verken for svenske eller norske mødre tilsvarer den gjennomsnittlige tidsinnsatsen i yrkeslivet full jobb.

Selv om mødre både i Sverige og Norge bruker mindre tid til yrkesarbeid enn fedre, er den kjønnsmessige delingen av tiden til yrkesarbeid jevnere i Sverige enn i Norge. I begge land er arbeidsdelingen jevnere blant foreldre med store enn med små barn.

Tid til husholdsarbeid

Selv om svenske småbarnsmødre bruker mer tid i yrkeslivet og har bedre tilgang til offentlig barnetilsyn enn norske mødre, bruker de minst like mye tid til husholdsarbeid, om lag 7 timer pr. dag for småbarnsfasen sett under ett. Også sammensetningen av husholdsarbeidet er ganske lik i de to land. Både norske og svenske småbarnsmødre bruker omtrent 3 timer pr. dag til vanlig husarbeid og omtrent 3 timer til praktisk barneomsorg.

Imidlertid fordeler svenske og norske mødre hjemmearbeidet ulikt over småbarnsfasen. Svenske mødre konsentrerer husholdsarbeidet sterkere mens barna er helt små enn norske mødre gjør. Svenske mødre med yngste barn 0-2 år bruker i gjennomsnitt nærmere 8 timer pr. dag til husholdsarbeid. Dette er om lag 2 timer mer pr. dag enn hva svenske mødre med yngste barn 3-6 år bruker. Norske småbarnsmødre har en jevnere tidsinnsats i husholdet over småbarnsperioden. Her bruker mødrene til de yngste barna 7 1/4 time til husholdsarbeid pr. dag, og dette er om lag 1 time mer enn mødre med yngste barn 3-6 år. I begge land er det først og fremst tiden til praktisk barneomsorg som reduseres når barna blir større.

Forskjellen mellom norske og svenske småbarnsmødres tidsbruk i husholdet varierer altså med barnas alder. Mens det er små forskjeller når vi ser alle mødre med yngste barn 0-6 år under ett, er det tydelige forskjeller når vi skiller mellom mødre med helt små barn på den ene side, og mødre med noe større barn på den annen. Forskjellene har også ulik retning. Svenske mødre med yngste barn 0-2 år bruker *mer* tid til husholdsarbeid enn norske mødre med barn i tilsvarende alder. Derimot bruker svenske mødre med yngste barn 3-6 år *mindre* tid til husholdsarbeid enn norske mødre med barn i tilsvarende alder.

Svenske og norske mødre med yngste barn i skolealder bruker omtrent like mye tid til husholdsarbeid, 4 3/4 time pr. dag. Det er først og fremst tiden til barneomsorg som er redusert i forhold til småbarnsfasen. Det at svenske mødre med skolebarn bruker mer tid i yrkeslivet enn norske, har altså ikke konsekvenser for tiden til hjemmearbeid. Derimot ser det ut til å ha en viss betydning for ukerytmen av det ulønnede arbeidet. Mens norske mødre fordeler husholdsarbeidet jevnt over uka, har svenske mødre større tidsinnsats i helger enn på hverdager. Det er særlig vanlig husarbeid som er konsentrert i helgene. Dette kan tyde på at lange dager i yrkeslivet gjør det nødvendig å ta helgene til hjelp for å komme å jour hjemme.

Ikke overraskende finner vi at fedre både i Norge og Sverige bruker mindre tid til husholdsarbeid enn mødre. Svenske småbarnsfedre bruker daglig om lag 3 3/4 time til husholdsarbeid for småbarnsfasen sett under ett. Dette er om lag 1/2 time mer enn norske fedre. Forskjellen ligger først og fremst i tiden brukt til vanlig husarbeid. Svenske fedre med barn i skolealder bruker i underkant av 3 timer pr. dag til husholdsarbeid. Også her er forskjellen i forhold til norske fedre omtrent 1/2 time pr. dag. Som blant mødre, finner vi en sterkere konsentrasjon av tid brukt til husholdsarbeidet i helgene blant svenske enn blant norske fedre.

Til tross for mer yrkesarbeid og bedre utbygd offentlig barneomsorg, bruker altså svenske foreldre minst like mye tid til husholdsarbeid som norske. Forskjellen gjelder først og fremst for helgene. Både i Sverige og Norge bruker fedre fremdeles langt mindre tid til husholdsarbeid enn mødre, men arbeidsdelingen er noe jevnere blant svenske enn blant norske foreldre.

Tid sammen med barn

Bildet vi får av tid brukt til praktisk barneomsorg på grunnlag av aktivitetsregistreringen i tidsnyttingsundersøkelsen, gir et snevert bilde av foreldres barneomsorg. Foreldre tilbringer selvsagt mye tid sammen med barna sine utenom den tiden de gir praktisk stell og hjelp. Dette samværet kan sees som en form for omsorg. Samlet samværestid er derfor et mer dekkende mål for foreldres omsorgsarbeid enn tid brukt til aktiv omsorg.

Både norske og svenske småbarnsmødre tilbringer, for småbarnsfasen sett under ett, om lag 8 timer pr. dag sammen med barna. Både i Norge og Sverige utgjør den praktiske barneomsorgen bare om lag 1/3 av tiden sammen med barn. Sett i lys av at svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, er det overraskende at de bruker like mye tid sammen med barn. Dette tyder på at barna prioriteres høyt når man ikke er på jobb. Trolig er det også stor forskjell mellom mødre med helt små barn og mødre med noe eldre barn.

Blant mødre med yngste barn i skolealder er det en viss forskjell i tid brukt sammen med barn mellom Norge og Sverige. Norske mødre er i gjennomsnitt sammen med barn nærmere 5 timer pr. dag. Dette er vel 1 time mer enn svenske mødre. I begge land utgjør den praktiske barneomsorgen bare en liten andel av samværet med barn blant mødre med skolebarn; i underkant av 20 prosent.

Både i Sverige og Norge tilbringer småbarnsfedre langt mindre tid med barna enn småbarnsmødre, men det er liten forskjell i samværstiden mellom norske og svenske fedre. I begge land bruker småbarnsfedre vel 4 1/2 time pr. dag sammen med barna i husholdningen. Bare vel 1/4 av dette samværet er knyttet til praktisk stell og omsorg. Mens hovedtyngden av småbarnsmødrenes samværstid er knyttet til husholdsarbeid, er fedres samvær jevnere fordelt mellom husholdsarbeid og fritidsaktiviteter.

For fedre med skolebarn er det imidlertid forskjeller i tid brukt til samvær med barn mellom Sverige og Norge. Norske fedre med yngste barn 7-17 år tilbringer om lag 3 3/4 time pr. dag med barn. Dette er omtrent 3/4 time mer enn svenske fedre. Forskjellen ligger først og fremst i fritidssamværet.

Det bildet vi får av foreldres deling av barneomsorgen, avhenger av hvilket mål for omsorg vi legger til grunn. Både i Sverige og Norge er samværet med barn jevnere fordelt mellom mødre og fedre enn hva den praktiske barneomsorgen er. Men selv om idealet om likedeling av barneomsorgen kom tidligere i Sverige enn i Norge, og selv om svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, finner vi samme kjønnsmessige fordeling av samværet med barn i de to land.

Hvor travle dager?

Ved å se all tid til forpliktelser i sammenheng, får vi et inntrykk av grad av travlhet i foreldres tilværelse. Resultatet avhenger imidlertid av hva som regnes som forpliktelser og arbeid. Ofte regnes summen av tid brukt til yrkesarbeid, husholdsarbeid og utdanning som samlet arbeidstid. Men foreldre bruker mye tid sammen med barna i tillegg til dette. Slikt samvær kan betraktes som omsorgsarbeid. Vi benytter derfor to ulike mål for samlet arbeidstid. Det første, *samlet arbeidstid 1*, er det som vanligvis benyttes i tidsnyttingsundersøkelser, og omfatter tid til yrkesarbeid, hjemmearbeid og utdanning. Det andre, *samlet arbeidstid 2*, omfatter i tillegg tid tilbrakt sammen med barn under måltider og fritidsaktiviteter.

Brukes samlet arbeidstid 1 som mål på den totale arbeidsdagens lengde, finner vi at svenske småbarnsforeldre har atskillig lengre arbeidsdager enn norske. Særlig blant mødre er forskjellen markert. Svenske småbarnsfedre og småbarnsmødre har langt mer tid

bundet opp i yrkes- og husholdsarbeid enn norske. Inkluderer vi samvær med barn og bruker samlet arbeidstid 2 som mål, er forskjellen mellom Norge og Sverige mindre markert. For småbarnsfedres vedkommende forsvinner den helt, og for småbarnsmødre utgjør den om lag 1/2 time pr. dag. Dette bunner i at norske foreldre er mer sammen med barna i forbindelse med fritidsaktiviteter enn svenske foreldre.

Også spørsmålet om det er mødre eller fedre som alt i alt har lengst arbeidsdager, besvares forskjellig avhengig av hvilket mål for samlet arbeidstid som legges til grunn. Målt med samlet arbeidstid 1, ser det ut til at norske småbarnsfedre har atskillig lengre arbeidsdager enn norske småbarnsmødre, mens svenske småbarnsforeldre har omtrent like lange arbeidsdager. Målt med samlet arbeidstid 2 er det liten forskjell også mellom norske småbarnsfedres og småbarnsmødres samlede arbeidstid. De bruker henholdsvis 12 1/2 time og 12 1/4 time til arbeid og samvær med barn. Mødre bruker langt mer tid med barna i forbindelse med måltider og fritid enn hva fedre gjør.

Både for Sverige og Norge gjelder altså at den viktigste forskjellen mellom småbarnsfedres og småbarnsmødres samlede arbeidstid ikke går på omfanget, men innholdet. Småbarnsmødres arbeidstid er langt mer preget av husholdsarbeid og annen barneomsorg enn fedres, men mindre av yrkesarbeid.

Også for foreldre med skolebarn avhenger forskjellene i samlet arbeidstid mellom Norge og Sverige av hvilket arbeidsbegrep som benyttes. Forskjellen er mest markert når samlet arbeidstid 1 legges til grunn, men også målt med samlet arbeidstid 2 ser det ut til at svenske foreldre med yngste barn i skolealder har noe travlere dager enn norske. Mens svenske mødre med skolebarn bruker 11 timer og 50 minutter pr. dag til yrkesarbeid, hjemmearbeid og samvær med barn, bruker norske mødre 11 1/2 time. Fedres tidsbruk er omtrent den samme. Dette innebærer at det heller ikke for foreldre med skolebarn er vesentlige kjønnsforskjeller i den samlede arbeidstiden verken i Sverige eller Norge. Derimot disponerer mødre i begge land sin arbeidsinnsats annerledes enn fedre. En større del av fedres enn av mødres arbeid finner sted innenfor yrkeslivets tidsrammer. Omvendt preges mødres arbeidsdager i større grad enn fedres av forpliktelser hjemme. Kjønnsforskjellene er noe mindre i Sverige enn i Norge, men likheten mellom landene er mer slående enn forskjellene.

Hva med fritiden?

Med mer tid til yrkes- og hjemmearbeid har svenske foreldre mindre rom for øvrige gjøremål enn norske. Dette resulterer ikke i mindre tid til søvn og andre personlige gjøremål, men i mindre tid til fritidsaktiviteter. Mens norske småbarnsmødre bruker i underkant av 5 timer pr. dag til fritidsaktiviteter, bruker

svenske småbarnsmødre snaut 4 timer pr. dag. I begge land bruker mødre med barn i skolealder noe mer tid til fritidsaktiviteter enn småbarnsmødre, men også her er det en forskjell på om lag 1 time pr. dag mellom Norge og Sverige. Omtrent samme mønster finner vi blant fedre. Norske og svenske småbarnsfedre bruker henholdsvis 4 3/4 time pr. dag og 4 timer pr. dag til fritidsaktiviteter. Fedre med barn i skolealder har noe mer fritid enn småbarnsfedre, men også for dem er det betydelige forskjeller mellom Norge og Sverige.

Både norske og svenske foreldre har to typer fritidsaktiviteter som dominerer, nemlig fjernsyn/radio og sosialt samvær. Daglig går over 1 time med til hver av disse aktivitetstypene, og sammenlagt utgjør de vel halvparten av all fritid. De fleste fritidsaktiviteter har omtrent like stort omfang blant foreldre i de to land, men norske foreldre bruker mer tid til sosialt samvær enn svenske. Så godt som hele forskjellen i omfanget av den samlede fritiden ligger her. Norske mødre bruker nærmere 2 timer pr. dag til sosialt samvær, mens svenske mødre bare bruker litt over 1 time pr. dag. Både i Sverige og Norge er fedres fritidsmønster noe mindre preget av sosialt samvær enn mødres, men også for fedres vedkommende er det betydelige forskjeller i den sosiale samværstiden mellom de to land. Det er usikkert hva forskjellene mellom svenske og norske foreldres samværsmonster skyldes, men det er rimelig å anta at de har sammenheng med forskjeller i yrkesmønster.

Både svenske og norske foreldre tilbringer mye fritid sammen med barna. I begge land er småbarnsmødre sammen med barna omtrent 45 prosent av den tiden de bruker til fritidsaktiviteter, mens andelen for småbarnsfedre er 40 prosent. Dermed er tiden til fritidsaktiviteter som ikke lar seg kombinere med barnetilsyn, forholdsvis begrenset, særlig for svenske foreldre. Norske småbarnsmødre bruker vel 2 timer og 40 minutter pr. dag til fritidsaktiviteter uten at de er sammen med barna, mens svenske bruker om lag 2 timer pr. dag. For småbarnsfedres vedkommende utgjør forskjellen mellom Norge og Sverige på dette området om lag 20 minutter daglig.

Samvær i og utenfor husholdningen

Fritidsaktiviteten "sosialt samvær" er et snevert mål for sosial kontakt. Her inngår bare aktiviteter hvor sosialt samvær er hovedformål. Mesteparten av folks samvær foregår imidlertid parallellt med andre aktiviteter og kommer ikke fram i aktivitetsregistreringen i dagboka. Mange fritidsaktiviteter har sosiale sider, og mye hus- og omsorgsarbeid utføres mens man er sammen med andre husholdningsmedlemmer. Samlet tid til samvær, uavhengig av hvilken aktivitet som utføres, gir derfor et mer dekkende bilde av samværsmonstret enn de fritidsaktiviteter som klassifiseres som sosialt samvær. Vi har her opp-

lysninger om samvær i forbindelse med husholdsarbeid, måltider og fritid. Det er tid sammen med personer utenfor husholdningen og tid sammen med ektefelle/samboer som belyses.

I gjennomsnitt er norske småbarnsmødre sammen med personer utenfor husholdningen 2 timer og 50 minutter pr. dag for småbarnsperioden sett under ett. Det meste av dette samværet, nærmere 70 prosent, skjer i tilknytning til fritidsaktiviteter, 1/4 skjer i tilknytning til husholdsarbeid og bare 6 prosent i tilknytning til måltider. Svenske småbarnsmødre har i gjennomsnitt om lag 1/2 time mindre samværstid pr. dag med personer utenfor husholdningen enn norske. Forskjellen er først og fremst knyttet til samvær i forbindelse med fritidsaktiviteter. Dette støtter inntrykket av at norske foreldre har et mer sosialt preget fritidsmønster enn svenske. Også blant mødre med skolebarn finner vi denne forskjellen i samværsmonster mellom de to land.

Både i Sverige og Norge har fedre noe mindre samvær med personer utenfor husholdningen enn mødre, men også blant fedre finner vi noe mindre samvær utenfor husholdningen i Sverige enn i Norge. Forskjellen utgjør om lag 20 minutter pr. dag, og er, som for mødre, i sin helhet knyttet til samvær i forbindelse med fritidsaktiviteter. Også dette støtter inntrykket av at mye yrkesarbeid for begge foreldre kan begrense behov og muligheter for sosial kontakt utenom jobb og hjem.

Også tiden sammen med ektefelle/samboer er noe mer begrenset blant svenske enn norske foreldre. I gjennomsnitt er norske småbarnsmødre sammen med ektefelle/samboer vel 5 timer pr. dag i forbindelse med husholdsarbeid, måltider og fritid. Svenske småbarnsmødre har vel 4 1/2 time ektefellesamvær pr. dag. Omtrent samme mønster finner vi blant mødre med eldre barn. Også her er forskjellen mellom Sverige og Norge knyttet til samvær i forbindelse med fritidsaktiviteter.

Tidsbruk i par med ulike yrkesmonstre

For det meste har vi beskrevet dagliglivet blant norske og svenske foreldre med gjennomsnittstall for alle mødre under ett og alle fedre under ett. Slike opplysninger er svært aggregerte. Ved å belyse tidsbruk blant foreldre i par med ulike yrkestilpasninger kan vi se om det er slik at ulik tidsbruk blant foreldre i de to land, f.eks. det at svenske mødre bruker mer tid i yrkeslivet enn norske, skyldes høyere sysselsettingsprosent blant svenske mødre, lengre arbeidstid blant de yrkesarbeidende eller en kombinasjon av disse forholdene.

Vi skiller mellom par med følgende yrkestilpasninger:

- Begge foreldre yrkesaktive på heltid
- Far yrkesaktiv på heltid, mor på deltid
- Far yrkesaktiv på heltid, mor ikke yrkesaktiv

Alt i alt ser det ut til at tidsbruksforskjellene mellom norske og svenske småbarnsforeldre i større grad skyldes ulik tidsbruk blant par med samme yrkesmønster, enn ulik utbredelse av forskjellige yrkesmønstre. Særlig ser det ut til å ha stor betydning at svenske småbarnsforeldre med en heltids-/deltidstilpasning har et annet tidsmønster enn norske par med en slik tilpasning. Svenske deltidsarbeidende småbarnsmødre har lengre arbeidsdager i yrkeslivet enn norske.

Når det gjelder foreldre med skolebarn, bunner de gjennomsnittlige tidsbruksforskjellene mellom Sverige og Norge dels i at ulike yrkesmønstre har ulik utbredelse i de to land, og dels i at foreldre med samme yrkesmønster bruker tiden forskjellig. Når svenske mødre med skolebarn i gjennomsnitt bruker langt mer tid til yrkesarbeid enn norske skolebarnsmødre, skyldes dette både at flere svenske enn norske mødre arbeider heltid, og at heltidsarbeidende og deltidsarbeidende svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre på heltid og deltid. Ser vi alle skolebarnsmødre under ett, er det liten forskjell i tidsinnsatsen i husholdsarbeidet. Skiller vi derimot mellom mødre med ulik yrkestilknytning, finnes forskjeller. Både heltids- og deltidsarbeidende svenske mødre bruker noe mer tid i husholdet enn norske mødre med tilsvarende tilpasninger. Trolig oppveies disse forskjellene av at Norge har flere heltids hjemmearbeidende mødre enn Sverige. Disse trekker opp gjennomsnittet for hele gruppen av mødre med skolebarn, og gjør at dette blir likt i Sverige og Norge.

Forskjellen mellom Norge og Sverige i tid brukt til sosialt samvær finnes uansett foreldrenes yrkestilpasning. Både for småbarnsforeldre og foreldre med skolebarn finner vi, uansett yrkesmønster, at norske foreldre bruker mer tid til sosiale fritidsaktiviteter enn svenske. Det er vanskelig å si hva dette mønstret skyldes. Kanskje er det rett og slett uttrykk for kulturelle forskjeller eller ulikt bosettingsmønster mellom de to land. Men mest sannsynlig er det et resultat av at flere svenske enn norske foreldre har lange arbeidsdager. Omfanget av sosiale aktiviteter avhenger ikke bare av egen tid, men også av andres tilgjengelighet. Når mange bruker mye tid til yrkesarbeid, blir det færre å omgås også for dem som selv bruker lite tid i yrkeslivet.

Mens tid til sosialt samvær varierer lite med parets yrkestilpasning, varierer tiden til husholdsarbeid

ganske betraktelig. Foreldre i par med to fulle jobber bruker mindre tid til husholdsarbeid enn foreldre i par med andre yrkestilpasninger. Det ser altså ut til at nedsatt arbeidstid først og fremst benyttes for å øke husarbeidet, ikke fritiden. Dette tyder på at yrkes- og hjemmearbeid prioriteres høyt, og at fritiden får den tid som blir igjen når andre forpliktelser er oppfylt.

Offentlig politikk og dagligliv

I denne rapporten har vi forsøkt å trekke linjer mellom enkelte trekk ved familie- og arbeidsmarkeds politikken i Sverige og Norge og foreldres tidsbruk i de to land. Utgangspunktet for å sammenligne tidsmønsteret blant norske og svenske foreldre har vært at politikken i de to land har lagt noe ulike føringer på kombinasjonen av yrkes- og familiearbeid. Som vist, er hovedtrekkene i tidsmønsteret ganske like blant norske og svenske foreldre, men det er også en del forskjeller.

Men selv om bakgrunnen for å sammenholde norske og svenske foreldres tidsbruk er ulikheter i landenes familiepolitikk, kan det selvsagt tenkes at ulik tidsbruk er resultat av andre forhold enn politisk styring. Eksempelvis kan forskjeller i urbaniseringsgrad, næringsstruktur og kulturelle forhold ha betydning for utformingen av dagliglivet. Oppfatningen av hva som er "det gode liv" kan også være forskjellig i de to land. Slike forhold drøftes ikke i denne rapporten. Ettersom Sverige har hatt en uttalt familiepolitikk med klar målsetting om å legge til rette for en familieform hvor fedre og mødre deler forsørgelse og familiearbeid, har forholdet mellom politiske idealer og hverdagsliv særlig interesse her. For Norges vedkommende har de politiske målsettingene vært mer tvetydige. En sammenligning med Norge setter svenske foreldres tidsmønster i perspektiv. Men selv om politiske forhold utgjør rammer for foreldres valg, er selvsagt verken svenske eller norske foreldres dagligliv bare et resultat av politiske betingelser.

Svensk familiepolitikk har fått mye oppmerksomhet internasjonalt, både på godt og vondt. Mange vurderer mødres muligheter til å kombinere familie- og yrkesarbeid som positive. Det samme gjelder den sterke betoningen av fedres ansvar i barneomsorgen. Men politikken har også møtt sterk kritikk. Mest kjent er trolig amerikaneren Popenoe, som hevder at svensk velferdspolitikken undergraver familien, og at familien i dag står svakere i Sverige enn noe annet sted i verden (1991).

I tillegg til å diskutere positive og negative sider ved familiepolitikken, har svenske forskere vært opptatt av misforholdet mellom politiske målsettinger og folks faktiske tilpasninger. Særlig har mange påpekt at foreldre flest deler lønnet og ulønnet arbeid langt mer tradisjonelt enn hva som har vært politikkenes mål. Dette innebærer at kvinner får betalt for en mindre

del av sin arbeidsinnsats enn hva menn får. Mange har også vært bekymret for økt tidspress blant foreldre. Det er påpekt at de mest intensive perioder i yrkes- og familiearbeid i stigende grad faller sammen i tid både for mødre og fedre. Resultatet er tidspress og travle dager. På bakgrunn av dette spør Puranen (1995) om det nå er en konflikt mellom arbeidstid, velferd og helse. Andre igjen har påpekt at nye mønstre i yrkeslivet med økte krav til ansattes innsatsvilje, kompetanse og omstillingsevne kan underminere en familieform med lik arbeidsdeling etter som det vanskelig lar seg gjøre at begge foreldre satser for fullt i yrkeslivet samtidig. Videre har man vært bekymret for økt polarisering blant kvinner. Mens velutdannede kvinner kan få interessante jobber som gir utviklingsmuligheter og sosiale kontakter, har lavt utdannede kvinner oftere kjedelige jobber, og de er mindre interesserte i å bruke mye tid i yrkeslivet. Travelhet og tidspress er lettere å takle for dem som har interessante jobber, enn for dem som jobber bare for inntektens skyld.

I denne rapporten har vi beskrevet hvordan svenske og norske foreldre faktisk bruker tiden sin. Dagbokundersøkelser av tidsbruk sier imidlertid ikke noe om hvorvidt folk er fornøyd med sitt tidsmønster eller ikke, i hvilken grad de har valgt det selv, om de opplever stress og travelhet, om de ønsker å bruke mer eller mindre tid til yrkesarbeid, husholdsarbeid, fritidsaktiviteter osv. Vi kan derfor ikke vurdere om det bildet vi finner er positivt eller negativt sett i forhold til hvordan folk selv ønsker å leve. Vi kan imidlertid på enkelte områder sammenholde foreldres faktiske tidsmønster med hva som har vært den offentlige politikken målsetting.

I Sverige bruker både fedre og mødre forholdsvis mye tid i yrkeslivet. Svenske mødre bruker mer tid enn norske mødre, mens tidsinnsatsen blant fedre er ganske lik i de to land. Det at begge foreldre bruker mye tid til yrkesarbeid må sies å være i overensstemmelse med målsettinger om å fremme en familieform hvor begge foreldre bidrar til forsørgelsen. Svenske mødre har en ujevn innsats i yrkeslivet over småbarnsfasen. De bruker forholdsvis lite tid mens barna er helt små og mye tid når barna blir noe større. Dette kan tyde på at de svenske permisjonsordningene fungerer etter intensjonene, i hvert fall for mødres vedkommende. Permisjonsordningene gjør det mulig å redusere yrkesarbeidet mens man har helt små barn, og komme tilbake i større grad når barna er større.

Når svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske, skyldes dette både at noe flere mødre arbeider heltid i Sverige enn i Norge, og at svenske mødre har lengre deltidsordninger enn norske mødre. Lengre deltid i Sverige kan ha sammenheng med ulik lovgivning på dette området. Svenske foreldre

med barn under en viss alder har rett til redusert arbeidstid med 1/4 i forhold til full stilling. Dette kan tenkes å fremme lange deltidsordninger. I Norge angis ingen slik grense. Men forskjellene i arbeidstid mellom deltidsarbeidende mødre i de to land kan også ha sammenheng med at yrkesarbeid er mer innarbeidet blant svenske enn blant norske mødre, og at bedre offentlig barnehage tilbud gjør det enklere å arbeide lang deltid i Sverige.

Selv om svenske mødre bruker mer tid til yrkesarbeid enn norske mødre, bruker de atskillig mindre tid enn svenske fedre. Kjønnsgjelling av yrkesarbeidet er derfor mindre jevn enn hva som har vært den politiske målsetting. Likevel er yrkesarbeidet jevnere fordelt mellom fedre og mødre i Sverige enn i Norge.

Noe av hensikten med den sterke barnehageutbyggingen i Sverige har vært å gjøre det mulig for begge foreldre å ha yrkesarbeid. Utover dette har ikke omfanget av foreldres ulønnede arbeid vært noe politisk tema verken i Norge eller Sverige. Derimot har fordelingen av det ulønnede arbeidet vært et politisk tema. Idealet har vært mest mulig lik arbeidsdeling. Selv om barnehagedekningen er bedre i Sverige enn i Norge, og selv om svenske foreldre har mer tid bundet i yrkeslivet enn norske, bruker de minst like mye tid til husholdsarbeid som norske foreldre. Dette tyder på at hus og barn har høy prioritet. Kjønnsgjelling av det ulønnede arbeidet er noe jevnere i Sverige enn i Norge, men atskillig skjevere enn hva som har vært målsettingen i likestillingspolitikken.

Svenske foreldre har også en annen ukerytme i det ulønnede arbeidet enn norske foreldre. De tar i større grad helgene til hjelp. Det er først og fremst vanlig husarbeid som legges til helgene. Dette kan tolkes dithen at mye yrkesarbeid på hverdager gir lite rom for husarbeid. Dermed blir det nødvendig å benytte helgene. Dette illustrerer i tilfelle hvordan yrkeslivets tidsmønster preger plasseringen av andre aktiviteter og kan betraktes som en utilsiktet konsekvens av en politikk som fremmer mye yrkesarbeid for både fedre og mødre.

Både i Sverige og Norge har familie- og likestillingspolitikken i større grad dreid seg om forhold vedrørende yrkes- og hjemmearbeid enn fritidens omfang og innhold. Det kan imidlertid se ut til at en politikk som fremmer mye yrkesarbeid blant begge foreldre også har konsekvenser for fritid og sosialt liv og for samværs mønsteret i familien. Svenske foreldre bruker mindre tid enn norske til samværspregede fritidsaktiviteter og til samvær med barn, ektefelle og personer utenfor husholdningen. Dette kan tolkes dithen at høy yrkesaktivitet for begge foreldre innebærer en dreining av samværs mønsteret i samfunnet fra husholdning, nabolag og vennekrets over mot yrkeslivet. Muligens kan mye yrkesarbeid blant begge foreldre

medføre en forsterkning av arbeidsplassens rolle som sosial arena. En alternativ tolkning kan være at det rett og slett er mindre rom for samvær både med husholdningsmedlemmer og andre i et samfunn hvor begge foreldre bruker mye tid i yrkeslivet.

Vi har ikke tidsbruksundersøkelser som viser endringer i samværsmonsteret blant svenske foreldre. Derfor vet vi ikke i hvilken grad det har foregått endringer på dette området de siste tiåra, og hva disse endringene eventuelt har bestått i. I Norge har vi imidlertid opplysninger om endring. Her ser vi at norske husholdninger har mindre tid samlet i dag enn tidligere, og at foreldre tilbringer mindre tid sammen i 1990 enn ved inngangen til 1980-åra. Endringen har skjedd i takt med økt yrkesarbeid blant mødre. Mye tyder på at norske foreldre har fått mer atskilte tidskjema både hjemme og ute enn tidligere. Det at svenske foreldre tilbringer mindre tid både med ektefelle/samboer og barn enn hva norske foreldre gjør, tyder på at denne utviklingen har kommet enda lengre i Sverige. Kvalitative undersøkelser av svenske familier viser at foreldre benytter mange ulike "tidspuslespill" for å få hverdagen til å henge sammen. Målet er imidlertid først og fremst å dekke behovet for barnetilsyn og få mest mulig tid sammen med barna. Samvær med ektefelle/samboer er ikke noen sentral målsetting.

Det kan altså se ut til at mye yrkesarbeid blant begge foreldre kan medføre mer atskilte tidsskjema hjemme og ute for foreldre. Liljeström (1992) peker på oppbrytning og spredning av ektefellers livsverdener som et typisk trekk ved moderne svenske familier. Svenske foreldre har, sier hun, hver sine arbeidsplasser, kontakter, engasjement og interesser. Dette er tilfelle også for mange norske foreldre, men trolig har utviklingen kommet lengre i Sverige. Når mye tid er bundet til yrkesarbeid, får foreldre mindre mulighet, og kanskje mindre behov, for samvær med personer utenfor jobb og familie.

Verken lang samlet arbeidstid for foreldre, spredning og oppsplitting av ektefellers tidsskjema, eller redusert tid til samvær utenom jobb og hjem kan sies å være resultat av noen bevisst politikk verken i Sverige eller Norge. Da den svenske modellen for likestilling mellom fedre og mødre ble utmeislet på 1960- og 1970-tallet, gikk mange ut fra at normalarbeidstiden ville bli kortere (Liljeström 1992). Tanken var at både fedre og mødre skulle ha tid til både jobb og hjem, og dessuten ha tid og overskudd til samfunnsengasjement og fritidsaktiviteter. Sverige har imidlertid valgt å satse på reformer for spesielle grupper, i stedet for på generelle arbeidstidsforkortelser. Mange mødre velger deltidarbeid for ikke å få for slit-somme dager. Slike ordninger er foreløpig lite vanlig blant fedre både i Norge og Sverige. Dette gjenspeiles i den ulike deling av yrkes- og hjemmearbeid i de

to land. Men selv om mange mødre velger deltid, ser det altså ut til at mange foreldre har travle dager og begrenset rom for sosialt samvær utenom jobben.

Både i Norge og Sverige finnes en rekke ulike tilpasninger blant foreldre. Gjennomsnittstallene i rapporten dekker over slik variasjon. Både arbeidstid, omfang av hjemmearbeid, arbeidsdeling mellom foreldre og utforming av fritid og samværsmonster varierer mellom grupper av foreldre. Det samme gjelder grad av valgfrihet i hverdagen og grad av trivsel eller misnøye med eget tidsmonster. Et viktig spørsmål er derfor hvordan foreldre i de to land opplever dagliglivet. Er de fornøyd med sitt aktivitets- og samværsmonster, eller finner de det stressende og presset og ønsker endringer? Hva slags endringer er det i tilfelle man ønsker? Opplever foreldre at de har muligheter for å påvirke utformingen av dagliglivet eller er valgfriheten begrenset av familiens økonomi og av arbeidslivets krav? Og hvordan varierer dette mellom ulike grupper av foreldre? Forskjeller mellom mødre og fedre med ulikt utdanningsnivå og i ulike sosiale lag vil ha særlig interesse. Hvilke grupper av mødre og fedre er fornøyd med utformingen av dagliglivet, hvem opplever å ha mulighet for å påvirke utformingen av dagliglivet og hvem føler de nyter godt av den offentlige familiepolitikken? Hvem opplever at yrkesarbeidet gir uttelling både sosialt og økonomisk, og hvem savner et mer variert sosialt liv med mer kontakt utenfor jobb og familie? Trekk ved utviklingen i åra etter at tidsnyttingsundersøkelsene ble gjennomført kan gi grunn til å vente at mange foreldre har en mer slitsom tilværelse i dag enn i 1990. Høyere arbeidsledighet og større krav til omstilling og kompetanseheving i yrkeslivet kan ha medført sterkere press på arbeidskraften. For mange kan det være nødvendig å bruke mer tid i yrkeslivet for å henge med.

Andre viktige spørsmål i forlengelsen av denne rapporten går mer på tidsnyttingsundersøkelser som metode for å fange opp folks dagligliv. Hvordan definerer og opplever foreldre i Norge og Sverige ulike gjøremål? I hvilken grad er det samsvar mellom tidsnyttingsundersøkelsenes definisjon av hva som er husarbeid, barneomsorg og fritid på den ene side, og foreldres egne oppfatninger på den annen? I hvilken grad kan foreldres hus- og omsorgsarbeid overlates til andre (tredjepersonskriteriet) uten at meningen med aktivitetene endres? I hvilken grad har selve prosessen, og ikke bare resultatet av arbeidet betydning? Slike opplysninger er viktige for å forstå hvordan aktivitetsinndelingen i tidsnyttingsundersøkelsen stemmer med folks egne oppfatninger, og for å vurdere om det er rimelig å bruke begreper som tidspress og travelhet på grunnlag av opplysninger om folks faktiske tidsbruk. De er også viktige for å se om fedre og mødre vurderer samme arbeidsoppgaver ulikt, og om det er forskjeller mellom svenske og norske foreldre på dette området.

Disse spørsmålene har også betydning fordi det pågår debatter både i Norge og Sverige om beregninger av økonomisk verdsetting av ulønnet arbeid. Slike beregninger tar utgangspunkt i aktivitetsinndelingen i tidsnyttingsundersøkelser. Men er dette en rimelig inndeling når verdien av foreldres ulønnede arbeid skal beregnes? Hvis det er slik at mye av husholdsarbeidet ikke kan overlates til andre uten at meningen og produktet endres, er det da rimelig å kalle dette for arbeid ut fra en avgrensning basert på tredjepersons-kriteriet? En stor del av småbarnsforeldres husholdsarbeid består jo nettopp i praktisk stell og omsorg for barn, og mye av dette kan ikke overlates til andre uten at det berører forholdet mellom barn og foreldre. Bør man kanskje diskutere alternative kriterier for å avgrense husholdsarbeidet? Er det f.eks. rimelig at også samvær med barn i fritiden regnes som omosrgsarbeid?

Slike spørsmål er grunnleggende fordi de i bunn og grunn dreier seg om tidsnyttingsundersøkelsers egnethet når det gjelder å belyse folks dagligliv. Hvis aktivitetsinndelingen i undersøkelsene stemmer dårlig med foreldres egen oppfatning av sitt tidsmønster, og hvis dette endres over tid, bør man da diskutere alternative inndelinger? Eller er løsningen å kartlegge subjektive forhold i tillegg til faktisk tidsbruk?

Litteratur

- Acker, J. (1992): "Reformer och kvinnor i den framtidiga välfärdsstaten. I J. Acker mfl. (red): *Kvinnors och mäns liv och arbete*. Stockholm: SNS förlag.
- Berch, B. (1978): "The Development of Household Work". *International Journal of Womens Studies*, vol. 1, No. 4.
- Berg, A. J. (1988): "Husarbeid som et trekkspill om teknologi". I M. Lie et. al. (red): *I menns bilde: Kvinner - teknologi - arbeid*. Trondheim: Tapir.
- Bjørnberg, U. (1992a): "Tvåförsörjarfamiljen i teori och verklighet." I J. Acker mfl. (red): *Kvinnors och mäns liv och arbete*. Stockholm: SNS förlag.
- Bjørnberg, U. (1992b): "Parents' Ideals and Their Strategies in Daily Swedish Life". I U. Bjørnberg (red): *European Parents in the 1990s. Contradictions and Comparisons*. New Brunswick and London: Transaction Publishers.
- Brandt, B. og E. Kvande (1991): "Når likhet blir ulikhet. Foreldres forhandlinger om barneomsorg." I R. Haukaa (red): *Nye kvinner - nye menn*. Oslo: Ad Notam.
- Brandt, B. og E. Kvande (1992): "Fedres arbeidsvilkår og omsorgspermisjoner". I *Søkelys på arbeidsmarkedet*, årgang 9.
- Borchorst, A. (1990), "Political motherhood and child care policies: A comparative approach to Britain and Scandinavia". I Ungersen (red.), *Gender and Caring. Work and Welfare in Britain and Scandinavia*. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- Borchorst, A. (1992), "Europæisk integrasjon, kjønnsarbeidsdeling og ligestillingspolitikk" i B. Eneroth og I. Michaeli (red), *Kvinnornas välfärdsstat? Nordiska kvinnoforskare diskuterar*. Gävle, Statens institut för byggnadsforskning.
- Collins, R. (1988): "Women and Men in the Class Structure". *Journal of family issues*. Vol.9 No.1. s. 27-50.
- Dahlström, E. (1992): "Debatten om kön och familj under svensk efterkrigstid." I J. Acker mfl. (red): *Kvinnors och mäns liv och arbete*. Stockholm: SNS förlag.
- Dumazier, J. (1967): *Toward a Society of Leisure*. The Free Press, New York.
- Engelstad, F. (1988): *Hva mener vi med arbeid?* Oslo: Institutt for samfunnsforskning, arbeidsnotat nr. 7.
- Ellingsæter, A. L. (1993): "Changing roles: Trends in Women's Employment and Gender Equality". I E. J. Hansen mfl. (red): *Welfare Trends in Scandinavian Countries*. London: M.E. Sharpe.
- Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Forsberg, G. (1992): "Kvinner og män i arbetslivet." I J. Acker mfl. (red): *Kvinnors och mäns liv och arbete*. Stockholm: SNS förlag.
- Frønes, I. (1989): *Den norske barndommen*. Oslo: Cappelen forlag.
- Grazia, Sebastian de (1962): *On Time, Work and Leisure*. The Twenty Century Fund, New York.
- Haraldsen, G. og H. Kitterød (1992): *Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. Sosiale og økonomiske studier 76, Statistisk sentralbyrå.
- Hareide, D. (1991): *Det gode Norge. På vei mot et medmenneskelig samfunn?* Oslo: Gyldendal.
- Haas, L. (1991): "Equal Parenthood and Social Policy: Lessons from a Study of Parental Leave in Sweden". I Hyde J. S. og M. J. Essex (red): *Parental Leave and Child Care*. Philadelphia: Temple University Press.

- Haavind, H. (1984): "Fordeling av omsorgsfunksjoner i småbarnfamilier". I I. Rudie (red): *Myk start - hard landing*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hernes, H. (1987): *Welfare State and Woman Power*. Oslo: Norwegian University Press.
- Holter, Ø. (1989): *Likestilling 1989: Likestillingsholdninger og arbeidsdeling i hjemmet*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning, Arbeidsrapport nr. 6.
- Jacoby, A. L. og E. Näsman (1989): *Mamma Pappa Jobb. Föräldrar och barn om arbetets villkor*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Juster, F. T. og F. P. Stafford (1991): "The Allocation of Time: Empirical Findings, Behaviour Models, and Problems of Measurement". *Journal of Economic Literature*. Vol. XXIX.
- Kalleberg, A. (1983): "Foreldreskift og kjønnsrolleforandring." I C. Wadel mfl. (red): *Dagliglivets organisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kitterød, H. og S. Opdahl (1992): "Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna". I *Samfunnsspeilet* nr. 2, Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, H. (1992): "Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før". I *Samfunnsspeilet* nr. 3, Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, H. (1993): "Tid til samvær". I *Sosialt utsyn*, Statistiske analyser, Statistisk sentralbyrå.
- Kjeldstad, R. (1985): *Familietid, arbeidstid og karriere. Om småbarnsfamiliernes tilpasning til yrkesliv og samliv*. Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 3.
- Kjeldstad, R. (1991): "Småbarnsmødrenes tiår på arbeidsmarkedet". *Samfunnsspeilet*, nr. 3, s. 16-19, Statistisk sentralbyrå.
- Knutsen, O. (1991): *Offentlig barneomsorg i Norden. En komparativ studie av utviklingen i de nordiske land*. Oslo: INAS, Rapport nr. 12.
- Kugelberg, C. (1987): *Allt eller inget. Barn, omsorg och förvärvsarbete*. Stockholm: Carlssons och Statens institut för byggnadsforskning.
- Leira, A. (1983): "Kvinner organisering av dagliglivet: Hverdagspraksis i et eldre bystrøk". I C. Wadel mfl. (red): *Dagliglivets organisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Leira, A. (1989): *Models of Motherhood. Welfare State Policies and Everyday Practices: the Scandinavian Experience*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning, rapport nr. 7.
- Leira, A. (1992): "Velferdsstat og hverdagsliv". I B. Eneroth og I. Michaeli (red): *Kvinnornas velfärdsstat? Nordiska kvinnoforskare diskuterar*. Gävle: Statens institut för byggnadsforskning.
- Leira, A. (1993): "The woman-friendly" welfare state? - The case of Norway and Sweden". I J. Lewis (red.), *Women and social Policies in Europe. Work, family and the state*. England: Edward Elgar.
- Lewis, J. og Gertrude Åström (1992): "Equality, difference, and state welfare: Labour market and family policies in Sweden". *Feminist Studies*, nr. 1, s. 59-87.
- Liljeström, R., G. Fürst og G. Svensson (1976): *Roller i omvandling*. SOU 1976:71.
- Liljeström, R. (1992): *Uppväxtvillkor. Samspelet mellan vuxna och barn i ett föränderligt samhälle*. Stockholm: Publicia.
- Lingsom, S. og A. L. Ellingsæter (1983): *Arbeid, fritid og samvær: Endringer i tidsbruk i 1970-årene*. SA nr. 49, Statistisk sentralbyrå.
- Melhus, M. og T. Borchgrevink (1984): "Husarbeid: Tidsbinding av kvinner". I I. Rudie (red): *Myk start - hard landing*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Myrdal, A. og G. Myrdal (1935): *Kris i befolkningsfrågan*. Stockholm: Albert Bonniers Forlag.
- Myrdal, A. og V. Klein (1956): *Women's Two Roles*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Niemi, I. (1993): "Systematic Error in Behavioral Measurement: Comparing Results from Interview and Time Budget Studies". *Social Indicators Research*, vol. 30, nr. 2-3, s. 229-244.
- Nordic Council of Ministers (1994): *Women and Men in the Nordic Countries. Facts and figures 1994*.
NOU 1987: 9A. *Arbeidstidsreformer*.
NOU 1991:3. *Mannsrolleutvalgets sluttrapport*.
- Nätti, J. (1993): *Part-time employment in the Nordic countries: A trap for women?* Notat. University of Jyväskylä.
- OECD (1991): *Employment Outlook*.
- Popenoe, D. (1991): "Family decline in the Swedish welfare state". *The Public Interest*, vol. 102.

Puranen, B. (1995): "Finns en konflikt mellan arbetstid, hälsa och välfärd?". *Socialmedicinsk tidskrift*, nr. 2-3.

Rydenstam, K. (1992): *I tid och otid. En undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning 1990/1991*. Statistiska Centralbyrån, rapport nr. 79.

Sandquist, K. (1990): "Swedish Family Policy and the Attempt to Change Paternal Roles". I Lewis, C. og M. O'Brien (red): *Reassessing Fatherhood. New observations on Fathers and the Modern Family*. London: Sage.

Shaw, S. M. (1986): "Leisure, Recreation or Free Time? Mesuring Time Usage". *Journal of leisure research*, vol. 18, nr. 3, s. 177-189.

Siim, B. (1990): "Feministiske Tolkingar av samspelet mellom kvinner og velfärdsstaten". *Kvinnovetenskaplig Tidsskrift*, nr. 2, s. 13-25.

Skrede, K. (1986): "Gifte kvinner i arbeidslivet". I L. Alldén mfl. (red): *Det norske samfunn*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

Sosialøkonomen, nr. 2 1994, (leder).

Statistisk sentralbyrå (1992): *Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90*. NOS C10, Oslo-Kongsvinger.

Statistiska Centralbyrån (1992): *Tidsanvändningsundersökningen 1990/91*. Rapport nr. 80.

Szalai, A. (1966): "Trends in comparative time-budget research". *The American behavioral scientist*, vol. 9, s. 3-8.

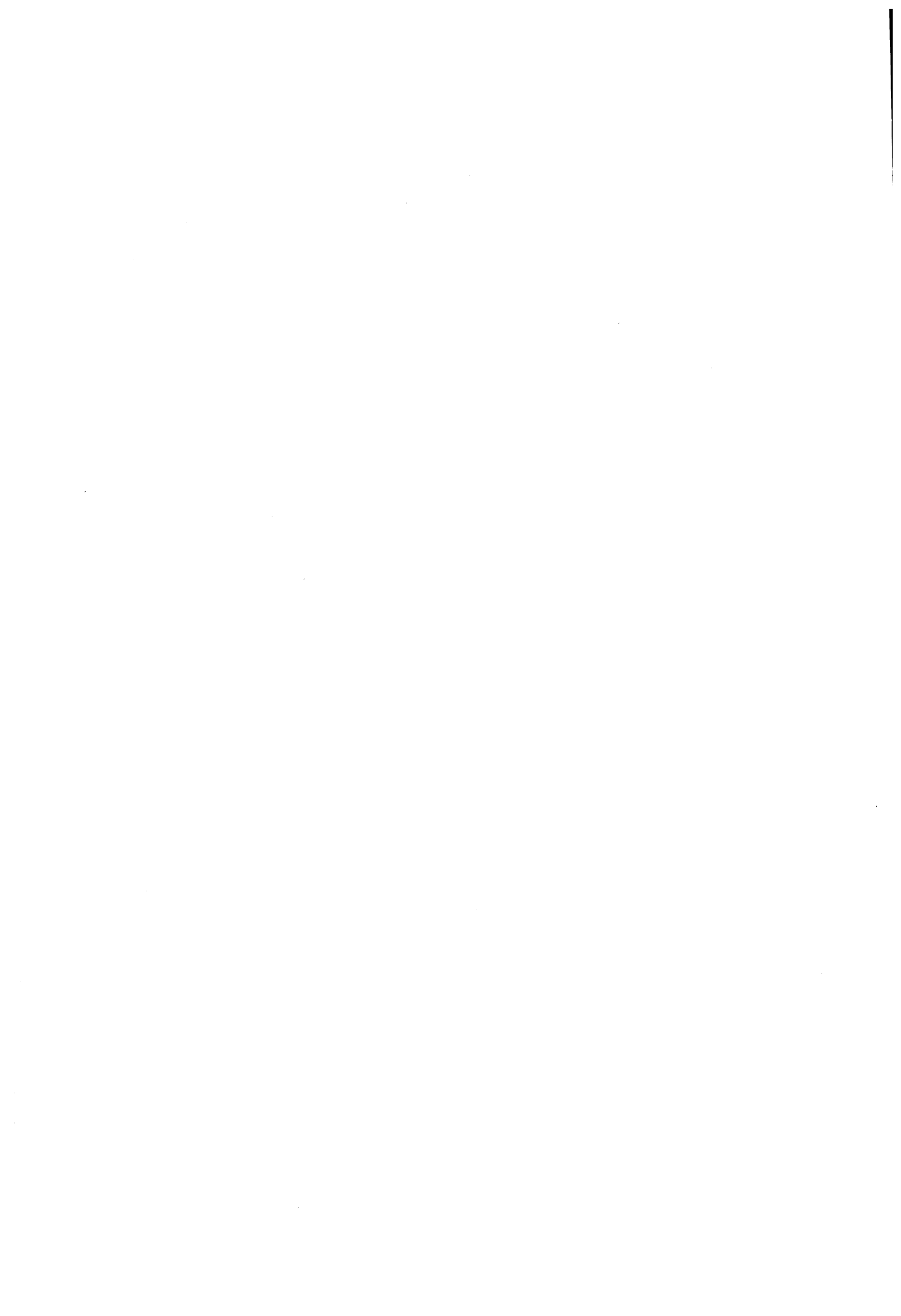
Tornes, K. (1983): "Kvinner og tid". I K. Skrede og K. Tornes (red): *Studier i kvinners livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vogel, J. (1990): *Leva i Norden. Levnadsnivå och ojämlikhet vid slutet av 80-talet*. København: Nordisk statistisk skriftserie nr. 54.

Wadel, C. (1977): "Hva er arbeid? Noen refleksjoner om arbeid som aktivitet og begrep". *Tidsskrift for samfunnsforskning*, bd. 18, nr. 5-6.

Wærness, K. (1979): "Omsorgsarbeid i den private og offentlige sfære". I N. Gornitzka (red): *Lønnet og ulønnet omsorg*. NAVF, Seminarrapport.

Ås, D. (1978): "Studies of Time-Use: Problems and Prospects". *Acta Sociologica*, nr. 21.

Datakilder og begreper

Denne rapporten er basert på norske og svenske tidsbruksundersøkelser fra inngangen til 1990-åra. Både i Norge og Sverige gjennomførte de statistiske sentralbyråene tidsnyttingsundersøkelser i 1990-1991. Norge hadde da tidligere hatt to slike undersøkelser, en i 1971-1972 og en i 1980-1981. For Sveriges vedkommende var dette den første tidsnyttingsundersøkelsen i full målestokk etter en prøveundersøkelse i 1984-1985. I all hovedsak er det god sammenlignbarhet mellom den norske og den svenske undersøkelsen, men enkelte forskjeller forekommer. Her har vi lagt det norske datamaterialet til rette slik at det er mest mulig sammenlignbart med det svenske. Opplegget av den norske og den svenske undersøkelsen er beskrevet i henholdsvis NOS C 10 (SSB 1991) og tabellrapport nr. 80 (SCB 1992). I det følgende redegjøres for de viktigste forskjellene ved undersøkelsene og for enkelte av de endringer som er gjort i det norske materialet for analysen i foreliggende rapport.

Utvalg og innsamlingsperiode

I begge land ble data samlet inn ved hjelp av tidsdagbøker og spørreskjema. Hver person førte dagbok i to døgn. I Norge gikk innsamlingsperioden over et helt år, fra 1. februar 1990 til 31. januar 1991. I den svenske undersøkelsen ble sommermånedene samt større høytider holdt utenfor. Datainnsamlingen foregikk i tiden 17. september 1990 til 19. mai 1991, eksklusiv to uker ved jul og to ved påske. Derfor har vi laget en datafil fra den norske tidsnyttingsundersøkelsen som dekker følgende perioder:

- 1. februar 1990 til 8. april 1990
- 23. april 1990 til 20. mai 1990
- 17. september 1990 til 23. desember 1990
- 7. januar 1991 til 31. januar 1991.

Ettersom ferisesongene er holdt utenfor, avviker tallene i denne rapporten noe fra tidligere publisert materiale fra den norske undersøkelsen. Jevnt over finner vi her noe mer tid brukt til yrkesarbeid, og noe mindre til fritidsaktiviteter.

Mens den norske undersøkelsen ble gjennomført på et utvalg av personer 16-79 år, var man i Sverige

først og fremst interessert i tidsbruken blant folk i yrkesaktiv alder. Utvalget bestod av personer 20-64 år. I denne rapporten har vi også for Norges vedkommende skilt ut personer 20-64 år. I praksis vil denne forskjellen ha liten betydning ettersom vi først og fremst ser på gifte/samboende med barn i husholdningen.

Dagbøkene

I all hovedsak foregikk datainnsamlingen på samme måte i den svenske og den norske undersøkelsen, men enkelte forskjeller forekommer. Metodestudier tyder imidlertid på at mindre variasjoner i utforming av dagbøkene har liten innvirkning på resultatene (Juster og Stafford 1991). Vi gjør likevel oppmerksom på de viktigste forskjellene.

I begge land foregikk tidsregistreringen ved at deltakerne noterte sine gjøremål i to døgn med egne ord i dagbøker inndelt i faste tidsintervaller. I Norge brukte man kvartersintervaller om dagen og halvtimesintervaller om natten (kl. 00.00 - 06.00). I Sverige brukte man ti-minutters intervaller om dagen og halvtimesintervaller om natten. Mens Sverige registrerte to parallelle aktiviteter (hovedaktiviteter og eventuelle biaktiviteter) begge føringsdager, registrerte man i Norge biaktiviteter kun andre føringsdag. I denne rapporten gis bare opplysninger om tidsbruk til hovedaktiviteter.

I tillegg til opplysninger om tid brukt til ulike aktiviteter, noterte undersøkelsespersonene om de var alene eller sammen med andre, og hvem de eventuelt var sammen med. Samvær defineres som den tiden andre personer oppholder seg på samme sted som en selv og hvor man har en viss grad av kontakt. Det er altså ikke noe kriterium at man deltar i samme aktivitet. For øvrig var det opp til deltakerne selv å avgjøre hva de regnet som samvær. I den norske undersøkelsen registrerte man samvær med inntil fem husholdningsmedlemmer og med følgende persongrupper utenfor husholdningen: Slektninger, kolleger, venner og andre. Perioder med søvn ble pr. definisjon regnet som alenetid. I Sverige registrerte man samvær med inntil sju husholdningsmedlemmer og samvær med alle personer utenfor husholdningen under ett. Spørsmålet

om samvær ble ikke besvart for perioder med søvn og personlige behov. Man vurderte dessuten opplysninger om samvær i perioder med inntektsgivende arbeid som lite meningsbærende. Derfor valgte man å ikke publisere slik informasjon. I de svenske rapportene gis følgelig opplysninger om samvær i perioder med husholdsarbeid, måltider og fritid. Også i foreliggende rapport vises slike tall. Opplysningene om samvær blant norske foreldre avviker derfor fra tidligere publiserte samværstall fra den norske tidsnyttingsundersøkelsen. Forskjellen gjelder først og fremst tid tilbrakt sammen med personer utenfor husholdningen ettersom samvær i perioder med yrkesarbeid er holdt utenfor. Den samlede tiden sammen med barn og ektefelle blir også noe lavere målt på denne måten, ettersom samvær i forbindelse med personlig behov og inntektsgivende arbeid faller utenfor. Forskjellen er imidlertid ganske liten.

Når det gjelder samvær med barn, gir dagbøkene bare informasjon om tid til samvær med barn bosatt i husholdningen. Samvær med eventuelle barn bosatt i andre husholdninger fanges ikke opp. For Norges vedkommende registreres dette som samvær med slektninger, for Sveriges vedkommende som samvær med andre.

Foruten tid brukt til aktiviteter og samvær, registrerte man i begge land tid tilbrakt på ulike steder. Opplysninger om oppholdssted gis ikke i denne rapporten.

Vekting av materialet

Det norske utvalget ble trukket slik at alle ukedager var likt representert. Dette er nødvendig for at tidsbruken på alle ukedager skal telle likt i gjennomsnittstallene. Det er særlig viktig å få et riktig forhold mellom hverdager og helger ettersom tidsbruken i helgene ofte skiller seg markert fra tidsbruken på hverdager. For undergrupper av utvalget, f.eks. for foreldre med barn i bestemte aldersgrupper, kan det imidlertid oppstå en viss skjevhet i fordelingen av ukedager. Vi har derfor brukt vekter for å unngå over- eller underrepresentasjon av bestemte dager. I gjennomsnittstallene for hele uka teller mandager til fredager 5/7, mens lørdager og søndager teller 1/7 hver. I gjennomsnittstall for helgene teller lørdag og søndag 1/2 hver. Gjennomsnittstallene som bare gjelder hverdager (mandag-fredag), er ikke vektet.

Det svenske utvalget ble fordelt tilfeldig over undersøkelsesperioden slik at hver undersøkelsesperson førte dagbok en hverdag og en helgedag (lørdag eller søndag). Ukedagene ble senere vektet slik at hverdager og helger telte henholdsvis 5/7 og 2/7.

Koding og gruppering av aktiviteter

Dagbøkene ble kodet sentralt etter kodelister med om lag 100 ulike koder. Det er god overensstemmel-

se mellom den norske og den svenske kodelista, men enkelte forskjeller forekommer i koding og gruppering av aktiviteter. Forskjeller i aktivitetsgruppering skaper ingen problemer for sammenlignbarheten. I denne rapporten har vi, for Norges vedkommende, omgruppert enkelte aktiviteter i forhold til den inndeling som har blitt brukt i tidligere norske rapporter slik at inndelingen stemmer med det som er publisert fra den svenske studien.

Ulikhet i koding kan imidlertid svekke sammenlignbarheten. Den viktigste forskjellen ligger trolig i at reiser ble kodet noe forskjellig i de to landene. I Norge ble reiser kodet etter reisens formål. Som formål ble vanligvis regnet den aktivitet som fant sted ved reisens slutt. Foregikk reisen i forbindelse med flere aktiviteter, ble den viktigste av disse regnet som reisens formål. Også i Sverige ble reiser kodet etter formål. For reiser som hadde flere formål, valgte man her å dele reisen i flere typer. Kjørte man f.eks. barn til barnehagen på vei til jobb, ble første del av reisen regnet som en reise i forbindelse med husholdsarbeid, mens annen del ble regnet som en arbeidsreise. Handlet man på vei hjem, ble første del av reisen regnet som arbeidsreise, mens annen del ble regnet som en reise i forbindelse med husholdsarbeid. Dette gir trolig lavere tall for tid brukt til arbeidsreiser og høyere tall for tid brukt til reiser i forbindelse med husholdsarbeid enn den norske registreringsmåten.

Begreper og kjennemerker

Gifte/samboende småbarnsforeldre

Gruppen av gifte/samboende småbarnsforeldre omfatter personer som lever i ekteskap eller samboerskap og som har minst ett barn 0-6 år i husholdningen. Både egne barn og stebarn regnes med. Eventuelle barn bosatt i andre husholdninger regnes ikke med. I den svenske undersøkelsen deltok 359 småbarnsfedre og 406 småbarnsmødre som hver førte dagbok i to dager. Den del av det norske materialet som benyttes i denne rapporten omfatter 167 småbarnsfedre og 193 småbarnsmødre som hver førte dagbok i to dager. Antall dager vi har opplysninger om, er altså det dobbelte av antall personer som deltok. En del steder skiller vi også mellom foreldre med yngste barn 0-2 år og foreldre med yngste barn 3-6 år.

Gifte/samboende med yngste barn 7-17 år

Gruppen av gifte/samboende med yngste barn 7-17 år omfatter personer som lever i ekteskap eller samboerskap og hvor yngste barn/stebarn i husholdningen er 0-17 år. I den svenske undersøkelsen deltok 367 fedre med skolebarn og like mange mødre med skolebarn. Den del av det norske materialet som benyttes i denne rapporten, omfatter 137 fedre og 177 mødre med skolebarn. Hver av disse førte dagbok i to dager.

Tidsbruken beskrives med gjennomsnittstall

Tidsnyttingsundersøkelser gir et tverrsnittsbilde av folks dagligliv over flere måneder. Det er ikke enkeltpersoners, men grupperes tidsbruk som belyses. Tidsbruken beskrives med gjennomsnittstall. Tallene viser gjennomsnittlig tidsbruk pr. dag, og omfatter både personer som har utført en aktivitet i løpet av en dag, og personer som ikke har utført aktiviteten. I tillegg til gjennomsnitt for alle ukedager under ett, gis gjennomsnittstall for hverdager og helger separat. I vedlegg 2 gis også opplysninger om andel personer i en gitt gruppe som har utført en aktivitet i løpet av en gjennomsnittsdag.

Rapporten viser altså hvordan svenske og norske gifte/samboende foreldre bruker tiden høst, vinter og vår. Sammenlignbarheten mellom landene er god for denne tidsperioden. Vi fanger opp forskjellene mellom norsk og svensk dagligliv i de mest arbeidsintensive perioder av året. Den svenske befolkning har imidlertid fordelt sin arbeidstid noe annerledes over året enn den norske. De har noe lengre ukentlig arbeidstid og lengre ferie. Dermed vil fritiden ha en tendens til å samles mer i blokker, mens nordmenns fritid er jevnere fordelt over året. Ettersom det vesentlige av ferien trolig tas ut i sommermånedene, som altså ikke dekkes i undersøkelsen, er det rimelig å anta at tidsbruken ville se noe annerledes ut hvis vi hadde gjennomsnittstall for hele året, men forskjellen ville neppe være stor. Trolig har svenskene noe mer slitsomme hverdager, men mer tid til å hente seg inn igjen i sommermånedene.

Oversiktstabeller

Vedleggstabell 1. Tid brukt til ulike aktiviteter blant norske og svenske menn og kvinner 20-64 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	5.06	5.23	-0.17	3.01	3.34	-0.33
Arbeidsreiser	0.30	0.29	0.01	0.19	0.20	-0.01
Yrkesarbeid totalt	5.36	5.52	-0.16	3.20	3.54	-0.34
Husarbeid	0.43	0.57	-0.14	2.21	2.29	-0.08
Vedlikehold	0.29	0.38	-0.09	0.13	0.20	-0.07
Omsorg for barn	0.22	0.18	0.04	0.57	0.45	0.12
Omsorg for andre	0.12	0.09	0.03	0.14	0.09	0.05
Innkjøp, ærend	0.17	0.21	-0.04	0.26	0.29	-0.03
Annet husholdsarb.	0.11	0.06	0.05	0.07	0.06	0.01
Reiser	0.12	0.25	-0.13	0.14	0.28	-0.14
Husholdsarb. totalt	2.26	2.53	-0.27	4.32	4.45	-0.13
Utdanning	0.24	0.18	0.06	0.29	0.22	0.07
Søvn/hvile	8.34	8.36	-0.02	8.52	8.55	-0.03
Måltider	1.09	1.11	-0.02	1.10	1.16	-0.06
Pers. behov totalt	9.43	9.47	-0.04	10.02	10.11	-0.09
Idrett, friluftsliv	0.25	0.27	-0.02	0.17	0.18	-0.01
Foreningsarbeid	0.08	0.08	0.00	0.09	0.06	0.03
Underholdning	0.07	0.04	0.03	0.04	0.04	0.00
Samvær	1.49	1.01	0.48	2.03	1.13	0.50
Radio, fjernsyn	1.50	1.57	-0.07	1.27	1.32	-0.05
Lesing	0.37	0.34	0.03	0.36	0.37	-0.01
Hobbies	0.07	0.14	-0.07	0.16	0.16	0.00
Annen fritid	0.15	0.12	0.03	0.13	0.15	-0.02
Reiser	0.29	0.27	0.02	0.26	0.21	0.05
Fritid totalt	5.48	5.03	0.45	5.32	4.42	0.50
Annet	0.04	0.07	-0.03	0.05	0.06	-0.01
Samlet arbeidstid (yrkesarbeid + husholdsarbeid + utdanning)	8.26	9.03	-0.37	8.21	9.01	-0.40

Vedleggstabell 2. Andel som utførte ulike aktiviteter i løpet av en dag blant norske og svenske menn og kvinner 20-64 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	66	63	3	47	49	-2
Arbeidsreiser	55	57	-2	40	45	-5
Yrkesarbeid totalt	66	63	3	47	49	-2
Husarbeid	65	82	-17	94	96	-2
Vedlikehold	28	38	-10	24	40	-16
Omsorg for barn	25	23	2	40	35	5
Omsorg for andre	18	11	7	19	13	6
Innkjøp, ærend	38	48	-10	53	59	-6
Annet husholdsarb.	23	19	4	19	24	-5
Reiser	31	56	-25	40	64	-24
Husholdsarb. totalt	88	94	-6	98	98	0
Utdanning	9	10	-1	9	10	-1
Søvn/hvile	100	100	0	100	100	0
Måltider	97	98	1	98	98	0
Pers. behov totalt	100	100	0	100	100	0
Idrett, friluftsliv	26	25	1	22	25	-3
Foreningsarbeid	6	6	0	6	5	1
Underholdning	6	3	3	4	4	0
Samvær	76	64	12	88	79	9
Radio, fjernsyn	82	86	-4	78	83	-5
Lesing	59	64	-5	67	70	-3
Hobbies	9	17	-8	21	24	-3
Annen fritid	23	21	2	25	25	0
Reiser	44	39	5	44	36	8
Fritid totalt	99	98	1	99	99	0
Annet	10	17	-7	10	16	-6

Vedleggstabell 3. Tid brukt til ulike aktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med barn 0-2 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	5.18	5.39	-0.21	1.23	1.55	-0.22
Arbeidsreiser	0.37	0.34	0.03	0.08	0.10	-0.02
Yrkesarbeid totalt	5.54	6.13	-0.19	1.31	2.05	-0.34
Husarbeid	0.38	0.59	-0.21	2.37	3.01	-0.24
Vedlikehold	0.29	0.32	-0.03	0.08	0.14	-0.06
Omsorg for barn	1.30	1.21	0.09	3.31	3.24	0.07
Omsorg for andre	0.15	0.06	0.09	0.07	0.03	0.04
Innkjøp, ærend	0.17	0.20	-0.03	0.26	0.31	-0.05
Annet husholdsarb.	0.11	0.05	0.06	0.10	0.05	0.05
Reiser	0.13	0.26	-0.13	0.16	0.34	-0.18
Husholdsarb. totalt	3.33	3.48	-0.15	7.14	7.52	-0.38
Utdanning	0.07	0.08	-0.01	0.05	0.08	-0.03
Søvn/hvile	8.16	8.25	-0.09	8.49	8.39	0.10
Måltider	1.04	1.12	-0.08	1.15	1.22	-0.07
Pers. behov totalt	9.21	9.37	-0.16	10.03	10.01	0.02
Idrett, friluftsliv	0.22	0.21	0.01	0.18	0.13	0.05
Foreningsarbeid	0.06	0.05	0.01	0.05	0.02	0.03
Underholdning	0.04	0.01	0.03	0.02	0.02	0.00
Samvær	1.48	0.57	0.51	1.59	1.10	0.49
Radio, fjernsyn	1.37	1.45	-0.08	1.22	1.20	0.02
Lesing	0.25	0.20	0.05	0.26	0.23	0.03
Hobbies	0.05	0.10	-0.05	0.15	0.09	0.06
Annen fritid	0.15	0.07	0.08	0.14	0.12	0.02
Reiser	0.20	0.20	0.00	0.21	0.14	0.07
Fritid totalt	5.01	4.06	0.55	5.03	3.46	1.17
Annet	0.04	0.08	-0.04	0.04	0.08	-0.04
Samlet arbeidstid (yrkesarbeid + husholdsarbeid + utdanning)	9.35	10.09	-0.34	8.50	10.05	-1.05

Vedleggstabell 4. Andel som utførte ulike aktiviteter i løpet av en dag blant norske og svenske fedre og mødre med barn 0-2 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	73	64	9	32	29	3
Arbeidsreiser	62	60	2	19	26	-7
Yrkesarbeid totalt	73	64	9	32	29	-3
Husarbeid	72	80	-8	98	99	-1
Vedlikehold	29	35	-6	17	29	-12
Omsorg for barn	86	80	6	98	98	0
Omsorg for andre	22	6	18	12	9	3
Innkjøp, ærend	38	43	-5	51	56	-5
Annet husholdsarb.	21	17	4	24	24	0
Reiser	34	59	-25	42	68	-26
Husholdsarb. totalt	96	96	0	100	100	0
Utdanning	6	8	-2	4	5	-1
Søvn/hvile	100	100	0	100	100	0
Måltider	95	98	-3	99	99	0
Pers. behov totalt	100	100	0	100	100	0
Idrett, friluftsliv	26	21	5	24	21	3
Foreningsarbeid	5	4	1	3	3	0
Underholdning	3	2	1	2	2	0
Samvær	79	71	8	91	83	8
Radio, fjernsyn	83	85	-2	79	83	-4
Lesing	48	52	-4	64	60	4
Hobbies	9	11	-2	23	17	6
Annen fritid	24	21	3	29	28	1
Reiser	35	32	3	42	30	12
Fritid totalt	98	99	-1	100	99	1
Annet	14	18	-4	12	18	-6

Vedleggstabell 5. Tid brukt til ulike aktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 3-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	6.28	6.09	0.19	2.10	3.26	-1.16
Arbeidsreiser	0.42	0.28	0.14	0.14	0.22	-0.08
Yrkesarbeid totalt	7.10	6.38	0.32	2.24	3.49	-1.25
Husarbeid	0.41	0.56	-0.15	2.49	2.44	0.05
Vedlikehold	0.24	0.46	-0.22	0.12	0.17	-0.05
Omsorg for barn	1.00	0.55	0.05	2.19	1.34	0.45
Omsorg for andre	0.06	0.03	0.03	0.08	0.04	0.04
Innkjøp, ærend	0.15	0.17	-0.02	0.29	0.28	0.01
Annet husholdsarb.	0.09	0.09	0.00	0.06	0.06	0.00
Reiser	0.10	0.27	-0.17	0.15	0.35	-0.20
Husholdsarb. totalt	2.46	3.33	-0.47	6.18	5.49	0.29
Utdanning	0.19	0.11	0.08	0.32	0.18	0.14
Søvn/hvile	8.06	8.18	-0.12	8.42	8.49	-0.07
Måltider	1.12	1.15	-0.03	1.20	1.23	-0.03
Pers. behov totalt	9.17	9.33	-0.16	10.01	10.11	-0.10
Idrett, friluftsliv	0.19	0.19	0.00	0.09	0.14	-0.05
Foreningsarbeid	0.06	0.09	-0.03	0.11	0.07	0.04
Underholdning	0.03	0.02	0.01	0.03	0.03	0.00
Samvær	1.20	0.46	0.34	1.52	1.01	0.51
Radio, fjernsyn	1.39	1.45	-0.06	1.16	1.16	0.00
Lesing	0.29	0.25	0.04	0.31	0.29	0.02
Hobbies	0.06	0.06	0.00	0.09	0.07	0.02
Annen fritid	0.07	0.12	-0.05	0.12	0.10	0.02
Reiser	0.17	0.15	0.02	0.20	0.17	0.03
Fritid totalt	4.26	4.00	0.26	4.43	3.45	0.58
Annet	0.02	0.05	-0.03	0.02	0.08	-0.06
Samlet arbeidstid (yrkesarbeid + husholdsarbeid + utdanning)	10.15	10.22	-0.07	9.14	9.56	-0.52

Vedleggstabell 6. Andel som utførte ulike aktiviteter i løpet av en dag blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 3-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	77	69	8	41	53	-12
Arbeidsreiser	67	63	4	29	45	-26
Yrkesarbeid totalt	77	69	8	41	54	-13
Husarbeid	69	82	-13	98	98	0
Vedlikehold	26	46	-20	21	35	-14
Omsorg for barn	78	82	-3	98	96	2
Omsorg for andre	14	8	6	15	9	6
Innkjøp, ærend	31	42	-11	61	61	0
Annet husholdsarb.	26	27	-1	19	21	-2
Reiser	26	66	-40	48	76	-28
Husholdsarb. totalt	92	96	-4	100	100	0
Utdanning	4	8	-4	9	8	1
Søvn/hvile	100	100	0	100	100	0
Måltider	98	100	-2	99	99	0
Pers. behov totalt	100	100	0	100	100	0
Idrett, friluftsliv	24	18	6	17	18	-1
Foreningsarbeid	4	8	-4	8	6	2
Underholdning	3	3	0	3	5	-2
Samvær	71	60	11	90	77	13
Radio, fjernsyn	79	87	-8	80	79	1
Lesing	55	63	-8	65	67	-2
Hobbies	6	11	-5	14	15	-1
Annen fritid	19	18	1	29	23	6
Reiser	29	24	5	42	31	11
Fritid totalt	99	97	2	99	100	-1
Annet	12	15	-3	8	20	-12

Vedleggstabell 7. Tid brukt til ulike aktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	5.49	5.51	-0.02	1.45	2.29	-0.44
Arbeidsreiser	0.39	0.32	0.07	0.11	0.15	-0.04
Yrkesarbeid totalt	6.28	6.23	0.05	1.56	2.44	-0.48
Husarbeid	0.40	0.58	-0.18	2.44	2.55	-0.11
Vedlikehold	0.27	0.38	-0.28	0.10	0.15	-0.05
Omsorg for barn	1.18	1.11	0.07	2.57	2.43	0.14
Omsorg for andre	0.11	0.05	0.06	0.07	0.04	0.03
Innkjøp, ærend	0.15	0.19	-0.04	0.27	0.30	-0.03
Annet husholdsarb.	0.10	0.06	0.04	0.08	0.06	0.02
Reiser	0.12	0.26	-0.14	0.15	0.34	-0.19
Husholdsarb. totalt	3.12	3.42	-0.30	6.48	7.06	-0.18
Utdanning	0.12	0.09	0.03	0.18	0.12	0.06
Søvn/hvile	8.12	8.23	-0.11	8.45	8.43	0.02
Måltider	1.08	1.13	-0.05	1.17	1.23	-0.06
Pers. behov totalt	9.20	9.36	-0.16	10.02	10.05	-0.03
Idrett, friluftsliv	0.20	0.20	0.00	0.13	0.13	0.00
Foreningsarbeid	0.06	0.07	-0.01	0.08	0.04	0.04
Underholdning	0.04	0.02	0.02	0.02	0.02	0.00
Samvær	1.35	0.53	0.42	1.57	1.07	0.50
Radio, fjernsyn	1.38	1.45	-0.07	1.19	1.18	0.01
Lesing	0.27	0.22	0.05	0.29	0.25	0.04
Hobbies	0.05	0.08	-0.03	0.12	0.08	0.04
Annen fritid	0.12	0.09	0.03	0.13	0.11	0.02
Reiser	0.18	0.18	0.00	0.21	0.15	0.06
Fritid totalt	4.45	4.04	0.41	4.53	3.46	1.07
Annet	0.03	0.07	-0.04	0.03	0.08	-0.05
Samlet arbeidstid (yrkesarbeid + husholdsarbeid + utdanning)	9.52	10.14	-0.22	9.02	10.02	-1.00

Vedleggstabell 8. Andel som utførte ulike aktiviteter i løpet av en dag blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 0-6 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	74	66	8	33	38	-5
Arbeidsreiser	64	61	3	24	33	-11
Yrkesarbeid totalt	74	66	8	33	38	-5
Husarbeid	71	81	-10	98	99	-1
Vedlikehold	28	39	-11	19	31	-12
Omsorg for barn	83	81	2	98	97	1
Omsorg for andre	19	7	12	13	9	4
Innkjøp, ærend	32	43	-11	54	58	-4
Annet husholdsarb.	23	21	2	22	23	-1
Reiser	31	62	-31	45	71	-26
Husholdsarb. totalt	95	96	-1	100	100	0
Utdanning	5	8	-3	7	7	0
Søvn/hvile	100	100	0	100	100	0
Måltider	96	99	-3	96	99	-3
Pers. behov totalt	100	100	0	100	100	0
Idrett, friluftsliv	25	19	6	21	20	1
Foreningsarbeid	4	6	-2	6	6	0
Underholdning	3	2	1	3	3	0
Samvær	75	67	8	91	81	10
Radio, fjernsyn	81	86	-5	79	81	-2
Lesing	51	56	-5	65	63	2
Hobbies	7	11	-4	18	16	2
Annen fritid	22	20	2	28	26	2
Reiser	32	29	3	42	31	11
Fritid totalt	99	98	1	100	99	1
Annet	13	17	4	11	19	-8

Vedleggstabell 9. Tid brukt til ulike aktiviteter blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. Timer og minutter

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	5.42	6.08	-0.26	3.20	4.17	-0.57
Arbeidsreiser	0.34	0.34	0.00	0.20	0.24	-0.04
Yrkesarbeid totalt	6.16	6.42	-0.26	3.40	4.42	-1.02
Husarbeid	0.49	0.54	-0.05	2.48	2.38	0.10
Vedlikehold	0.30	0.46	-0.16	0.13	0.22	-0.09
Omsorg for barn	0.17	0.14	0.03	0.44	0.40	0.04
Omsorg for andre	0.10	0.08	0.02	0.09	0.08	0.01
Innkjøp, ærend	0.16	0.19	-0.03	0.28	0.29	-0.01
Annet husholdsarb.	0.11	0.06	0.05	0.08	0.06	0.02
Reiser	0.11	0.25	-0.14	0.13	0.29	-0.16
Husholdsarb. totalt	2.25	2.51	-0.26	4.45	4.43	0.02
Utdanning	0.06	0.09	-0.03	0.14	0.14	0.00
Søvn/hvile	8.21	8.21	0.00	8.43	8.48	-0.05
Måltider	1.14	1.16	-0.02	1.15	1.16	-0.01
Pers. behov totalt	9.35	9.37	-0.02	9.58	10.04	-0.06
Idrett, friluftsliv	0.21	0.21	0.00	0.14	0.18	-0.04
Foreningsarbeid	0.10	0.13	-0.03	0.09	0.09	0.00
Underholdning	0.08	0.02	0.06	0.04	0.04	0.00
Samvær	1.35	0.51	0.44	1.57	1.07	0.50
Radio, fjernsyn	1.54	1.54	0.00	1.20	1.19	0.01
Lesing	0.37	0.34	0.03	0.37	0.32	0.05
Hobbies	0.05	0.08	-0.03	0.16	0.11	0.05
Annen fritid	0.11	0.09	0.02	0.13	0.15	-0.02
Reiser	0.28	0.23	0.05	0.27	0.18	0.09
Fritid totalt	5.29	4.35	0.54	5.17	4.12	1.05
Annet	0.09	0.06	0.03	0.07	0.06	0.01
Samlet arbeidstid (yrkesarbeid + husholdsarbeid + utdanning)	8.47	9.42	0.55	8.39	9.39	-1.00

Vedleggstabell 10. Andel som utførte ulike aktiviteter i løpet av en dag blant norske og svenske fedre og mødre med yngste barn 7-17 år. Gjennomsnitt alle dager. Prosent

	Menn			Kvinner		
	Norge	Sverige	Diff.	Norge	Sverige	Diff.
Yrkesarbeid	74	72	3	55	60	-5
Arbeidsreiser	61	63	-2	47	54	-7
Yrkesarbeid totalt	74	72	2	55	60	-5
Husarbeid	65	84	-19	99	98	1
Vedlikehold	31	44	-13	28	43	-15
Omsorg for barn	30	29	1	61	49	12
Omsorg for andre	18	11	7	21	13	8
Innkjøp, ærend	33	44	-11	56	59	-3
Annet husholdsarb.	27	20	7	21	24	-3
Reiser	26	57	-31	37	65	-28
Husholdsarb. totalt	91	94	-3	99	99	0
Utdanning	5	8	-3	6	9	-3
Søvn/hvile	100	100	0	100	100	0
Måltider	100	100	0	100	100	0
Pers. behov totalt	100	100	0	100	100	0
Idrett, friluftsliv	25	21	4	20	23	-3
Foreningsarbeid	10	9	1	7	7	0
Underholdning	6	3	3	3	4	-1
Samvær	73	59	14	90	77	13
Radio, fjernsyn	87	88	-1	80	78	2
Lesing	65	71	-6	75	71	4
Hobbies	7	15	-8	21	17	4
Annen fritid	18	19	-1	25	22	3
Reiser	41	32	9	42	33	11
Fritid totalt	99	99	0	100	99	1
Annet	9	18	-9	11	15	-4

Tidligere utkommet på emneområdet

Norges offisielle statistikk (NOS)

B 959: Familie- og yrkesundersøkelsen 1988

C 10: Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90.

C 87: Arbeidsmarkedsstatistikk 1992

C 148: Arbeidsmarkedsstatistikk 1993. Hefte 1, hovedtall.

Samfunnsspeilet:

Nr. 1/92: Blom, S.: Yrke og barn: Vanskelig å kombinere?

Nr. 2/92: Kitterød, R.H. og S. Opdahl:
Småbarnsforeldre: Lange dager, men tid til barna

Nr. 3/92: Kitterød, R. H.: Småbarnsforeldre: Mye sammen med barna, men mer foreldreskift enn før

Nr. 4/93: Rønsen, M.: Hva betyr barnehager for kvinners fruktbarhet og yrkesdeltakeelse?

Nr. 1/94: Kravdal, Ø.: Fruktbarhet under reproduksjonsnivå i Norge

Nr. 4/94: Kitterød, R. H.: Tidsbruk blant norske og svenske foreldre: Jobb og hjem, men hva med fritiden?

Nr. 4/94: Ellingsæter, A. L., T. Noack og M. Rønsen:
Likestilling - et ideal for velutdannede kvinner?

Sosiale og økonomiske studier

Nr. 76: Haraldsen, G. og H. Kitterød: Døgnet rundt. Tidsbruk og tidsorganisering 1970-90. Tidsnyttingsundersøkelsene

Nr. 81: Blom, S., T. Noack og L. Østby: Giftermål og barn - bedre sent enn aldri?

1994: Kravdal, Ø.: Sociodemographic Studies of Fertility and Divorce in Norway with Emphasis on the Importance of Economic Factors

Statistiske analyser

1993: Kitterød, R. H.: "Tid til samvær". I Sosialt utsyn

1993: Dahle, A. B.: "Verdien av ulønnet arbeid i husholdningene". I Sosialt utsyn

De sist utgitte publikasjonene i serien Rapporter*The most recent publications in the series Reports*

- 95/1 Trygve Kalve og Åne Osmunddalen: Kombinert bruk av sosialhjelp og trygdeytelser. 1995-45s. 80 kr ISBN 82-537-4105-7
- 95/2 Bjørn E. Naug: En økonometrisk modell for norsk eksport av industrielle råvarer. 1995-32s. 80 kr ISBN 82-537-4106-5
- 95/3 Morten Kjelsrud og Jan Erik Sivertsen: Flyktninger og arbeidsmarkedet 2. kvartal 1993. 1995-28s. 80 kr ISBN 82-537-4107-3
- 95/4 Inger Texmon: Ut av redet En demografisk analyse av flytting fra foreldrehjemmet. 1995-87s. 95 kr ISBN 82-537-4108-1
- 95/5 Resultatkontroll jordbruk 1995 Gjennomføring av tiltak mot forurensninger. 1995-90s. 95 kr ISBN 82-537-4129-4
- 95/6 Hilde H. Holte: Langtidsarbeidsløses levekår 1991. 1995-77s. 95 kr ISBN 82-537-4132-4
- 95/7 Geir Frengen, Frank Foyen, og Richard Ragnarsøn: Innovasjon i norsk industri og oljeutvinning i 1992. 1995-93s. 95 kr ISBN 82-537-4135-9
- 95/8 Annegrete Bruvoll og Gina Spurkland: Avfall i Noreg fram til 2010. 1995-33s. 80 kr ISBN 82-537-4136-7
- 95/9 Taran Fæhn, Leo Andreas Grünfeld, Erling Holmøy, Torbjørn Hægeland og Birger Strøm: Sammensetningen av den effektive støtten til norske næringer i 1989 og 1991. 1995-106s. 110 kr ISBN 82-537-4137-5
- 95/10 Ole Tom Djupskås og Runa Nesbakken: Energi- bruk i husholdningene 1993 Data fra forbruksundersøkelsen. 1995-46s. 80 kr ISBN 82-537-4138-3
- 95/11 Liv Grøtvedt og Liv Belsby: Barns helse Helseundersøkelsene. 1995-53s. 95 kr ISBN 82-537-4140-5
- 95/12 Kristin Rypdal: Anthropogenic Emissions of SO₂, NO_x, NMVOC and NH₃ in Norway. 1995-56s. 95 kr ISBN 82-537-4145-6
- 95/13 Odd Frank Vaage: Feriereiser 1993/94. 1995-48s. 80 kr ISBN 82-537-4149-9
- 95/14 Bodil Merethe Larsen og Runa Nesbakken: Norske CO₂-utslipp 1987-1993 En studie av CO₂-avgiftens effekt. 1995-40s. 80 kr ISBN 82-537-4158-8
- 95/15 Odd Frank Vaage: Kultur- og mediebruk 1994. 1995-68s. 95 kr ISBN 82-537-4159-6
- 95/16 Toril Austbø: Kommunale avløp Økonomi. 1995-39s. 80 kr ISBN 82-537-4162-6
- 95/17 Jan-Erik Lystad: Camping i Norge 1984-1994. 1995-80s. 95 kr ISBN 82-537-4170-7
- 95/18 Torstein Bye, Tor Arnt Johnsen og Mona Irene Hansen: Tilbud og etterspørsel av elektrisk kraft til 2020 Nasjonale og regionale framskrivinger. 1995-37s. 80 kr ISBN 82-537-4171-5
- 95/19 Marie W. Arneberg, Hanne A. Gravningsmyhr, Kirsten Hansen, Nina Langbraaten, Bård Lian og Thor Olav Thoresen: LOTTE - en mikrosimuleringsmodell for beregning av skatter og trygder. 1995-66s. 95 kr ISBN 82-537-4173-1
- 95/20 Ragni Hege Kitterød: Tid nok, - men hva så? Tidsbruk og tidsopplevelse blant langtidsarbeidsledige. 1995-123s. 110 kr ISBN 82-537-4177-4
- 95/21 Nico Keilman and Helge Brunborg: Household Projections for Norway, 1990-2020 Part I: Macrosimulations. 1995-82s. 95 kr ISBN 82-537-4178-2
- 95/23 Hilde Rudlang: Bruk av edb i skolen 1995. 1995-77s. 95 kr ISBN 82-537-4181-2
- 95/24 Leif Brubakk, Morten Aaserud, Wilma Pellekaan and Fritz von Ostvoorn: SEEM - An Energy Demand Model for Western Europe. 1995-66s. 95 kr ISBN 82-537-4185-5
- 95/25 Hilde Lurås: Framskrivning av miljøindikatorer. 1995-30s. 80 kr ISBN 82-537-4186-3
- 95/27 Knut H. Alfsen, Bodil M. Larsen og Haakon Vennemo: Bærekraftig økonomi? Noen alternative modellscenarier for Norge mot år 2030. 1995-62s. 95 kr ISBN 82-537-4190-1
- 95/28 Lasse Sigbjørn Stambøl: Flytting og arbeidsstyrken Flyttetilbøyelighet og flyttemønster hos arbeidsledige og sysselsatte i perioden 1988-1993. 1995-66s. 95 kr ISBN 82-537-4193-6

B

Returadresse:
Statistisk sentralbyrå
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Publikasjonen kan bestilles fra:

Statistisk sentralbyrå
Salg- og abonnementservice
Postboks 8131 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 00 44 80
Telefaks: 22 86 49 76

eller:
Akademika - avdeling for
offentlige publikasjoner
Møllergt. 17
Postboks 8134 Dep.
N-0033 Oslo

Telefon: 22 11 67 70
Telefaks: 22 42 05 51

ISBN 82-537-4179-0
ISSN 0806-2056

Pris kr 110,00

Statistisk sentralbyrå
Statistics Norway

9 788253 741796